

प्रारंभिक पाली

(पाली प्रायमरचा मराठी अनुवाद)

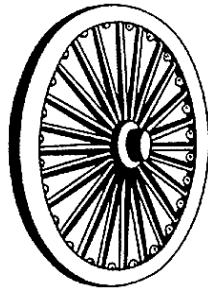
लिली डे सिल्वा
एम.ए., पीएच.डी

विपश्यना विशोधन विन्यास

प्रारंभिक पाली

(पाली प्रायमरचा मराठी अनुवाद)

लिली डे सिल्ला, एम. ए., पीएच. डी.

विपश्यना विशोधन विन्यास
धम्मगिरि, इगतपुरी

M26 - प्रारंभिक वाली

© विपश्यना विशोधन विन्यास
सर्वाधिकार सुरक्षित

प्रथम आवृत्ती : एप्रिल २०१५

ISBN 978-81-7414-369-3

प्रकाशक:

विपश्यना विशोधन विन्यास

धम्मगिरि, इगतपुरी - ४२२ ४०३

जिला- नाशिक, महाराष्ट्र

फोन: ०२५५३-२४४०७६, २४४०८६, २४४१४४,

२४४४४०; फॅक्स: ९१-२५५३-२४४१७६

Email: vri_admin@dhamma.net.in

info@giri.dhamma.org

Website: www.vridhamma.org

मुद्रक:

अपोलो प्रिंटिंग प्रेस

जी-२५९, सीकॉफ लिमिटेड, ६९ एम. आय. डी. सी.,

सातपुर, नाशिक-४२२००७, महाराष्ट्र

प्रारंभिक पाली

विषयानुक्रमणिका

पृष्ठ क्र.

५....	समर्पण	
७....	प्रस्तावना	
९....	मुळाक्षरे	
११....	पाठ - १	अकारान्त पुल्लिंगी नामाची विभक्ति रूपे - पठमा विभक्ति (कर्ता)
१४....	पाठ - २	अकारान्त पुल्लिंगी नामाची विभक्ति रूपे दुतिया विभक्ति (कर्म)
१७....	पाठ - ३	अकारान्त पुल्लिंगी नामाची विभक्ति रूपे ततिया विभक्ति (करण)
२१....	पाठ - ४	अकारान्त पुल्लिंगी नामाची विभक्ति रूपे चतुथी विभक्ति (संप्रदान)
२५....	पाठ - ५	अकारान्त पुल्लिंगी नामाची विभक्ति रूपे पञ्चमी विभक्ति (अपादान)
२९....	पाठ - ६	अकारान्त पुल्लिंगी नामाची विभक्ति रूपे छट्टी विभक्ति (संबंध)
३२....	पाठ - ७	अकारान्त पुल्लिंगी नामाची विभक्ति रूपे सत्तमी विभक्ति (अधिकरण)
३६....	पाठ - ८	अकारान्त पुल्लिंगी नामाची विभक्ति रूपे आलपन (संबोधन)
४०....	पाठ - ९	क्रियापद - पूर्वकालिक अव्यय रूपे
४४....	पाठ - १०	क्रियापद - निमित्तार्थक अव्यय रूपे
४७....	पाठ - ११	वर्तमान काळवाचक धातुविशेषण रूप पुल्लिंगी
५१....	पाठ - १२	क्रियापदाची रूपे - वर्तमानकाळ कर्तरी प्रयोग
५४....	पाठ - १३	क्रियापदाची रूपे - वर्तमानकाळ कर्तरी प्रयोग (भाग - दुसरा)
५९....	पाठ - १४	भविष्यकाळ

६२....	पाठ - १५	क्रियापदाची हेतू - फल (संभावना) किंवा संकेतार्थी रूपे
६५....	पाठ - १६	क्रियापदाची आज्ञार्थी रूपे
६८....	पाठ - १७	भूतकाल
७१....	पाठ - १८	आकारान्त स्त्रीलिंगी नामाची विभक्ति रूपे
७४....	पाठ - १९	भूतकालवाचक धातुसाधित विशेषण रूप (कृदन्त)
७९....	पाठ - २०	इकारान्त व ईकारान्त स्त्रीलिंगी नामाची विभक्ति रूपे
८२....	पाठ - २१	वर्तमानकाल वाचक धातुविशेषण रूप - स्त्रीलिंगी
८७....	पाठ - २२	भविष्यकाल वाचक कर्मणि धातुसाधित
८९....	पाठ - २३	प्रयोजक(प्रेरणाधिक) क्रियापद
९२....	पाठ - २४	उकारान्त स्त्रीलिंगी नामांची विभक्ति रूपे
९५....	पाठ - २५	इकारान्त पुल्लिंगी नामाची विभक्ति रूपे
९९....	पाठ - २६	ईकारान्त पुल्लिंगी नामाची विभक्ति रूपे
१०२....	पाठ - २७	उकारान्त व ऊकारान्त पुल्लिंगी नामाची विभक्ति रूपे
१०५....	पाठ - २८	'उ'/'अर' -कारान्त पुल्लिंगी नामाची विभक्ति रूपे
१०९....	पाठ - २९	'इ' व 'उ'कारान्ती नपुंसकलिंगी नामाची विभक्ति रूपे
११२....	पाठ - ३०	'वन्तु' व 'मन्तु' अन्त विशेषणांची विभक्ति रूपे
११६....	पाठ - ३१	पुरुषवाचक सर्वनामांची विभक्ति रूपे
११९....	पाठ - ३२	सर्वनामांची विभक्ति रूपे -'संबंधी सर्वनामे', 'दर्शक सर्वनामे' व 'प्रश्नार्थक सर्वनामे'
१२६....	पाली शब्दार्थ (क्रियापदे)	
१३०....	पाली शब्दार्थ	
१३७....	शब्दार्थ (मराठी-पाली)	

समर्पण

माझ्या शैक्षणिक वाटचालीत माझे मार्गदर्शक
दिवंगत पूज्य श्री. ज्युलियस बेरुगोडा यांच्या स्मृतीस
सादर अर्पण.

॥ नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ॥

प्रस्तावना

प्रस्तावना

हे पुस्तक खूप पूर्वीच लिहिले गेले पाहिजे होते. माझे पाली भाषेचे प्रथम शिक्षक दिवंगत पूज्य श्री. ज्युलियस बेरूगोडा यांनी अनेक वर्षांपूर्वीच असे पुस्तक मी संकलीत करावे किंवा त्यांनी लिहिलेल्या पुस्तकाचा अनुवाद करावा अशी इच्छा प्रकट केली होती. त्यांच्या हयातीत हे पुस्तक मी पुरे करू न शकल्याचा मला खेद आहे; परंतु आजही मी एक मोठी जबाबदारी पार पाडत असल्याची भावना माझ्या मनात आहे.

या पुस्तकातील शिकविण्याच्या पद्धतीचे श्रेय माझ्या गुरूंचे आहे. जेव्हा १९४९ मध्ये मी त्यांना प्रथम भेटले तेव्हा पाली भाषेत किती विभक्ती प्रत्यय असतात याची मी विचारणा केली. लॅटिन प्रमाणेच मला नाम आणि धातूची रूपे पाठ करावी लागतील अशी भीती वाटत होती. त्यांनी मोठ्या चतुराईने उत्तर दिले, की पालीत विभक्ती प्रत्यय नाहीत. आश्चर्य आणि कुतूहलाने मी त्यांना पाठ सुरू करण्याची विनंती केली. आम्ही लगेचच वाक्ये बनविण्यास सुरुवात केली, जी पाठागणिक मोठी, जटिल आणि उत्सुकता वाढविणारी होत गेली. हे सराव सोडविताना मला फारच आनंद मिळाला व मला पाली भाषा आवडू लागली. मला शिकविण्यासाठी श्री. ज्युलियस बेरूगोडा यांनी सिंहलीमध्ये 'पाली सुबोधिनी' नावाचे पाली व्याकरणाचे एक पुस्तक संकलीत केले, जे १९५० च्या दशकाच्या पूर्वार्धात प्रकाशित झाले. आज हे पुस्तक उपलब्ध नाही व माझ्यापाशी देखील त्याची प्रत नाही.

१९८० च्या दशकाच्या पूर्वार्धात श्री. ज्युलियस बेरूगोडा यांनी सिंहलीमध्ये पाली व्याकरणाचे दुसरे पुस्तक संकलीत केले. त्यांच्या मते ही 'पाली सुबोधिनी'ची विकसित आवृत्ती होती व मी त्याचा इंग्रजी अनुवाद करावा अशी त्यांची इच्छा होती. सिंहली विभागाचे प्रो. पी. बी. मीगसकुम्बुरा यांच्या मदतीने मी या पुस्तकाचा अनुवाद केला, परंतु यातील पाठांच्या रचनेबद्दल मी समाधानी नव्हते. त्यांनी उत्साहपूर्वक केलेल्या सुधारणा या पुस्तकाकरीता हानिकारक होत्या असे माझे मत होते, परंतु माझे हे परखड मत मी त्यांना सांगू शकले नाही. निधीच्या अभावामुळे हे पुस्तक प्रकाशित होऊ शकले नाही.

व्याकरण शिकविण्यासाठी सदर पुस्तकामध्ये वाक्यरचनेच्या त्याच पद्धतीचा नव्याने प्रयोग करण्यात आला आहे. पाली भाषेमध्ये वारंवार उपयोगात येणाऱ्या रूपांवर आधारीत क्रमशः विस्तृत होणाऱ्या शब्दसंग्रहाचा येथे प्रयोग करण्यात आला आहे. सुरुवातीला केवळ अ-कारान्त पुल्लिंगी नामे वापरून विभक्ती प्रत्ययांची ओळख करून देण्यात आली आहे. तसेच वाक्यांमध्ये अ-कारान्त धातूंची वर्तमान कालवाचक तृतीय पुरुषी एकवचनी रूपे वापरण्यात आली आहेत. पाली

भाषेत ज्यांचा वारंवार उपयोग होतो अशा पूर्वकालिक व निमित्तार्थक अव्ययांचा परिचय यानंतर करून देण्यात आला आहे, जेणे करून विद्यार्थी अधिक मोठी व जटिल वाक्ये बनवू शकतील. या पायाभूत रचनेत विद्यार्थी तरबेज झाल्यानंतर व्याकरणातील इतर रूपे क्रमशः शिकविण्यात आली आहेत. असे करतानाही पूर्वी शिकलेल्या रूपांशी मिळतीजुळती रूपे प्रथम शिकविण्याचे तत्त्व अनुसरण्यात आले आहे. पालीतून आणि पालीत भाषांतर करण्याचा सराव हा प्रत्येक पाठाचा अविभाज्य घटक आहे.

हे पुस्तक नवीन विद्यार्थ्यांसाठी पाली व्याकरण परिचय पुस्तक आहे. ए. के. वॉर्डर यांच्या 'इन्ट्रोडक्शन टु पालि' सारख्या प्रगत पुस्तकाचा अभ्यास करण्यासाठी विद्यार्थ्यांना उपयोगी पडेल अशा तऱ्हेने या पुस्तकाची रूपरेषा बनविण्यात आली आहे.

भिक्षु ए.पी. बुद्धदत्त यांच्या 'न्यू पालि कोर्स, भाग - १' या पुस्तकातून मी शब्दसंग्रह संकलीत केला आहे; त्याबद्दल मी त्यांची ऋणी आहे. माझे विश्वविद्यालयातील गुरू प्रो. एन. ए. जयविक्रम यांनी या पुस्तकाचा पहिला आराखडा काळजीपूर्वक तपासून केलेल्या बहुमूल्य सूचनांबद्दल मी त्यांची मनःपूर्वक आभारी आहे.

लिली डी सिल्वा

मुळाक्षरे

पाली भाषेची स्वतःची लिपी होती का याची माहिती उपलब्ध नाही. ज्या देशात पालीचा अभ्यास केला जातो, त्या देशातील लिपी ही पाली भाषा लिहिण्यासाठी वापरतात. भारतात देवनागरी, श्रीलंकेत सिंहली, ब्रम्हदेशात बर्मी, थायलंडमध्ये कंबोज इ. लिपी वापरल्या जातात. पाली टेक्स्ट सोसायटी लंडन, पाली लिहिण्यासाठी रोमन लिपीचा वापर करते आणि आता त्यास आंतरराष्ट्रीय मान्यता मिळाली आहे.

पालीत एकूण मुळाक्षरे ४१ आहेत. यात ८ स्वर, ३२ व्यंजने आणि १ निगगहित आहेत.

स्वर

अ आ इ ई उ ऊ ए ओ

व्यंजने

क	ख	ग	घ	ङ		
च	छ	ज	झ	ञ		
ट	ठ	ड	ढ	ण		
त	थ	द	ध	न		
प	फ	ब	भ	म		
य	र	ल	व	स	ह	ळ

निगगहित (अनुनासिक)

अं

अ, इ, उ हे स्वर ऱ्हस्व असून; आ, ई, ऊ हे स्वर दीर्घ आहेत. ए, ओ हे स्वर मध्यम स्वरुपाचे आहेत (ना ऱ्हस्व ना दीर्घ). जोडाक्षराच्या आधी आल्यास त्यांचा उच्चार ऱ्हस्व होतो.

उदा. मेत्ता, खेत्त, कोट्ट, सोत्थि आणि इतर वेळी दीर्घ होतो उदा. देव, सेना, लोक, ओदन.

टीप:- * बुद्ध, तथागत इ. शब्दांचे भाषांतर करताना आदरार्थी बहुवचनाचा वापर करण्यात आला आहे.

पाठ - १

पाठ - १

१. शब्द संग्रह:-

अकारान्त पुल्लिङ्गी नामे:-

बुद्ध/तथागत/सुगत	- बुद्ध
मनुस्स	- मनुष्य, मानव
नर/पुरिस	- नर, पुरुष, माणूस
कस्सक	- कृषक, शेतकरी
ब्राह्मण	- ब्राम्हण
पुत्त	- पुत्र
मातुल	- मामा
कुमार	- मुलगा
वाणिज	- वाणी, व्यापारी
भूपाल	- राजा
सहाय/सहायक/मिन्त	- मित्र, सहायक

क्रियापदे (वर्तमानकाळ, तृतीय पुरुष, एकवचन):-

भासति	- बोलतो
पचति	- शिजवतो
कसति	- कसतो, नांगरतो
भुञ्जति	- खातो, जेवतो
सयति	- झोपतो
पस्सति	- पाहतो, बघतो
छिन्दति	- कापतो, तोडतो
गच्छति	- जातो
आगच्छति	- येतो
धावति	- धावतो, पळतो

२. अकारान्त पुल्लिङ्गी नामाची विभक्ति रूपे:-

पठमा विभक्ति (कर्ता):-

नामाच्या शेवटी 'ओ' प्रत्यय लावून नामाची प्रथमा विभक्ति एकवचन होते आणि 'आ' प्रत्यय लावून नामाची प्रथमा विभक्ति अनेकवचन होते. अशाप्रकारे वाक्यात प्रथमा विभक्तिचा 'कर्ता' म्हणून प्रयोग होतो.

एकवचन		अनेकवचन	
नर + ओ	= नरो	नर + आ	= नरा
मातुल + ओ	= मातुलो	मातुल + आ	= मातुला
कस्सक + ओ	= कस्सको	कस्सक + आ	= कस्सका

३. वर्तमानकाळ तृतीय पुरुष - एक आणि अनेक वचनी क्रियापदे:-

वरील क्रियापदांमध्ये भास, पच, कस इत्यादि क्रियापदांचे मूळ धातू असून शेवटी लावलेले 'ति' हे प्रत्यय वर्तमानकाळ तृतीय पुरुष एकवचनातील आहेत. तसेच मूळ धातूच्या शेवटी 'न्ति' हे प्रत्यय लावून वर्तमानकाळ तृतीय पुरुष अनेकवचन होते.

एकवचन	अनेकवचन
भासति - (तो) बोलतो.	भासन्ति - (ते) बोलतात, (ती) बोलते.
पचति - (तो) शिजवतो.	पचन्ति - (ते) शिजवतात, (ती) शिजवते.
कसति - (तो) कसतो, शेती करतो.	कसन्ति - (ते) शेती करतात (कसतात) (ती) कसते, शेती करते.

४. वाक्य प्रयोगाची उदाहरणे:-

एकवचन

- (१) नरो भासति । - मनुष्य बोलतो.
 (२) मातुलो पचति । - मामा शिजवतो.
 (३) कस्सको कसति । - शेतकरी शेती करतो.

अनेकवचन

- (१) नरा भासन्ति । - माणसे बोलतात.
 (२) मातुला पचन्ति । - मामा शिजवतात.
 (३) कस्सका कसन्ति । - शेतकरी शेती करतात.

सराव - १

५. मराठीत भाषांतर करा

१. भूपालो भुञ्जति ।	७. ब्राह्मणा भासन्ति ।
२. पुत्ता सयन्ति ।	८. मित्ता गच्छन्ति ।
३. वाणिजा सयन्ति ।	९. कस्सका पचन्ति ।
४. बुद्धो पस्सति ।	१०. मनुस्सो छिन्दति ।
५. कुमारो धावति ।	११. पुरिसा धावन्ति ।
६. मातुलो कसति ।	१२. सहायको भुञ्जति ।

१३. तथागतो भासति ।

१४. नरो पचति ।

१५. सहाया कसन्ति ।

१६. सुगतो आगच्छति ।

६. पालीत भाषांतर करा

१. मुले धावतात.

२. मामा पाहतो.

३. बुद्ध येतात*.

४. मुले खातात.

५. व्यापारी जातात.

६. मनुष्य झोपतो.

७. राजे जातात.

८. ब्राम्हण कापतो.

९. मित्र बोलतात.

१०. शेतकरी शेती करतो.

११. व्यापारी येतो.

१२. पुत्र कापतात.

१३. मामा बोलतात.

१४. मुलगा धावतो.

१५. मित्र बोलतो.

१६. बुद्ध पाहतात.*

पाठ - २

१.शब्द संग्रह:-

अकारान्त पुल्लिङ्गी नामे:-

धम्म	- सिद्धान्त, स्वभाव, सत्य, सदाचार, शिकवण
भत्त	- भात, तांदूळ, भोजन
ओदन	- शिजवलेला भात
गाम	- गाव
सुरिय	- सूर्य
चन्द	- चंद्र
कुक्कुर	
/सुनख/सोण	- कुत्रा
विहार	- विहार
पत्त	- पात्र, भांडे
आवाट	- खड्डा
पब्बत	- पर्वत, डोंगर
याचक	- याचक, भिकारी
सिगाल	- कोल्हा
रुक्ख	- वृक्ष, झाड

क्रियापदे:-

हरति	- नेतो, घेऊन जातो
आहरति	- आणतो
आरुहति	- चढतो, वर जातो
ओरुहति	- उतरतो, खाली येतो
याचति	- मागतो, याचना करतो
खणति	- खणतो, खोदतो
विज्झति	- (बाणाने) वेधतो, वेध घेतो
पहरति	- प्रहार करतो, मारतो
रक्खति	- रक्षितो, रक्षण करतो

२. अकारान्त पुल्लिङ्गी नामाची विभक्ति रूपे (क्रमशः)

दुतिया विभक्ति (कर्म):-

नामाच्या शेवटी 'अं' हा प्रत्यय लावून नामाची दुतिया विभक्ति एकवचन होते आणि नामाच्या शेवटी 'ए' हा प्रत्यय लावून नामाची दुतिया विभक्ति अनेकवचन होते. अशाप्रकारे वाक्यात दुतिया विभक्तिचा 'कर्म' म्हणून प्रयोग होतो. दुतिया विभक्तीने गतीचे अंतिम लक्ष्य देखील व्यक्त होते.

एकवचन		अनेकवचन	
नर + अं	= नरं	नर + ए	= नरे
मातुल + अं	= मातुलं	मातुल + ए	= मातुले
कस्सक + अं	= कस्सकं	कस्सक + ए	= कस्सके

३. वाक्य प्रयोगाची उदाहरणे:-

एकवचन

१. पुत्तो नरं पस्सति । - पुत्र मनुष्याला पाहतो.
२. ब्राह्मणो मातुलं रक्खति । - ब्राह्मण मामाला रक्षितो. (रक्षण करतो)
३. वाणिजो कस्सकं पहरति । - व्यापारी शेतकऱ्याला मारतो.

अनेकवचन

१. पुत्ता नरे पस्सन्ति । - पुत्र मनुष्यांना पाहतात.
२. ब्राह्मणा मातुले रक्खन्ति । - ब्राह्मण मामांना रक्षितात. (रक्षण करतात)
३. वाणिजा कस्सके पहरन्ति । - व्यापारी शेतकऱ्यांना मारतात. (प्रहार करतात)

सराव - २

४. मराठीत भाषांतर करा

१. तथागतो धम्मं भासति ।
२. ब्राह्मणा ओदनं भुज्जन्ति ।
३. मनुस्सो सुरियं पस्सति ।
४. कुमारा सिगाले पहरन्ति ।
५. याचका भत्तं याचन्ति ।
६. कस्सका आवाटे खणन्ति ।
७. मित्तो गामं आगच्छति ।
८. भूपालो मनुस्से रक्खति ।
९. पुत्ता पब्बतं गच्छन्ति ।
१०. कुमारो बुद्धं वन्दति ।
११. वाणिजा पत्ते आहरन्ति ।
१२. पुरिसो विहारं गच्छति ।
१३. कुक्कुरा पब्बतं धावन्ति ।
१४. सिगाला गामं आगच्छन्ति ।
१५. ब्राह्मणा सहायके आहरन्ति ।
१६. भूपाला सुगतं वन्दन्ति ।
१७. याचका सयन्ति ।
१८. मित्ता सुनखे हरन्ति ।
१९. पुत्तो चन्दं पस्सति ।
२०. कस्सको गामं धावति ।
२१. वाणिजा रुक्खे छिन्दन्ति ।
२२. नरो सिगालं विज्जति ।
२३. कुमारो ओदनं भुज्जति ।
२४. याचको सोणं पहरति ।
२५. सहायका पब्बते आरुहन्ति ।

५. पालीत भाषांतर करा

१. पुरुष विहाराकडे जातात.	१४. व्यापारी भात शिजवतो.
२. शेतकरी पर्वत चढतात.	१५. मुले मामास वंदन करतात.
३. ब्राम्हण भात खातो.	१६. राजे मनुष्यांना रक्षितात.
४. बुद्ध मुलांना पाहतात.*	१७. बुद्ध विहाराकडे येतात.*
५. मामा पात्रे नेतात.	१८. पुरुष उतरतात.
६. पुत्र कुत्र्यास रक्षितो.	१९. शेतकरी खडे खणतात.
७. राजा बुद्धांना वंदन करतो.*	२०. व्यापारी धावतो.
८. व्यापारी मुलास आणतो.	२१. कुत्रा चंद्रास पाहतो.
९. मित्र ब्राम्हणास नमस्कार करतात.	२२. मुले झाडे चढतात.
१०. याचक भात मागतात.	२३. ब्राम्हण पात्र आणतो.
११. व्यापारी कोल्ह्यांना वेधतात.	२४. याचक झोपतो.
१२. मुले पर्वत चढतात.	२५. राजा बुद्धांना पाहतो.*
१३. शेतकरी गावाकडे धावतो.	

पाठ - ३

शब्द संग्रह:-

अकारान्त पुल्लिङ्गी नामे:-

रथ	- रथ	सग्ग	- स्वर्ग
सकट	- गाडी	अस्स	- अश्व, घोडा
हत्थ	- हात	मिग	- मृग, हरिण, पशु
पाद	- पाय	सर	- शर, बाण, तीर
मग्ग	- मार्ग	पासाण	- खडक, दगड
दीप	- द्वीप/बेट, दिवा	ककच	- करवत
सावक	- शिष्य	खग्ग	- खड्ग, तलवार
समण	- श्रमण, परीव्राजक	चोर	- चोर
		पण्डित	- विद्वान, ज्ञानी

अकारान्त पुल्लिङ्गी नामाची विभक्ति रूपे (क्रमशः)

ततिया विभक्ति (करण):-

नामाच्या शेवटी 'एन' हा प्रत्यय लावून नामाची ततिया विभक्ति एकवचन होते आणि नामाच्या शेवटी 'एहि' हा प्रत्यय लावून नामाची ततिया विभक्ति अनेकवचन होते. काही वेळा 'एभि' हा पारंपरिक प्रत्यय सुद्धा लावला जातो. अशाप्रकारे बनवलेली रूपे 'तर्फे', 'सह', 'द्वारा' हे अर्थ प्रकट करतात.

एकवचन

नर + एन	= नरेन	(नराने)
मातुल + एन	= मातुलेन	(मामासह)
कस्सक + एन	= कस्सकेन	(शेतकऱ्यातर्फे)

अनेकवचन

नर + एहि	= नरेहि/नरेभि	(नरांनी)
मातुल + एहि	= मातुलेहि/मातुलेभि	(मामांसह)
कस्सक + एहि	= कस्सकेहि/कस्सकेभि	(शेतकऱ्यांतर्फे)

सद्धिं/सह - (सह/बरोबर) हे शब्द देखील ततिया विभक्तिसाठी वापरले जातात. हे शब्द निर्जीव वस्तूसाठी सहसा वापरले जात नाहीत.

३. वाक्य प्रयोगाची उदाहरणे:-**एकवचन**

१. समणो नरेन सद्धिं गामं गच्छति ।
श्रमण माणसाबरोबर गावाला जातो.
२. पुत्तो मातुलेन सह चन्दं पस्सति ।
पुत्र मामाबरोबर चंद्र पाहतो.
३. कस्सको ककचेन रुक्खं छिन्दति ।
शेतकरी करवतीने वृक्ष कापतो.

अनेकवचन

१. समणा नरेहि सद्धिं गामं गच्छन्ति ।
श्रमण माणसांबरोबर गावी जातात.
२. पुत्ता मातुलेहि सह चन्दं पस्सन्ति ।
पुत्र मामांबरोबर चंद्र पाहतात.
३. कस्सका ककचेहि रुक्खे छिन्दन्ति ।
शेतकरी करवतींनी झाडे कापतात.

सराव - ३**४. मराठीत भाषांतर करा**

१. बुद्धो सावकेहि सद्धिं विहारं गच्छति ।
२. पुरिसो पुत्तेन सह दीपं धावति ।
३. कस्सको सरेन सिगालं विज्झति ।
४. ब्राह्मणा मातुलेन सह पब्बतं आरुहन्ति ।
५. पुत्ता पादेहि कुक्कुरे पहरन्ति ।
६. मातुलो पुत्तेहि सद्धिं रथेन गामं आगच्छति ।
७. कुमारा हत्थेहि पत्ते आहरन्ति ।
८. चोरो मग्गेन अस्सं हरति ।
९. कस्सको आवाटं ओरुहति ।
१०. भूपाला पण्डितेहि सह समणे पस्सन्ति ।
११. पण्डितो भूपालेन सह तथागतं वन्दति ।
१२. पुत्ता सहायेन सद्धिं ओदनं भुज्जन्ति ।

१३. वाणिजो पासाणेन मिंगं पहरति ।
१४. सुनखा पादेहि आवाटे खणन्ति ।
१५. ब्राह्मणो पुत्तेन सह सुरियं वन्दति ।
१६. कस्सको सोणेहि सद्धिं रुक्खे रक्खति ।
१७. सुगतो सावकेहि सह विहारं आगच्छति ।
१८. याचको पत्तेन भत्तं आहरति ।
१९. पण्डिता सग्गं गच्छन्ति ।
२०. कुमारा अस्सेहि सद्धिं गामं धावन्ति ।
२१. चोरो खग्गेन नरं पहरति ।
२२. वाणिजो सकटेन दीपे आहरति ।
२३. अस्सा मग्गेन धावन्ति ।
२४. सिगाला मिगेहि सद्धिं पब्बतं धावन्ति ।
२५. भूपालो पण्डितेन सह मनुस्से रक्खति ।

५. पालीत भाषांतर करा

१. श्रमण मित्रासह बुद्धांना पाहतो.*
२. शिष्य बुद्धांबरोबर विहाराकडे जातात.*
३. घोडा कुत्र्यांसह डोंगराकडे धावतो.
४. मुलगा दगडाने दिव्यास मारतो.
५. व्यापारी बाणांनी हरणांना मारतात.
६. शेतकरी हातांनी खडे खणतात.
७. मुले मामाबरोबर रथाने विहाराकडे जातात.
८. ब्राम्हण मित्रासह भात शिजवतो.
९. राजा विद्वानांसह द्वीप रक्षितो.
१०. राजे पुत्रांसह श्रमणांना वंदितात.
११. चोर द्वीपास घोडे आणतात.
१२. शिष्य माणसांसह डोंगर चढतात.
१३. व्यापारी शेतकऱ्यांसह झाडे तोडतात.
१४. याचक मित्रासह खड्डा खणतो.
१५. ब्राम्हण मामांसह चंद्र पाहतो.
१६. चोर तलवारीने घोड्यास मारतो.

-
१७. पुत्र पात्राने भात आणतो.
 १८. मुले कुत्र्यांसह डोंगराकडे धावतात.
 १९. व्यापारी शेतकऱ्यांसह गाड्यांनी गावाला येतात.
 २०. मामा पुत्रांसह रथांनी विहाराकडे येतात.
 २१. कोल्हे रस्त्याने डोंगराकडे धावतात.
 २२. कुत्रे पायांनी खड्डे खणतात.
 २३. मनुष्य हाताने करवत नेतो.
 २४. श्रमण स्वर्गास जातात.
 २५. बुद्ध शिष्यांसह गावास येतात.*

पाठ - ४

१ शब्द संग्रह:-

अकारान्त पुल्लिङ्गी नामे:-

तापस	- तपस्वी
आचरिय	- आचार्य
वेज्ज	- वैद्य
सीह	- सिंह
लुद्दक	- शिकारी
अज	- बकरा
वानर/मक्कट	- वानर/माकड
लाभ	- लाभ, नफा, फायदा
मञ्च	- पलंग
कुद्दाल	- कुदळ

क्रियापदे:-

रोदति	- रडतो
हसति	- हसतो
लभति	- मिळवितो, प्राप्त करतो
पविसति	- प्रवेश करतो
ददाति	- देतो
आददाति	- घेतो
कीळति	- खेळतो
नहायति	- आंघोळ करतो, स्नान करतो
आकड्ढति	- ओढतो, खेचतो
पजहति	- त्यागतो, वर्जित करतो

२. अकारान्त पुल्लिङ्गी नामाची विभक्ति रूपे (क्रमशः)

चतुर्थी विभक्ति (संप्रदान):-

नामाच्या शेवटी 'आय/स्स' प्रत्यय लावून नामाची चतुर्थी विभक्ति एकवचन होते आणि नामाच्या शेवटी 'आनं' प्रत्यय लावून चतुर्थी विभक्ति अनेकवचन होते.

एकवचन

१. नर + आय/स्स = नराय/नरस्स (नरासाठी, नरास)
२. मातुल + आय/स्स = मातुलाय/मातुलस्स (मामासाठी, मामास)
३. कस्सक + आय/स्स = कस्सकाय/कस्सकस्स (शेतकऱ्यासाठी, शेतकऱ्यास,
शेतकऱ्याकरीता)

अनेकवचन

१. नर + आनं = नरानं (नरांसाठी, नरांना)
२. मातुल + आनं = मातुलानं (मामांसाठी, मामांना)
३. कस्सक + आनं = कस्सकानं (शेतकऱ्यांसाठी, शेतकऱ्यांना, शेतकऱ्यांकरिता)

३. वाक्य प्रयोगाची उदाहरणे:-**एकवचन**

१. धीवरो नराय मच्छं आहरति ।
मच्छीमार माणसासाठी मासा आणतो.
२. पुत्तो मातुलस्स ओदनं ददाति ।
पुत्र मामासाठी भात देतो.
३. वाणिजो कस्सकस्स अजं ददाति ।
व्यापारी शेतकऱ्यास बकरा देतो.

अनेकवचन

१. धीवरा नरानं मच्छे आहरन्ति ।
मच्छीमार माणसांसाठी मासे आणतात.
२. पुत्ता मातुलानं ओदनं ददन्ति ।
पुत्र मामांसाठी भात देतात.
३. वाणिजा कस्सकानं अजे ददन्ति ।
व्यापारी शेतकऱ्यांना बकरे देतात.

सराव - ४**४. मराठीत भाषांतर करा**

१. वाणिजो रजकस्स साटकं ददाति ।
२. वेज्जो आचरियस्स दीपं आहरति ।
३. मिगा पासाणम्हा पब्बतं धावन्ति ।
४. मनुस्सा बुद्धेहि धम्मं लभन्ति ।
५. पुरिसो वेज्जाय सकटं आकट्टति ।
६. दारको हत्थेन याचकस्स भत्तं आहरति ।
७. याचको आचरियाय आवाटं खणति ।
८. रजको अमच्चानं साटके ददाति ।
९. ब्राह्मणो सावकानं मज्जे आहरति ।
१०. वानरो रुक्खम्हा पतति, कुक्कुरो वानरं डसति ।
११. धीवरा पिटकेहि अमच्चानं मच्छे आहरन्ति ।
१२. कस्सको वाणिजाय रुक्खं छिन्दति ।

१३. चोरो कुद्वालेन आचरियाय आवाटं खणति ।
१४. वेज्जो पुत्तानं भत्तं पचति ।
१५. तापसो लुद्धकेन सद्धिं भासति ।
१६. लुद्धको तापसस्स दीपं ददाति ।
१७. सीहा मिगे हनन्ति ।
१८. मक्कटो पुत्तेन सह रुक्खं आरुहति ।
१९. समणा उपासकेहि ओदनं लभन्ति ।
२०. दारका रोदन्ति, कुमारो हसति, मातुलो कुमारं पहरति ।
२१. वानरा पब्बतम्हा ओरुहन्ति, रुक्खे आरुहन्ति ।
२२. चोरा रथं पविसन्ति, अमच्चो रथं पजहति ।
२३. आचरियो दारकाय रुक्खम्हा सुकं आहरति ।
२४. लुद्धको पब्बतस्मा अजं आकह्वति ।
२५. तापसो पब्बतम्हा सीहं पस्सति ।
२६. वाणिजा कस्सकेहि लाभं लभन्ति ।
२७. लुद्धको वाणिजानं वराहे हनति ।
२८. तापसो आचरियम्हा पञ्हे पुच्छति ।
२९. पुत्तो मञ्चम्हा पतति ।
३०. कुमारा सहायकेहि सद्धिं नहायन्ति ।

५. पालीत भाषांतर करा

१. व्यापारी मंत्र्यांसाठी घोडे आणतात.
२. शिकारी व्यापाऱ्यासाठी बकरा मारतो.
३. मनुष्य शेतकऱ्यासाठी करवतीने झाड कापतो.
४. हरणे सिंहापासून पळतात.
५. राजा उपासकांबरोबर बुद्धांना पूजतो.
६. चोर गावांकडून डोंगरांकडे धावतात.
७. धोबी राजासाठी कपडे धुतो.
८. मच्छीमार शेतकऱ्यांसाठी टोपल्यांनी मासे आणतो.
९. आचार्य विहारात(दु.वि.) प्रवेश करतो, श्रमणांना पाहतो.
१०. साप माकडास चावतो.
११. मुले ब्राम्हणासाठी पलंग ओढतात.

१२. चोर माणसांसह महालात प्रवेश करतात.
१३. शेतकरी मच्छीमारांकडून मासे मिळवितात.
१४. डुकरे द्वीपाहून डोंगराकडे जातात.
१५. राजा प्रासाद त्यागतो, पुत्र विहारात (दु.वि.) प्रवेश करतो.
१६. सिंह झोपतो, माकडे खेळतात.
१७. आचार्य कुत्र्यापासून पुत्रांना रक्षितो.
१८. शिकारी मंत्र्यांसाठी बाणांनी हरणे मारतात.
१९. मुले मामाकडून भात इच्छितात.
२०. वैद्य तपस्व्याला वस्त्र देतो.
२१. व्यापारी आचार्यासाठी गाडीने बकरा आणतो.
२२. पुत्र डोंगरावरून चंद्र पाहतात.
२३. विद्वान लोक धर्मापासून लाभ मिळवितात.
२४. माकडे गाव सोडतात.
२५. पुत्र मित्रासाठी डोंगरावरून पोपट आणतो.
२६. वैद्य विहारात प्रवेश करतो.
२७. कोल्हा रस्त्याने गावातून डोंगराकडे धावतो.
२८. गाडी रस्त्यावरून पडते, मूल रडते.
२९. मंत्री जिना चढतात, वैद्य जिना उतरतो
३०. विद्वान लोक बुद्धांना प्रश्न विचारतात.*

पाठ - ५

१. शब्द संग्रह:-

अकारान्त पुल्लिङ्गी नामे:-

धीवर	- मासेमार, कोळी
मच्छ	- मासा
पिटक	- टोपली
अमच्च	- मंत्री, अमात्य
उपासक	- उपासक
पासाद	- महाल, प्रासाद
दारक	- मूल
साटक	- वस्त्र
रजक	- धोबी
सप्प	- सर्प
पञ्ह	- प्रश्न

क्रियापदे:-

पतति	- पडतो
धोवति	- धुतो
इच्छति	- इच्छितो
डसति	- चावतो, डसतो
पुच्छति	- विचारतो
पक्कोसति	- बोलावतो
खादति	- खातो
हनति	- ठार मारतो
ओतरति	- उतरतो
निक्खमति	- निघतो, बाहेर पडतो
सोपान	- जिना
सुक/सुव	- पोपट

२. अकारान्त पुल्लिङ्गी नामाची विभक्ति रूपे (क्रमशः)

पञ्चमी विभक्ति (अपादान):-

नामाच्या शेवटी 'आ'/'म्हा'/'स्मा' हे प्रत्यय लावून नामाची पंचमी विभक्ति एकवचन होते. नामाच्या शेवटी 'एहि' हा प्रत्यय लावून नामाची पंचमी विभक्ति अनेकवचन होते. पारंपरिक 'एभि' प्रत्यय सुद्धा लावतात.

एकवचन

१. नर + आ / म्हा / स्मा = नरा / नरम्हा / नरस्मा (पुरुषापासून)
२. मातुल + आ / म्हा / स्मा = मातुला / मातुलम्हा / मातुलस्मा (मामापासून)
३. कस्सक + आ / म्हा / स्मा = कस्सका / कस्सकम्हा / कस्सकस्मा (शेतकऱ्यापासून)

अनेकवचन

१. नर + एहि (एभि) = नरेहि/नरेभि (पुरुषांकडून)
२. मातुल + एहि (एभि) = मातुलेहि/मातुलेभि (मामांकडून)
३. कस्सक + एहि (एभि) = कस्सकेहि/कस्सकेभि (शेतकऱ्यांकडून)

३. वाक्य प्रयोगाची उदाहरणे:-**एकवचन**

१. याचको नरम्हा भत्तं याचति ।
याचक माणसाकडून भात मागतो.
२. पुत्तो मातुलम्हा पज्जं पुच्छति ।
पुत्र मामास प्रश्न विचारतो.
३. कस्सको रुक्खस्मा पतति ।
शेतकरी झाडावरून पडतो.

अनेकवचन

१. याचका नरेहि भत्तं याचन्ति ।
याचक माणसांकडून भात मागतात.
२. पुत्ता मातुलेहि पज्जे पुच्छन्ति ।
पुत्र मामांना प्रश्न विचारतात.
३. कस्सका रुक्खेहि पतन्ति ।
शेतकरी झाडांवरून पडतात.

सराव - ५**४. मराठीत भाषांतर करा**

१. चोरा गामम्हा पब्बतं धावन्ति ।
२. दारको मातुलस्मा ओदनं याचति ।
३. कुमारो सोपानम्हा पतति ।
४. मातुला साटके धोवन्ति ।
५. धीवरा पिटकेहि मच्छे आहरन्ति ।
६. उपासका समणेहि सद्धिं विहारस्मा निक्खमन्ति ।
७. ब्राह्मणो ककचेन रुक्खं छिन्दति ।
८. कुमारा मित्तेहि सह भूपालं पस्सन्ति ।
९. वाणिजो अस्सेन सद्धिं पब्बतस्मा ओरुहति ।
१०. याचको कस्सकस्मा सोणं याचति ।
११. सप्पा पब्बतेहि गामं ओतरन्ति ।
१२. अमच्चा सरेहि मिगे विज्झन्ति ।

१३. चोरो गामम्हा सकटेन साटके हरति ।
१४. भूपालो अमच्चेहि सद्धिं रथेन पासादं आगच्छति ।
१५. सूकरा पादेहि आवाटे खणन्ति ।
१६. कुमारो सहायकेहि सह साटके धोवति ।
१७. समणा गामम्हा उपासकेहि सद्धिं निक्खमन्ति ।
१८. कुक्कुरो पिटकम्हा मच्छं खादति ।
१९. मित्तो पुत्तम्हा सुनखं याचति ।
२०. बुद्धो सावके पुच्छति ।
२१. अमच्चा पण्डितेहि पञ्हे पुच्छन्ति ।
२२. रजको सहायेन सह साटकं धोवति ।
२३. मच्छा पिटकम्हा पतन्ति ।
२४. चोरा पासाणेहि वराहे पहरन्ति ।
२५. अमच्चो पासादम्हा सुवं आहरति ।

५. पालीत भाषांतर करा

१. घोडे गावाकडून डोंगराकडे धावतात.
२. व्यापारी उपासकांसह द्वीपाकडून विहाराकडे येतात.
३. चोर बाणांनी डुकरांना मारतात.
४. उपासक समणास धर्माविषयी प्रश्न विचारतो.
५. मूल मित्रासह खडकावरून पडते.
६. कुत्रा मुलास चावतो.
७. मंत्री राजासह प्रासादातून निघतात.
८. मनुष्य द्वीपाहून हरिण आणतो.
९. शेतकरी झाडावरून उतरतो.
१०. कुत्रे घोड्यांबरोबर रस्त्यावरून धावतात.
११. मुले व्यापाऱ्यांकडून दिवे नेतात.
१२. चोर जिन्यावरून उतरतो.
१३. व्यापारी डोंगरावरून पोपट आणतात.
१४. घोडा पायाने सापास मारतो.
१५. मामा मित्रांसह डोंगरावरून श्रमणांना बघतो.
१६. व्यापारी द्वीपाहून प्रासादाकडे घोडे आणतात.

१७. मंत्री चोराला (प्रश्न) विचारतो.
१८. शेतकरी धोब्याबरोबर भात खातो.
१९. मूल जिन्यावरून पडते.
२०. मच्छीमार मामासह पर्वत चढतो.
२१. याचक कुत्र्यासोबत झोपतो.
२२. राजे मंत्र्यांसह द्वीपांना रक्षितात.
२३. राजा प्रासादातून बुद्धांना वंदन करतो.*
२४. माणूस तलवारीने सर्प मारतो.
२५. मच्छीमार गाड्यांमधून गावाकडे मासे आणतात.
२६. डुकरे गावाकडून डोंगराकडे पळतात.
२७. उपासक विद्वानाला प्रश्न विचारतात.
२८. पुत्र झाडावरून पोपट आणतो.
२९. विद्वान विहाराकडे जातात.
३०. श्रावक रस्त्यावरून गावाकडे जातात.

पाठ - ६

१. अकारान्त पुल्लिङ्गी नामाची विभक्ति रूपे (क्रमशः)

छट्टी विभक्ति (संबंध):-

छट्टी विभक्तिचे प्रत्यय हे बरेचसे चतुर्थीच्या प्रत्ययांसारखे असतात. नामाच्या शेवटी 'स्स' हे प्रत्यय लावून छट्टी विभक्तिचे एकवचन होते. तसेच 'आनं' हे प्रत्यय लावून अनेकवचन होते.

एकवचन

१. नर + स्स = नरस्स (मनुष्याचा)
२. मातुल + स्स = मातुलस्स (मामाचा)
३. कस्सक + स्स = कस्सकस्स (शेतकऱ्याचा)

अनेकवचन

१. नर + आनं = नरानं (मनुष्यांचा)
२. मातुल + आनं = मातुलानं (मामांचा)
३. कस्सक + आनं = कस्सकानं (शेतकऱ्यांचा)

२. वाक्य प्रयोगाची उदाहरणे:-

एकवचन

१. नरस्स पुत्तो भत्तं याचति ।
मनुष्याचा पुत्र भात मागतो.
२. मातुलस्स सहायको रथं आहरति ।
मामाचा मित्र रथ आणतो.
३. कस्सकस्स सूकरो दीपं धावति ।
शेतकऱ्याचे डुक्कर द्वीपाकडे धावते.

अनेकवचन

१. नरानं पुत्ता भत्तं याचन्ति ।
मनुष्यांचे पुत्र भात मागतात.
२. मातुलानं सहायका रथे आहरन्ति ।
मामांचे मित्र रथांना आणतात.
३. कस्सकानं सूकरा दीपे धावन्ति ।
शेतकऱ्यांची डुकरे द्वीपांकडे धावतात.

सराव - ६

२. मराठीत भाषांतर करा

१. कस्सकस्स पुत्तो वेज्जस्स सहायेन सद्धिं आगच्छति ।
२. ब्राह्मणस्स कुद्दालो हत्थम्हा पतति ।
३. मिगा आवटेहि निक्खमन्ति ।
४. वाणिजानं अस्सा कस्सकस्स गामं धावन्ति ।
५. मातुलस्स मित्तो तथागतस्स सावके वन्दति ।
६. अमच्चो भूपालस्स खग्गेन सप्पं पहरति ।
७. वाणिजा गामे मनुस्सानं पिट्ठकेहि मच्छे आहरन्ति ।
८. चोरो वेज्जस्स सकटेन मित्तेन सह गामम्हा निक्खमति ।
९. उपासकस्स पुत्ता समणेहि सह विहारं गच्छन्ति ।
१०. याचको अमच्चस्स साटकं इच्छति ।
११. मित्तानं मातुला तापसानं ओदनं ददन्ति ।
१२. धीवरस्स ककचेन चोरो कुक्कुरं पहरति ।
१३. भूपालस्स पुत्तो अमच्चस्स अस्सं आरुहति ।
१४. पण्डितस्स पुत्ता बुद्धस्स सावकेन सह विहारं पविसन्ति ।
१५. सुरियो मनुस्से रक्खति ।
१६. वेज्जस्स सुनखो आचरियस्स सोपानम्हा पतति ।
१७. रजका रुक्खेहि ओरुहन्ति ।
१८. याचकस्स दारका रोदन्ति ।
१९. लुद्धकस्स पुत्ता चोरस्स दारकेहि सद्धिं कीळन्ति ।
२०. तापसो तथागतस्स सावकानं ओदनं ददाति ।
२१. समणा आचरियस्स हत्थेन साटके लभन्ति ।
२२. चोरो वाणिजस्स सहायकस्मा अस्सं याचति ।
२३. उपासका तथागतस्स सावकेहि पञ्हे पुच्छन्ति ।
२४. पासाणम्हा मिगो पतति, लुद्धको हसति, सुनखा धावन्ति ।
२५. वेज्जस्स पत्तो पुत्तस्स हत्थम्हा पतति ।
२६. कुमारो मातुलानं पुत्तानं हत्थेन ओदनं ददाति ।
२७. सरा लुद्धकस्स हत्थेहि पतन्ति, मिगा पब्बतं धावन्ति ।
२८. भूपालस्स पुत्तो अमच्चेहि सद्धिं पासादस्मा ओरुहति ।
२९. वेज्जस्स सोणो कस्सकस्स सूकरं डसति ।

३०. धीवरो मनुस्सानं मच्छे आहरति, लाभं लभति ।

४. पालीत भाषांतर करा

१. ब्राम्हणाचे पुत्र मंत्र्याच्या मुलासह आंगोळ करतात.
२. मामाचा मित्र शेतकऱ्याच्या मुलासह भात शिजवतो.
३. मच्छीमार राजाच्या प्रासादाकडे मासे आणतो.
४. राजा मंत्र्यांच्या पुत्रांना प्रासादातून बोलावतो.
५. वाण्याचा रथ डोंगरावरून पडतो.
६. राजाचे मंत्री घोड्यांसह प्रासादातून निघतात.
७. ब्राम्हणाचा वैद्य तपस्व्यांना वस्त्रे देतो.
८. शिकार्याचे कुत्रे डोंगराकडून गावाकडे धावतात.
९. व्यापारी वैद्याच्या मुलासाठी पलंग आणतो.
१०. हरणे डोंगराकडून गावाकडे धावतात.
११. आचार्याचा मुलगा शेतकऱ्याच्या झाडावरून पडतो.
१२. कुत्रा मच्छीमाराच्या टोपलीतून मासे खातो.
१३. बुद्धांचे श्रावक विहारातून डोंगराकडे जातात.*
१४. शिकारी मंत्र्याच्या मित्रांसाठी बाणाने डुक्कर मारतो.
१५. मुलगा आचार्याच्या हातांतून दिवा मिळवतो.
१६. वैद्यांचा शिक्षक मुलाच्या मामास बोलावतो.
१७. मुलगा श्रमणासाठी पात्राने भात आणतो.
१८. माणसे उपासकांच्या गावाला जातात.
१९. डुकरे कोल्ह्यांपासून पळतात.
२०. माकडे हरणांसह खेळतात.
२१. विद्वान व्यापाऱ्यांसह राजाच्या बेटास येतो.
२२. शेतकऱ्याची मुले मामांच्या रथांनी डोंगराकडे जातात.
२३. व्यापाऱ्यांच्या गाड्यांमधून वस्त्रे पडतात.
२४. श्रमण राजाच्या हस्ते पात्र मिळवतो.
२५. धोबी मनुष्याच्या मामासाठी वस्त्रे आणतो.
२६. राजाचे मंत्री आचार्याच्या मित्रांसह भात खातात.
२७. राजांची बेटे चोरांपासून विद्वान रक्षितात.
२८. मुले शेतकऱ्यांकडून मच्छीमारांसाठी टोपल्या आणतात.
२९. शेतकऱ्याचा घोडा वैद्याचे वाहन रस्त्यापासून खेचतो.
३०. श्रमण आचार्याच्या गावी प्रवेश करतात.

पाठ - ७

१. शब्द संग्रह:-

अकारान्त पुल्लिंगी नामे:-

नाविक	- नाविक, नावाड
आकास	- आकाश
समुद्र	- समुद्र, सागर
देव/सुर	- देव/देवता/सुर
लोक	- जग
आलोक	- प्रकाश
सकुण	- पक्षी
काक	- कावळा
निवास	- निवास, घर
सप्पुरिस	- सत्पुरुष, सदाचारी
अस्सप्पुरिस	- दुष्टपुरुष, दुराचारी
काय	- काया, शरीर
दूत	- दूत, संदेशवाहक
गोण	- बैल

क्रियापदे:-

आहिण्डति	- हिंडतो
चरति	- चालतो, फिरतो
निसीदति	- बसतो
सन्निपतति	- एकत्र होतो, जमा होतो
विहरति	- राहतो, विहार करतो
वसति	- वसतो, राहतो
जीवति	- जगतो
तिड्ढति	- उभा राहतो
उप्पतति	- उडतो, उडी मारतो
तरति	- ओलांडतो, पार करतो (पाणी)
उत्तरति	- बाहेर येतो (पाण्यातून)
पसीदति	- आनंदित होतो, प्रसन्न होतो

२. अकारान्त पुल्लिंगी नामाची विभक्ति रूपे (क्रमशः)

सत्तमी विभक्ति (अधिकरण):-

नामाच्या शेवटी 'ए', 'म्हि', 'स्मि' हे प्रत्यय लावून नामाची सत्तमी विभक्ति एकवचन होते. नामाच्या शेवटी 'एसु' हा प्रत्यय लावून नामाची सप्तमी विभक्ति अनेकवचन होते.

एकवचन

१. नर + ए/म्हि/स्मिं = नरे, नरम्हि, नरस्मिं (माणसात, माणसावर)
२. मातुल + ए/म्हि/स्मिं = मातुले, मातुलम्हि, मातुलस्मिं (मामात, मामावर)
३. कस्सक + ए/म्हि/स्मिं = कस्सके, कस्सकम्हि, कस्सकस्मिं
(शेतकऱ्यावर, शेतकऱ्यामधे)

अनेकवचन

१. नर + एसु = नरेसु (नरांच्या आत / वर)
 २. मातुल + एसु = मातुलेसु (मामांच्या / आत / वर)
 ३. कस्सक + एसु = कस्सकेसु (शेतकऱ्यांच्या आत / वर)

३. वाक्य प्रयोगाची उदाहरणे:-**एकवचन**

१. सप्पो नरस्मि पतति । - साप माणसावर पडतो.
 २. पुत्तो मातुलम्हि पसीदति । - पुत्र मामावर प्रसन्न होतो.
 ३. वाणिजो कस्सकस्मिं पसीदति । - व्यापारी शेतकऱ्यावर खूप होतो.

अनेकवचन

१. सप्पा नरेसु पतन्ति । - साप माणसांवर पडतात.
 २. पुत्ता मातुलेसु पसीदन्ति । - पुत्र मामांवर प्रसन्न होतात.
 ३. वाणिजा कस्सकेसु पसीदन्ति । - व्यापारी शेतकऱ्यांवर खूप होतात.

सराव - ७**४. मराठीत भाषांतर करा**

१. ब्राह्मणो सहायकेन सद्धिं रथम्हि निसीदति ।
 २. असप्पुरिसा चोरेहि सह गामेसु चरन्ति ।
 ३. वाणिजो कस्सकस्स निवासे भत्तं पचति ।
 ४. भूपालस्स अमच्चा दीपेसु मनुस्से रक्खन्ति ।
 ५. सुगतस्स सावका विहारस्मिं वसन्ति ।
 ६. मक्कटो रुक्खम्हा आवटस्मिं पतति ।
 ७. सुरियस्स आलोको समुद्धम्हि पतति ।
 ८. कस्सकानं गोणा गामे आहिण्डन्ति ।
 ९. वेज्जस्स दारको मञ्चस्मिं सयति ।
 १०. धीवरा समुद्धम्हा पिटकेसु मच्छे आहरन्ति ।
 ११. सीहो पासाणस्मि तिद्धति, मक्कटा रुक्खेसु चरन्ति ।
 १२. भूपालस्स दूतो अमच्चेन सद्धिं समुद्धं तरति ।
 १३. मनुस्सा लोके जीवन्ति, देवा सग्गे वसन्ति ।
 १४. मिगा पब्बतेसु धावन्ति, सकुणा आकासे उप्पतन्ति ।

१५. अमच्चो खग्गं भूपालस्स हत्थम्हा आददाति ।
१६. आचरियो मातुलस्स निवासे मञ्चम्हि पुत्तेन सह निसीदति ।
१७. तापसा पब्बतम्हि विहरन्ति ।
१८. उपासका समणेहि सद्धिं विहारे सन्निपतन्ति ।
१९. काका रुक्खेहि उप्पतन्ति ।
२०. बुद्धो धम्मं भासति, सप्पुरिसा बुद्धम्हि पसीदन्ति ।
२१. असप्पुरिसो खग्गेन नाविकस्स दूतं पहरति ।
२२. पुरिसो सरेन सकुणं विज्झति, सकुणो रुक्खम्हा आवाटस्मि पतति ।
२३. मनुस्सा सुरियस्स आलोकेन लोकं पस्सन्ति ।
२४. कस्सकस्स गोणा मग्गे सयन्ति ।
२५. गोणस्स कायस्मि काको तिट्ठति ।
२६. मिगा दीपस्मिं पासाणेसु निसीदन्ति ।
२७. सकुणो नाविकस्स हत्थम्हा आवाटस्मि पतति ।
२८. सप्पुरिसो नाविकेन सह समुद्धम्हा उत्तरति ।
२९. कुद्दालो लुद्धकस्स हत्थम्हा आवाटस्मिं पतति ।
३०. सुरियस्स आलोकेन चन्दो भासति (प्रकाशतो) ।

५. पालीत भाषांतर करा

१. सिंह डोंगरातील खडकावर उभा राहतो.
२. चोर शिक्षकाच्या घरी प्रवेश करतात.
३. मुले मित्रांसह रस्त्यावरून समुद्राकडे धावतात.
४. मामाचे बैल रस्त्यावर फिरतात.
५. पक्षी झाडावर बसतात.
६. बैल पायाने बकऱ्याला मारतो.
७. कोल्हे डोंगरावर राहतात.
८. राजा मंत्र्यांसह बुद्धांच्या चरणांना वंदन करतो.*
९. मामा पुत्रासह पलंगावर झोपतो.
१०. मच्छीमार शेतकऱ्याच्या घरात भात खातो.
११. राजाचे घोडे बेटावर राहतात.
१२. सत्पुरुष तपस्व्यासाठी दिवा आणतो.
१३. वैद्य आचार्याच्या घरी वस्त्र आणतो.

१४. माकड कुत्र्याबरोबर खडकावर खेळते.
१५. वस्त्र शेतकऱ्याच्या अंगावर पडते.
१६. शिकारी टोपलीत (अनेक)बाण नेतो.
१७. बुद्धांचे श्रावक विहारामधे जमतात.*
१८. धोबी मंत्र्यांचे कपडे धुतो.
१९. पक्षी आकाशात उडतात.
२०. सत्पुरुष नाविकाबरोबर समुद्रातून बाहेर येतो.
२१. देवता बुद्धांच्या शिष्यांवर प्रसन्न होतात.*
२२. व्यापारी नाविकांसह समुद्र पार करतात.
२३. सत्पुरुष सापापासून कुत्र्यास रक्षितो.
२४. कावळे पर्वतावरील झाडांवरून उडतात.
२५. डुक्कर मच्छीमाराच्या टोपलीतून मासा ओढते.
२६. सूर्याचा प्रकाश जगातील माणसांवर पडतो.
२७. देवता आकाशातून (त.वि.) जातात.
२८. मुले रस्त्यावर कुत्र्यासोबत खेळतात.
२९. दुराचारी माणूस माकडाला झाडावरून ओढतो.
३०. राजाचा दूत घोड्यावरून उतरतो.

पाठ - ८

१. अकारान्त पुल्लिङ्गी नामाची रूपे (क्रमशः)

आलपन (संबोधन):-

एकवचनामध्ये प्रत्यय लागत नाही. 'आ' हा प्रत्यय शेवटी लावून अनेकवचन आलपन होते.

एकवचन	अनेकवचन
१. नर - (हे माणसा)	नर + आ = नरा (हे माणसांनो)
२. मातुल - (हे मामा)	मातुल + आ = मातुला (हे मामांनो)
३. कस्सक - (हे शेतकऱ्या)	कस्सक + आ = कस्सका (हे शेतकऱ्यांनो)

२. अकारान्त पुल्लिङ्गी नामाची विभक्ति रूपे

नर - पुरुष, माणूस

विभक्ति	एकवचन	अनेकवचन
पठमा	नरो	नरा
दुतिया	नरं	नरे
ततिया	नरेन	नरेहि, नरेभि
चतुर्थी	नराय, नरस्स	नरानं
पञ्चमी	नरा, नरम्हा, नरस्मा	नरेहि, नरेभि
छट्टी	नरस्स	नरानं
सप्तमी	नरे, नरम्हि, नरस्मिं	नरेसु
आलपन	नर, नरा	नरा

३. अकारान्त नपुंसकलिङ्गी नामाची विभक्ति रूपे

फल - फळ

विभक्ति	एकवचन	अनेकवचन
पठमा	फलं	फला, फलानि
दुतिया	फलं	फले, फलानि
आलपन	फल	फलानि

ततिया ते सप्तमी विभक्तिची रूपे अकारान्त पुल्लिङ्गी नामासारखीच होतात.

४. शब्द संग्रहः-

अकारान्त नुपुंसकलिङ्गी नामे :-

नयन/लोचन	- डोळा
उदक/जल	- पाणी
अरञ्ज/वन	- जंगल
पुष्प/कुसुम	- फूल, पुष्प
गेह/घर	- घर
आसन	- आसन
पण्ण	- पान
तिण	- तृण, गवत
खीर	- दूध
नगर	- नगर
उय्यान	- उद्यान, बाग
खेत्त	- शेत
भण्ड	- सामान, भांडी
शील	- शील
दान	- दान
रूप	- वस्तू

क्रियापदे :-

विवरति	- उघडतो
नच्चति	- नाचतो
निक्खिपति	- ठेवतो
उट्टहति	- उठतो
फुसति	- स्पर्श करतो
अनुसासति	- शिकवतो
ओवदति	- सल्ला देतो, उपदेश करत
संहरति	- जमा करतो
आसिञ्चति	- शिंपडतो
अक्कोसति	- रागवतो
भिन्दति	- तोडतो, फोडतो
पिवति/पिबति	- पितो
द्वार	- दार, दरवाजा
वत्थ	- वस्त्र, कपडे

सराव - ८

५. मराठीत भाषांतर करा

१. उपासको पुष्फानि आहरति ।
२. अरञ्जे मिगा वसन्ति, रुक्खेसु मक्कटा चरन्ति ।
३. गोणा तिणं खादन्ति ।
४. मनुस्सा नयनेहि पस्सन्ति ।
५. समणो विहारस्मिं आसने निसीदति ।
६. रुक्खम्हा पण्णानि पतन्ति ।
७. वाणिजा गामम्हा खीरं नगरं हरन्ति ।
८. भूपालो कुमारेण सद्धिं उय्याने चरति ।

९. कस्सको खेत्तम्हि कुद्दालेन आवाटे खणति ।
१०. मातुलो पुत्तस्स भण्डानि ददाति ।
११. उपासका समणानं दानं ददन्ति, सीलानि रक्खन्ति ।
१२. दारका मित्तेहि सद्धिं उदकस्मिं कीळन्ति ।
१३. कस्सका वाणिजेहि वत्थानि लभन्ति ।
१४. कुमारो उय्यानम्हा मातुलस्स कुसुमानि आहरति ।
१५. ब्राह्मणस्स अजा गोणेहि सह वने आहिण्डन्ति, तिणानि खादन्ति ।
१६. सीहो वनस्मिं रुक्खमूले निसीदति ।
१७. रजका उदकेन आसनानि धोवन्ति ।
१८. अमच्चो दूतेन सद्धिं रथेन अरञ्जं पविसति ।
१९. याचकस्स पुत्तो उदकेन पण्णानि धोवति ।
२०. वाणिजा भण्डानि नगरम्हा गामं आहरन्ति ।
२१. तथागतस्स सावका असप्पुरिसानं पुत्ते अनुसासन्ति ।
२२. उपासका उदकेन पुप्फानि आसिञ्चन्ति ।
२३. कुमारो पत्तं भिन्दति, मातुलो अक्कोसति ।
२४. लुद्धकस्स पुत्तो मिगस्स कायं हत्थेन फुसति ।
२५. गोणो खेत्ते पासाणम्हा उट्टहति ।
२६. रजकस्स पुत्तो साटके मञ्चस्मिं निक्खिपति ।
२७. सुगतस्स सावको विहारस्स द्वारं विवरति ।
२८. वेज्जस्स दारका गेहे नच्चन्ति ।
२९. पण्डितो असप्पुरिसं ओवदति ।
३०. चोरो आचरियस्स सकटं पब्बतस्मिं पजहति ।

६. पालीत भाषांतर करा

१. मुले कुत्र्याबरोबर पाण्यात खेळतात.
२. दुराचारी पुरुष झाडावरून पाने तोडतो.
३. राजे मंत्र्यांबरोबर रथांनी उद्यानाकडे जातात.
४. व्यापारी सामानासोबत शहरातून निघतात.
५. सत्पुरुष श्रमणांना दान देतात.
६. बुद्धांचे श्रावक उपासकांसोबत उद्यानात जमतात.*
७. चोर जंगलतील झाडावरून उतरतो.

८. दुष्ट माणसे झाडावरील माकडांना दगडांनी मारतात.
९. वैद्याचा घोडा बैलाबरोबर रस्त्यावर गवत खातो.
१०. कोल्हे जंगलांमध्ये राहतात, कुत्रे गावांमध्ये राहतात.
११. ब्राम्हण विद्वानाच्या घरी आसनांवर बसतात.
१२. नाविक घराची दारे उघडतो.
१३. मच्छीमारांची मुले मित्रांसह बागेत नाचतात.
१४. व्यापारी टोपल्यांमध्ये मासे ठेवतो.
१५. जगाला सूर्यापासून प्रकाश मिळतो.
१६. नाविक आसनांवरून उठतात.
१७. वैद्याचा मित्र पायाने कुत्र्याच्या अंगाला स्पर्श करतो.
१८. बुद्ध शिष्यांना विहारात सूचना देतात.*
१९. मुले उद्यानातून फुले गोळा करतात, उपासक पाण्याने शिंपडतात.
२०. पोपट नाविकाच्या घरातून आकाशात उडतो.
२१. चोर करवतीने झाड कापतो, शेतकरी ओरडतो.
२२. विद्वान मनुष्य व्यापाऱ्याला सूचना देतो, व्यापारी विद्वानावर प्रसन्न होतो.
२३. राजाचा दूत नाविकाबरोबर समुद्रातून बाहेर येतो.
२४. व्यापारी नगरातून शेतकऱ्यांसाठी कपडे आणतात.
२५. देव सत्पुरुषांना रक्षितात, सत्पुरुष शीलांचे रक्षण करतात.
२६. सूर्याच्या प्रकाशाने माणसे डोळ्यांनी वस्तू पाहतात.
२७. झाडांवरून पाने रस्त्यावर पडतात.
२८. उपासक पुष्पासनांवर फुले ठेवतात.
२९. बकरे शेतातील खड्ड्यांतून पाणी पितात.
३०. सिंह झाडाखालील खडकावरून उठतात.

पाठ - ९

क्रियापद:-

१. पूर्वकालिक अव्यय रूपे:-

क्रियापदाच्या मूळ धातूला किंवा विकरण चिन्ह लावून तयार झालेल्या त्याच्या धातुसाधित रूपाला 'त्वा' हा प्रत्यय लावून क्रियापदाचे पूर्वकालिक अव्यय रूप तयार होते. कधीकधी 'इ' हा स्वर 'त्वा' प्रत्ययापूर्वी जोडलेला असतो.

मागे पुढे प्रत्यय नसलेल्या क्रियापदाच्या मूळ रूपाला 'धातू' म्हणतात. धातूच्या शेवटी प्रत्यय जोडून धातुसाधित रूप तयार होते.

उदा. पच् हा धातू	- पच हे धातुसाधित रूप,
खाद् हा धातू	- खाद हे धातुसाधित रूप,
भुज् हा धातू	- भुज्ज हे धातुसाधित रूप,
गम् हा धातू	- गच्छ हे धातुसाधित रूप

'त्वा' हा प्रत्यय लावून क्रियापदाचे पूर्वकालिक अव्यय रूप तयार होते.

पच् + इ + त्वा	= पचित्वा	- शिजवून (शिजवल्यानंतर)
खाद् + इ + त्वा	= खादित्वा	- खाऊन (खाल्ल्यानंतर)
गम् + त्वा	= गन्त्वा	- जाऊन (गेल्यानंतर)
हन् + त्वा	= हन्त्वा	- मारून (मारल्यानंतर)

क्रियापदाच्या मूळ धातूला कधीकधी 'आ'/'अव' हा उपसर्ग आणि 'य' हा प्रत्यय लागतो.

आ + गम् + य	= आगम् (एकरूपता)	- येऊन (आल्यानंतर)
आ + दा + य	= आदाय	- घेऊन (घेतल्यानंतर)
आ + रुह् + य	= आरुह्य (अदलाबदल)	- चढून (चढल्यानंतर)
अव + रुह् + य	= ओरुह्य (अदलाबदल)	- उतरून (उतरल्यानंतर)

२. खालील विशेष रूपे लक्षात घ्यावीत:-

भुज्जति	- भुज्जित्वा, भुत्वा
आगच्छति	- आगन्त्वा, आगम्
हनति	- हनित्वा, हन्त्वा
ददाति	- ददित्वा, दत्वा

नहायति	- नहायित्वा, नहात्वा
तिष्ठति	- ठत्वा
निक्खमति	- निक्खमित्वा, निक्खम्म
पजहति	- पजहित्वा, पहाय
पस्सति	- पस्सित्वा(परंतु पस्सित्वा ऐवजी दृश या धातू पासून तयार झालेले 'दिस्वा' हे रूप सामान्यतः वापरले जाते.)
उट्ठहति	- उट्ठहित्वा, उट्ठाय

३. वाक्य प्रयोगाची उदाहरणे:-

१. कस्सको खेतम्हा आगन्त्वा भत्तं भुज्जति ।
शेतकरी शेतातून येऊन भात खातो.
२. वानरा रूक्खं आरुय्ह फलानि खादन्ति ।
वानरे झाडावर (दु. विभ.) चढून फळे खातात.
३. दारको भत्तं याचित्वा रोदति ।
मुलगा भात मागून रडतो.
४. समणो बुद्धं पस्सित्वा वन्दति ।
श्रमण बुद्धांना पाहून वंदन करतो.*

सराव - ९

४. मराठीत भाषांतर करा

१. उपासको विहारं गन्त्वा समणानं दानं ददाति ।
२. सावको आसनम्हि निसीदित्वा पादे धोवति ।
३. दारका पुष्फानि संहरित्वा मातुलस्स दत्त्वा हसन्ति ।
४. याचका उय्यानम्हा आगम्म कस्सकस्मा ओदनं याचन्ति ।
५. लुद्धको हत्थेन सरे आदाय अरज्जं पविसति ।
६. कुमारा कुक्कुरेन सद्धिं कीळित्वा समुद्धं गन्त्वा नहायन्ति ।
७. वाणिजो पासाणस्मि ठत्वा कुद्दालेन सप्पं पहरति ।
८. सप्पुरिसो याचकस्स पुत्ते पक्कोसित्वा वत्थानि ददाति ।
९. दारको आवाटम्हि पतित्वा रोदति ।
१०. भूपालो पासादम्हा निक्खमित्वा अमच्चेन सद्धिं भासति ।
११. सुनखो उदकं पिवित्वा गेहम्हा निक्खम्म मग्गे सयति ।

१२. समणा भूपालस्स उय्याने सन्निपतित्वा धम्मं भासन्ति ।
१३. पुत्तो नहात्वा भत्तं भुत्वा मञ्चं आरुह्य सयति ।
१४. वाणिजा दीपम्हा नगरं आगम्म आचरियस्स गेहे वसन्ति ।
१५. रजको वत्थानि धोवित्वा पुत्तं पक्कोसति ।
१६. वानरा रुक्खेहि ओरुह्य उय्याने आहिण्डन्ति ।
१७. मिगा वनम्हि आहिण्डित्वा पण्णानि खादन्ति ।
१८. कुमारो नयनानि धोवित्वा सुरियं पस्सति ।
१९. नाविकस्स मित्ता नगरस्मा भण्डानि आदाय गामं आगच्छन्ति ।
२०. दारको खीरं पिवित्वा गेहम्हा निक्खम्म हसति ।
२१. सप्पुरिसा दानानि दत्त्वा सीलानि रक्खित्वा सग्गं गच्छन्ति ।
२२. सूकरो उदकम्हा उत्तरित्वा आवाटं ओरुह्य सयति ।
२३. तापसो तथागतस्स सावकं दिस्वा वन्दित्वा पञ्चं पुच्छति ।
२४. असप्पुरिसो याचकस्स पत्तं भिन्दित्वा अक्कोसित्वा गेहं गच्छति ।
२५. सकुणा गामे रुक्खेहि उप्पतित्वा अरञ्जं ओतरन्ति ।
२६. पण्डितो आसनम्हा उट्टहित्वा तापसेन सद्धिं भासति ।
२७. दारको गेहा निक्खम्म मातुलं पक्कोसित्वा गेहं पविसति ।
२८. देवा सप्पुरिसेसु पसीदित्वा ते रक्खन्ति ।
२९. कुमारस्स सहायका पासादं आरुह्य आसनेसु निसीदन्ति ।
३०. गोणा खेत्तम्हि आहिण्डित्वा तिणं खादित्वा सयन्ति ।

५. पालीत भाषांतर करा

१. शेतकरी घरातून निघून शेतात प्रवेश करतो.
२. बुद्ध धम्मप्रवचन देऊन विहारात प्रवेश करतात.
३. राजा बुद्धांवर प्रसन्न होऊन राजवाडा त्यागून विहाराकडे जातो.*
४. मुलगा जिन्यावरून उतरून हसतो.
५. सापाला दगडाने मारून मुलगा घरात पळतो.
६. मनुष्य जंगलात जाऊन झाड चढून फळे खातो.
७. पाण्यात कपडे धुवून धोबी ते घरी आणतो.
८. सिंह बकरा मारून खडकावर बसून खातो.
९. वैद्य व्यापाऱ्यांच्या वस्तू पाहून नगरातून निघतो.
१०. घर फोडून चोर जंगलाकडे पळतात.

११. शेतात हिंडून डुक्कर खड्ड्यात पडते.
१२. मच्छीमार शेतकऱ्यांसाठी समुद्रातून मासे आणतो.
१३. शिक्षक नगराहून वस्तू घेऊन घरी येतो.
१४. शिकारी डोंगरावर उभा राहून बाणांनी पक्ष्यांना मारतो.
१५. बैल बागेत गवत खाऊन रस्त्यावर झोपतात.
१६. राजा रथातून उतरून शेतकऱ्यांबरोबर बोलतो.
१७. मनुष्य घर त्यागून विहारात प्रवेश करतो.
१८. मच्छीमार व्यापाऱ्यांना मासे देवून लाभ मिळवितात.
१९. उपासक श्रमणास प्रश्न विचारून आसनावर बसतो.
२०. बुद्धांचे शिष्य दुष्ट पुरुषांना पाहून अनुशासित करतात.*
२१. ब्राम्हण मुलास रागावून मारतो.
२२. देवता बुद्धांना प्रश्न विचारून आनंदीत होतात.*
२३. कुत्रा शिक्षकाच्या पायास चावून घराकडे पळतो.
२४. माकड बकऱ्यासोबत रस्त्यावर खेळून झाडावर चढते.
२५. तपस्वी वनातून येऊन सत्पुरुषाकडून वस्त्र मिळवितो.
२६. पाणी पिऊन मुलगा पात्र फोडतो.
२७. शेतकऱ्यांच्या मुलांना उपदेश देवून, आसनांवरून उठून श्रमण विहाराकडे जातात.
२८. नाविक समुद्र ओलांडून बेटावर जातो.
२९. मुलगा मामांना बोलावून घरात नाचतो.
३०. शेतकरी कपडे धुवून, आंघोळ करून पाण्याबाहेर येतो.

पाठ - १०

१. क्रियापद:-

निमित्तार्थक अव्यय रूपे:-

‘तुं’ हा प्रत्यय क्रियापदाच्या मूळ धातूस किंवा धातुसाधित रूपास (कधी कधी ‘इ’ स्वरासह) लावून क्रियापदाचे निमित्तार्थक अव्यय रूप बनते.

पच् + इ + तुं	= पचितुं	- शिजवण्यासाठी
खाद् + इ + तुं	= खादितुं	- खाण्यासाठी
गम् + तुं	= गन्तुं	- जाण्यासाठी
दा + तुं	= दातुं	- देण्यासाठी
ठा + तुं	= ठातुं	- उभे राहण्यासाठी
पा + तुं	= पातुं/पिवितुं	- पिण्यासाठी

२. वाक्य प्रयोगाची उदाहरणे:-

१. कस्सको खेत्तं कसितुं इच्छति ।
शेतकरी शेत नांगरण्याची इच्छा करतो.
२. दारको फलानि खादितुं रुक्खं आरुहति ।
मुलगा फळे खाण्यासाठी झाडावर चढतो.
३. मनुस्सा समणेहि पज्हे पुच्छितुं विहारं गच्छन्ति ।
माणसे श्रमणांना प्रश्न विचारण्यासाठी विहाराकडे जातात.
४. कुमारा कीळितुं मित्तेहि सह समुद्धं गच्छन्ति ।
मुले खेळण्यासाठी मित्रांसह समुद्राकडे जातात.

सराव - १०

३. मराठीत भाषांतर करा

१. कुमारा वनम्हि मित्तेहि सह कीळित्वा भत्तं भुज्जितुं गेहं धावन्ति ।
२. मिगा तिणं खादित्वा उदकं पातुं पब्वतम्हा उय्यानं आगच्छन्ति ।
३. वाणिजस्स पुत्तो भण्डानि आहरितुं रथेन नगरं गच्छति ।
४. याचको मातुलस्स कुद्दालेन आवाटं खणितुं इच्छति ।
५. अमच्चा भूपालं पस्सितुं पासादम्हि सन्निपतन्ति ।

६. गोणा उय्याने आहिण्डित्वा कस्सकस्स खेत्तं आगच्छन्ति ।
७. उपासका समणानं दानं दातुं विहारं पविसन्ति ।
८. रथेन नगरं गन्तुं पुरिसो गेहस्मा निक्खमति ।
९. ब्राह्मणो वेज्जेन सद्धिं नहायितुं उदकं ओतरति ।
१०. चोरो अमच्चस्स गेहं पविसितुं उय्याने आहिण्डति ।
११. सीहो पब्बतम्हि सयित्वा उट्ठाय मिगं हन्तुं ओरुहति ।
१२. उदकं ओतरित्वा वत्थानि धोवितुं रजको पुत्तं पक्कोसति ।
१३. तथागतं पस्सित्वा वन्दितुं उपासको विहारं पविसति ।
१४. खेत्तं कसितुं कस्सको कुद्दालं आदाय गेहा निक्खमति ।
१५. सरेहि मिगे विज्झितुं लुद्धका सुनखेहि सह अरञ्जं पविसन्ति ।
१६. नरा गामम्हा निक्खमित्वा नगरे वसितुं इच्छन्ति ।
१७. सकुणे पस्सितुं अमच्चा कुमारेहि सह पब्बतं आरुहन्ति ।
१८. पब्बतस्मा रुक्खं आकट्ठितुं वाणिजेन सह कस्सको गच्छति ।
१९. फलानि खादितुं मक्कटा रुक्खेसु चरन्ति ।
२०. पण्डितो सुगतस्स सावकेहि सद्धिं भासितुं इच्छति ।
२१. समुद्दं तरित्वा दीपं गन्त्वा वत्थानि आहरितुं वाणिजा इच्छन्ति ।
२२. पुप्फानि संहरित्वा उदकेन आसिञ्चितुं उपासको कुमारे ओवदति ।
२३. अजस्स कायं हत्थेहि फुसितुं दारको इच्छति ।
२४. ब्राह्मणस्स गेहे आसनेसु निसीदितुं रजकस्स पुत्ता इच्छन्ति ।
२५. पातुं उदकं याचित्वा दारको रोदति ।

४. पालीत भाषांतर करा

१. बकरे पाने खावून पाणी पिण्यासाठी बागेत हिंडतात.
बकरे पाने खाण्यासाठी आणि पाणी पिण्यासाठी बागेत हिंडतात.
२. दुष्ट माणूस कुत्र्यास पायाने मारण्याची इच्छा करतो.
३. मित्र कुत्र्यांबरोबर खेळण्यासाठी बागेत जातात.
४. उपासक घरी येऊन मुलांना सूचना देण्याची इच्छा करतो.
५. देव विहारास जाऊन बुद्धांबरोबर बोलू इच्छितो.*
६. सद्गुणी माणूस शील सांभाळून दान देण्यासाठी इच्छा करतो.
७. डुकरे जंगलात प्रवेश करण्यासाठी गावातून धावतात.
८. शेतकरी शेतात खडे खणण्यासाठी वाण्याकडून कुदळ मागतो.

९. बुद्धांना वंदन करण्यासाठी उपासक विहारात एकत्र जमतात.*
१०. मामा कोळ्यास बोलवण्यासाठी घरातून बाहेर येतो.
११. शेतकरी बैल मिळवण्याची इच्छा करतात, वाणी घोडे मिळवण्याची इच्छा करतात.
१२. राजा प्रासाद सोडण्याची इच्छा करतो.
१३. माणसे टोपल्या घेऊन मुलांसाठी फळे गोळा करण्यासाठी वनाकडे जातात.
१४. शेतकरी बैलांसाठी गवत कापण्यासाठी वनात हिंडतात.
१५. माणसे मुलांसह शहरातील घरांत राहण्याची इच्छा करतात.
१६. खडकावर उभे राहून, मुलगा झाडांवरील फुले पाहतो.
१७. आचार्याकडून वस्त्र प्राप्त करून वैद्य आनंदित होतो.
१८. शिकारी जंगलातून बकरा ओढण्यासाठी मित्राला बोलवितो.
१९. नाविक व्यापाऱ्यांना समुद्र ओलांडण्यासाठी बोलवितो.
२०. आसनावरून उठून सत्पुरुष श्रमणासोबत बोलण्याची इच्छा करतो
२१. मुले पाण्यात उतरून आंघोळ करण्याची इच्छा करतात.
२२. जंगलात जावून हरणे वेधण्यासाठी मंत्री घोड्यावर स्वार होतो.
२३. कुमार मामाच्या मित्रांसाठी भात शिजवण्याची इच्छा करतो.
२४. कोल्हे शेतकऱ्यांच्या शेतात शिरण्याकरिता जंगलातून निघतात.
२५. सूर्यप्रकाशाद्वारे माणसे डोळ्यांनी वस्तू पाहण्याची इच्छा करतात.

पाठ – ११

१. शब्द संग्रहः-

अकारान्त नपुंसकलिङ्गी नामेः-

आपण	- दुकान, बाजार
पुञ्ज	- पुण्य
पाप	- पाप, दुष्कृत्य
कम्म	- कर्म, कृत्य
कुसल	- कुशल, चांगले
अकुसल	- वाईट
धन	- धन, संपत्ती
धञ्ज	- धान्य
बीज	- बी, बियाणे
दुस्स	- कपडा
चीवर	- चीवर
मूल	- धन
रुक्खमूल	- वृक्षमूल, झाडाखाली
तुण्ड	- चोच
वेतन	- पगार
पदुम	- कमळ
गीत	- गीत, गाणे
सुवण्ण/हिरञ्ज	- सोने
सच्च	- सत्य
पानीय	- पिण्याचे पाणी
चित्त	- चित्त, मन

क्रियापदेः-

परियेसति	- शोधतो
आरभति	- सुरूवात करतो
उस्सहति	- प्रयत्न करतो
उपसङ्गमति	- जवळ जातो
अधिगच्छति	- समजतो, प्राप्त करतो, मिळवितो
गायति	- गातो
आमसति	- थोपटतो, स्पर्श करतो
भायति	- भितो, घाबरतो
चवति	- मरतो
उप्पज्जति	- जन्मतो, उत्पन्न होतो
खिपति	- फेकतो
वपति	- पेरतो
आकङ्कति	- आशा करतो
सिब्बति	- (कपडा इ.) शिवतो

२. वर्तमान काळवाचक धातुविशेषण रूपः-

क्रियापदास 'न्त'/'मान' हे प्रत्यय लावून क्रियापदाचे वर्तमान काळवाचक धातुविशेषण रूप होते. असे रूप हे नामाच्या विशेषणासारखे काम करते आणि त्याचे लिंग, वचन व विभक्ति प्रत्यय हे नामाच्या लिंग, वचन आणि विभक्ति प्रत्ययांप्रमाणे असतात. पुल्लिंग व नपुंसकलिङ्गामध्ये त्यांची विभक्ति रूपे अकारान्ती नामांप्रमाणे तयार होतात.

(या पाठापर्यन्त स्त्रीलिंगी नामांचा परिचय आलेला नाही, वर्तमान काळवाचक धातुविशेषणाची स्त्रीलिंगी रूपे पाठ २१ मध्ये सांगितली जातील.)

पच + न्त / मान	= पचन्त / पचमान	- शिजवत असलेला/शिजवणारा
गच्छ + न्त / मान	= गच्छन्त / गच्छमान	- जात असलेला/जाणारा
भुञ्ज + न्त / मान	= भुञ्जन्त / भुञ्जमान	- खात असलेला/खाणारा
तिष्ठ + न्त / मान	= तिष्ठन्त / तिष्ठमान	- उभे असलेला
विहर + न्त / मान	= विहरन्त / विहरमान	- राहत असलेला/राहणारा

३. वाक्य प्रयोगाची उदाहरणे:-

एकवचन

१. भत्तं पचन्तो/पचमानो पुरिसो हसति । (पठमा)
भात शिजवत असलेला माणूस हसतो.
२. वेज्जो भत्तं पचन्तं/पचमानं पुरिसं पक्कोसति । (दुतिया)
भात शिजवित असलेल्या माणसाला वैद्य बोलावतो.
३. वेज्जो भत्तं पचन्तेन/पचमानेन पुरिसेन सह भासति । (ततिया)
भात शिजवणाऱ्या माणसासोबत वैद्य बोलतो.

अनेकवचन

१. भत्तं पचन्ता/पचमाना पुरिसा हसन्ति । (पठमा)
भात शिजवत असलेली माणसे हसतात.
२. वेज्जो भत्तं पचन्ते/पचमाने पुरिसे पक्कोसति । (दुतिया)
भात शिजवित असलेल्या माणसांना वैद्य बोलावतात.
३. वेज्जो भत्तं पचन्तेहि/पचमानेहि पुरिसेहि सह भासति । (ततिया)
भात शिजवणाऱ्या माणसांसोबत वैद्य बोलतो.

वरील प्रमाणे, वर्तमान काळवाचक धातुविशेषण रूप नेहमी आपल्या विशेषणाच्या विभक्तीतच असते.

सराव - ११

४. मराठीत भाषांतर करा

१. पानीयं याचित्वा रोदन्तो दारको मञ्चम्हा पतति ।
२. वन्थानि लभितुं इच्छन्तो वाणिजो आपणं गच्छति ।

३. उपासको पदुमानि आदाय विहारं गच्छमानो बुद्धं दिस्वा पसीदति ।
४. सकुणो तुण्डेन फलं हरन्तो रुक्खस्मा उप्पतति ।
५. चीवरं परियेसन्तस्स समणस्स आचरियो चीवरं ददाति ।
६. अरञ्जे आहिण्डन्तो लुद्धको धावन्तं मिगं पस्सित्वा सरेन विज्झति ।
७. उय्याने आहिण्डमानम्हा कुमारम्हा ब्राह्मणो पदुमानि याचति ।
८. रथेन गच्छमानेहि अमच्चेहि सह आचरियो हसति ।
९. दानं ददमाना सीलानि रक्खमाना मनुस्सा सग्गे उप्पजन्ति ।
१०. धञ्जं आकङ्कन्तस्स पुरिसस्स धनं दातुं वाणिजो इच्छति ।
११. गोणे हनन्ता रुक्खे छिन्दता असप्पुरिसा धनं संहरितुं उस्सहन्ति ।
१२. विहारं उपसङ्कमानो बुद्धो धम्मं भासमाने सावके पस्सति ।
१३. रुक्खमूले निसीदित्वा गीतानि गायन्ता कुमारा नच्चित्तुं आरभन्ति ।
१४. सुवण्णं लभितुं उस्सहन्ता मनुस्सा पब्बतस्मिं आवाटे खणन्ति ।
१५. उदकं पातुं इच्छन्तो सीहो उदकं परियेसमानो वनम्हि चरति ।
१६. वेतनं लभितुं आकङ्कमानो नरो रजकाय दुस्सानि धोवति ।
१७. समणेहि भासन्ता उपासका सच्चं अधिगन्तुं उस्सहन्ति ।
१८. मग्गे सयन्तं सुनखं उदकेन सिञ्चित्वा दारको हसति ।
१९. सीलं रक्खन्ता सप्पुरिसा मनुस्सलोका चवित्वा देवलोके उप्पज्जन्ति ।
२०. धनं संहरितुं उस्सहन्तो वाणिजो समुद्धं तरित्वा दीपं गन्तुं आरभति ।
२१. गोणे परियेसमानो वने आहिण्डन्तो कस्सको सीहं दिस्वा भायति ।
२२. रुक्खेसु निसीदित्वा फलानि भुञ्जमाना कुमारा गीतं गायन्ति ।
२३. चित्तं पसीदित्वा धम्मं अधिगन्तुं उस्सहन्ता नरा सग्गे उप्पज्जन्ति ।
२४. तुण्डेन पिटकम्हा मच्छं आकङ्कित्तुं इच्छन्तो काको सुनखम्हा भायति ।
२५. खेत्तं कसित्वा बीजानि वपन्तो कस्सको धञ्जं लभित्तुं आकङ्कति ।
२६. सुरियस्स आलोकेन लोचनेहि रूपानि पस्सन्ता मनुस्सा लोके जीवन्ति ।
२७. रुक्खमूले निसीदित्वा चीवरं सिब्बन्तेन समणेन सद्धिं उपासको भासति ।
२८. रुक्खमूले सयन्तस्स याचकस्स काये पण्णानि पतन्ति ।
२९. वाणिजस्स मूलं दत्त्वा अस्से लभित्तुं अमच्चो उस्सहति ।
३०. खीरं पिवित्वा हसमानो दारको पत्तं मञ्चस्मि खिपति ।

५. पालीत भाषांतर करा

१. कपडे धुवत असणारा मनुष्य रस्त्यावर जात असणाऱ्या मुलासोबत बोलतो.

२. ब्राम्हण पाणी पिण्यासाठी जंगलातून येत असणाऱ्या हरणाला पाहतो.
३. बागेत बकरे झाडावरून पडत असणारी पाने खातात.
४. दुष्ट माणसे हरणे मारत असलेले शिकारी पाहण्यासाठी इच्छितात.
५. शेतकरी शेतात बिया खात असणाऱ्या पक्ष्यांना पाहतो.
६. शहरात प्रवेश करत असणारे श्रमण विहारात राहत असणाऱ्या बुद्धांना वंदन करण्यासाठी इच्छितात.*
७. जिन्यावर उभा असलेला मुलगा झाडावर बसलेली माकडे पाहतो.
८. मुले पाण्यात फिरत असणाऱ्या माशांना भात देतात.
९. समुद्र ओलांडण्याची इच्छा करत असणारा नाविक राजाकडून पैसे मागतो.
१०. माणसे डोळ्यांनी समुद्रावर पडत असलेल्या चंद्राच्या प्रकाशाला पाहतात.
११. उपासक विहारात राहत असलेल्या श्रमणांना चीवर देण्यासाठी प्रयत्न करतात.
१२. पुण्याची इच्छा करत असणारे सत्पुरुष श्रमणांना दान देतात, शील पाळतात.
१३. माणूस जंगलात झाडांवरून पडत असणाऱ्या पानांवर चालतो.
१४. मामा फुले शोधत असलेल्या मुलासाठी कमळ देतो.
१५. भिकाऱ्यास थोडेसे धान्य देऊन मच्छिमर घरात प्रवेश करतो.
१६. मंत्री शेत नांगरत असलेल्या शेतकऱ्यांना बियाणे देतो.
१७. कुत्रा (त्याच्या) शरीरास स्पर्श करत असणाऱ्या माणसाच्या हाताला चावण्याचा प्रयत्न करतो.
१८. बुद्धांचे शिष्य रस्त्यावर रडत असलेल्या मुलाला विचारतात.*
१९. मामाचा मित्र झाडाखाली बसून गाणी गाणाऱ्या मुलांना बोलावतो.
२०. सत्पुरुष घरांकडे येत असणाऱ्या श्रमणांना भात देतात.
२१. स्वर्गात जन्म घेण्याची इच्छा करत असणारे सज्जन लोक शील पाळतात.
२२. गावाकडे येत असलेल्या कोल्ह्याला पाहून शेतकरी त्याला दगडाने मारण्यासाठी प्रयत्न करतो.
२३. सत्य बोलत असणारे उपासक धर्म समजण्याचा प्रयत्न करतात.
२४. पाण्याने पात्र धुवून, तपस्वी पिण्याचे पाणी शोधतो.
२५. शील पालन करणारे विद्वान सत्य प्राप्त करण्यासाठी सुरुवात करतात.

पाठ - १२

१. क्रियापदाची रूपे:-

वर्तमानकाळ कर्तरी प्रयोग

आतापर्यंत वर्तमानकाळ कर्तरी प्रयोग, तृतीय पुरुषी एकवचन व अनेकवचन यांचा परिचय करून देण्यात आला. या पाठामध्ये क्रियापदाची सर्व रूपे देत आहोत.

	एकवचन	अनेकवचन
पठम पुरिस	(सो) पचति = तो शिजवतो	(ते) पचन्ति = ते शिजवतात
मज्झीम पुरिस	(त्वं) पचसि = तू शिजवतोस	(तुम्हे) पचथ = तुम्ही शिजवता
उत्तम पुरिस	(अहं) पचामि = मी शिजवतो	(मयं) पचाम = आम्ही शिजवतो

२. वाक्य प्रयोग

एकवचन

१. सो भत्तं पचति = तो भात शिजवतो
२. त्वं भत्तं पचसि = तू भात शिजवतोस/शिजवतेस
३. अहं भत्तं पचामि = मी भात शिजवतो/शिजवते

अनेकवचन

१. ते भत्तं पचन्ति = ते भात शिजवतात
२. तुम्हे भत्तं पचथ = तुम्ही भात शिजवता
३. मयं भत्तं पचाम = आम्ही भात शिजवतो

सराव - १२

३. मराठीत भाषांतर करा

१. त्वं मित्तेहि सद्धिं रथेन आपणम्हा भण्डानि आहरसि ।
२. अहं उदकम्हा पदुमानि आहरित्वा वाणिजस्स ददामि ।
३. तुम्हे समणानं दातुं चीवरानि परियेसथ ।
४. मयं सग्गे उप्पज्जितुं आकङ्कमाना सीलानि रक्खाम ।
५. ते धम्मं अधिगन्तुं उस्सहन्तानं समणानं दानं ददन्ति ।
६. सो अरञ्जम्हि उप्पतन्ते सकुणे पस्सितुं पब्बतं आरुहति ।

७. मयं सुगतस्स सावके वन्दितुं विहारस्मि सन्निपताम ।
८. आगच्छन्तं तापसं दिस्वा सो भत्तं आहरितुं गेहं पविसति ।
९. अहं उदकं ओरुय्ह ब्राह्मणस्स दुस्सानि धोवामि ।
१०. त्वं गेहस्स द्वारं विवरित्वा पानीयं पत्तम्हा आदाय पिवसि ।
११. अहं हिरञ्जं परियेसन्तो दीपम्हि आवाटे खणामि ।
१२. फलानि खादन्ता तुम्हे रुक्खेहि ओरुहथ ।
१३. पासाणस्मि ठत्वा त्वं चन्दं पस्सितुं उस्सहसि ।
१४. मयं मनुस्स लोकम्हा चवित्वा सग्गे उप्पज्जितुं आकङ्काम ।
१५. तुम्हे अरञ्जे वसन्ते मिगे सरेहि विज्जितुं इच्छथ ।
१६. मयं उय्याने चरन्ता सुनखेहि सद्धिं कीळन्ते दारके पस्साम ।
१७. त्वं रुक्खमूले निसीदित्वा आचरियस्स दातुं वत्थं सिब्बसि ।
१८. मयं पुञ्जं इच्छन्ता समणानं दानं ददाम ।
१९. तुम्हे सच्चं अधिगन्तुं आरभथ ।
२०. त्वं गीतं गायन्तो रोदन्तं दारकं रक्खसि ।
२१. मयं हसन्तेहि कुमारेहि सह उय्याने नच्चाम ।
२२. सो पानीयं पिवित्वा पत्तं भिन्दित्वा मातुलम्हा भायति ।
२३. पासादं उपसङ्कमन्तं समणं दिस्वा भूपालस्स चित्तं पसीदति ।
२४. मयं अरञ्जं पविसित्वा अजानं पण्णानि संहराम ।
२५. खेत्तं रक्खन्तो सो आवाटे खणन्ते वराहे दिस्वा पासाणेहि पहरति ।

४. पालीत भाषांतर करा

१. कुत्र्याच्या शरीराला स्पर्श करत असलेल्या मुलाला मी बोलावतो.
२. विहारात जमलेल्या श्रमणांसह बोलत असणारे आम्ही, सत्य शिकण्याचा प्रयत्न करतो.
३. बागेत बसलेले तुम्ही, मित्रांसह फळे खाता.
४. तू आसनावर बसून दूध पितोस.
५. आम्ही वनात जाऊन, फिरत असलेली हरणे पाहण्यासाठी घरातून निघतो.
६. मी धर्म जाणण्याची इच्छा करतो.
७. डोंगरावर उभे राहून, आम्ही समुद्रावर पडत असलेला चंद्राचा प्रकाश पाहतो.
८. मी शेतकऱ्याची गाडी रस्त्यापासून खेचतो.
९. तुम्ही आसनांवर बसता, मी घरून पिण्याचे पाणी आणतो.

१०. बिया खात असणाऱ्या पक्ष्यांना पाहत असलेले आम्ही शेतांमध्ये फिरतो.
११. मी डुकरे मारत असलेल्या दुष्ट पुरुषाला सल्ला देतो.
१२. घराजवळ येत असलेल्या सापाला पाहून तू घाबरतोस.
१३. वनातून निघत असलेल्या माणसांना मी प्रश्न विचारतो.
१४. रडत असलेल्या मुलाला पाहून, आम्ही रस्त्यावरून जात असलेल्या वैद्यास बोलावतो.
१५. शीलांचे रक्षण करणारा, श्रमणांना दान देणारा मी मुलांसह घरी राहतो.
१६. पापकर्मांना (करण्यासाठी) घाबरत असणारे सत्पुरुष स्वर्गात जन्म घेतात.
१७. लाभ मिळविण्याची इच्छा करत असणारे आम्ही, शहरातून वस्तू आणतो.
१८. झाडाखाली उभे राहून आम्ही फुले पाण्याने शिंपडतो.
१९. मी पाण्याने पात्रे धुवून वैद्याला देतो.
२०. सत्याला शोधत असणारा मी, घर सोडून विहारात प्रवेश करतो.
२१. श्रमणांना पाहण्याची इच्छा करत असणारे, तुम्ही बागेत जमा होता.
२२. मी कावळ्याच्या चोचीतून पडत असलेले फळ पाहतो.
२३. तू समुद्र ओलांडून बेटावरून घोडा आणतोस.
२४. मी बाजारातून दिवा आणण्यासाठी घरातून निघतो.
२५. मी टोपली घेऊन धान्य जमविण्यासाठी शेताकडे जातो.

पाठ - १३

१. क्रियापदाची रूपे:-

वर्तमानकाळ कर्तरी प्रयोग (भाग - दुसरा)

ज्या क्रियापदाच्या शेवटी 'ए' असतो ती क्रियापदे आतापर्यंत पाहिलेल्या क्रियापदांपेक्षा थोडे वेगळे रूप घेतात. त्यांची दोन धातुसाधित रूपे असू शकतात; एक शेवटी 'ए'कार असलेले तर दुसरे 'अय' हा प्रत्यय असलेले.

जसे 'चोरेति' आणि 'चोरयति'.

धातुसाधित - चोरे - चोरणे

	एकवचन	अनेकवचन
पठम पु.	(सो) चोरेति	(ते) चोरेन्ति
मज्झिम पु.	(त्वं) चोरेसि	(तुम्हे) चोरेथ
उत्तम पु.	(अहं) चोरेमि	(मयं) चोरेम

धातुसाधित - चोरय - चोरणे

	एकवचन	अनेकवचन
पठम पु.	(सो) चोरयति	(ते) चोरयन्ति
मज्झिम पु.	(त्वं) चोरयसि	(तुम्हे) चोरयथ
उत्तम पु.	(अहं) चोरयामि	(मयं) चोरयाम

२. वरील प्रमाणे चालणारी काही क्रियापदे येथे दिली आहेत.

देसेति - उपदेश करतो	मन्तेति - चर्चितो, चर्चा करतो,
चिन्तेति - चिंतितो, विचार करतो	आमन्तेति - (उद्देशून) बोलतो, संबोधतो
पूजेति - पूजतो, अर्पितो, आदर करतो	निमन्तेति - निमंत्रण देतो
पूरेति - भरतो	ओलोकेति - (च्या कडे) बघतो
पीळेति - दमन करतो, त्रास देतो	जालेति - पेटवतो, जाळतो
कथेति - सांगतो	छादेति - आच्छादितो, लपवतो, झाकतो
उड्हेति - उडतो	मारेति - मारतो
उदेति - (सूर्य किंवा चंद्र) उगवतो	नेति - नेतो, घेऊन जातो
रोपेति - रोपण करतो	परिवज्जेति - परिवर्जित करतो, टाळतो

आनेति - आणतो	ओभासेति - प्रकाशित करतो
ठपेति - ठेवतो	देति (ददाति) - देतो
पातेति - पाडतो मंत्रणा करतो	
पालेति - राज्य करतो, प्रशासतो, पालन करतो	

३. टीप: वरील क्रियापदांची पूर्वकालिक आणि निमित्तार्थक रूपे तयार करताना शेवटचा 'ए' तसाच राहतो.

पूर्वकालिक रूपे - देसेत्वा, चिन्तेत्वा, पूजेत्वा, पूरेत्वा इ. निमित्तार्थक रूपे - देसेतुं, चिन्तेतुं, पूजेतुं, पूरेतुं इत्यादी.

४. ज्या क्रियापदांचा शेवट 'ना' किंवा 'णा' ने होतो त्यांची रूपे खालील प्रमाणे होतात.

धातुसाधित - किणा - विकत घेणे

	एकवचन	अनेकवचन
पठम पु.	(सो) किणाति	(ते) किणन्ति
मज्झिम पु.	(त्वं) किणासि	(तुम्हे) किणाथ
उत्तम पु.	(अहं) किणामि	(मयं) किणाम

५. वरील प्रमाणे चालणारी काही क्रियापदे खाली दिली आहेत.

विक्रिणाति - विकतो	जानाति - जाणतो
सुणाति - ऐकतो	जिनाति - जिंकतो
मिनाति - मोजतो	पापुणाति/पप्पोति - पोहचतो
गण्हाति - घेतो, ग्रहण करतो	ओचिनाति - वेचतो, गोळा करतो
उग्गण्हाति - शिकतो	पहिणाति - पाठवतो

टीप: कृपया येथे लक्षात घ्यावे, की क्रियापदाचे वर्तमानकाळाच्या शेवटी लागणारे प्रत्यय तसेच राहतात. फक्त मूल धातू आणि प्रत्यय यांच्यामधे लागलेले विकरण चिन्ह बदल दाखवते.

६. खालील रूपांकडे विशेष लक्ष द्यावे.

वर्तमानकाळ	पूर्वकालिक	निमित्तार्थक
जानाति	जत्वा/जानित्वा	आतुं
सुणाति	सुत्वा/सुणित्वा	सोतुं/सुणितुं
पापुणाति/पप्पोति	पत्वा/पापुणित्वा	पापुणितुं/पप्पोतुं
गण्हाति	गहेत्वा/गण्हित्वा	गहेतुं/गण्हितुं

७. 'भवति'/'होति' (होणे) आणि करोति (करणे) ही दोन क्रियापदे भाषेमधे नेहमी वापरली जातात. त्यांची पूर्वकालिक आणि निमित्तार्थक रूपे येथे दिली आहेत.

पूर्वकालिक : - भवित्वा/हुत्वा, कत्वा

निमित्तार्थक : - भवितुं/होतुं, कातुं

'अस्' धातूपासून झालेला 'अत्थि' (आहे) आणि 'कृ' धातूपासून झालेला 'करोति' (करतो) ही नेहमी येणारी विशेष क्रियापदे आहेत. त्यांची रूपे खालीलप्रमाणे असतात.

	एकवचन	अनेकवचन
पठम पु.	अत्थि	सन्ति
मज्झिम पु.	असि	अत्थ
उत्तम पु.	अस्मि/अम्हि	अस्म/अम्ह
पठम पु.	करोति	करोन्ति
मज्झिम पु.	करोसि	करोथ
उत्तम पु.	करोमि	करोम

सराव - १३

८. मराठीत भाषांतर करा

१. बुद्धो विहारस्मि सन्निपतन्तानं मनुस्सानं धम्मं देसेति ।
२. बुद्धं पूजेतुं चिन्तेन्तो उपासको पुष्फानि ओचिनाति ।
३. ते पत्ते पूरेन्ता गीतं गायन्ति ।
४. तुम्हे अरञ्जे वसन्ते मिगे पीळेत्वा असप्पुरिसा होथ ।
५. मयं आपणं गन्त्वा वाणिजेहि सद्धिं कथेत्वा धञ्जं विक्किणाम ।
६. त्वं उड्डेन्तं सुकं दिस्वा गण्हितुं इच्छसि ।
७. पब्बतम्हा उदेन्तं चन्दं पस्सितुं कुमारो घरम्हा धावति ।

८. अहं कस्सकेहि सह खेत्तस्मि रुक्खे रोपेमि ।
९. मयं अमच्चेहि सह मन्तेन्ता पासादस्मि आसनेसु निसीदाम ।
१०. तुम्हे तथागतस्स सावके निमन्तेत्वा दानं देथ ।
११. उपासका विहारं गन्त्वा दीपे जालेत्वा धम्मं सोतुं निसीदन्ति ।
१२. लुद्धको सीसं दुस्सेन छादेत्वा निसीदित्वा सकुणे मारेतुं उस्सहति ।
१३. सो वने आहिण्डन्ते गोणे गामं आनेत्वा वाणिजानं विक्किणाति ।
१४. त्वं आपणेहि भण्डानि किणित्वा सकटेन आनेत्वा गेहे ठपेसि ।
१५. तुम्हे ककचेहि रुक्खे छिन्दित्वा पब्बतम्हा पातेथ ।
१६. धम्मेन मनुस्से पालेन्ता भूपाला अकुसलं परिवज्जेन्ति ।
१७. सच्चं जातुं इच्छन्तो अहं समणेहि पज्हे पुच्छामि ।
१८. दानं दत्वा सीलं रक्खन्ता सप्पुरिसा सग्गलोकं पापुणन्ति ।
१९. धज्जं मिनन्तो कस्सको आपणं नेत्वा धज्जं विक्किणितुं चिन्तेति ।
२०. अहं पत्तेन पानीयं पिवन्तो द्वारस्मि ठत्वा मग्गं ओलोकेमि ।
२१. सो आपणम्हा खीरं किणितुं पुत्तं पहिणाति ।
२२. मयं धम्मं उग्गण्हितुं उस्सहन्ता पण्डितेन सह मन्तेम ।
२३. चोरेहि सद्धिं गेहे भिन्दित्वा मनुस्से पीळेन्ता तुम्हे असप्पुरिसा होथ ।
२४. अहं सुवण्णं परियेसमाने दीपम्हा आगच्छन्ते वाणिजे जानामि ।
२५. अहं आचरियो होमि, त्वं वेज्जो होसि ।
२६. त्वं असप्पुरिस, बुद्धेन देसेन्तं धम्मं सुत्वा सप्पुरिसो भवितुं उस्सहसि ।
२७. अहं पण्डितेहि सद्धिं मन्तेतो धम्मेन दीपं पालेन्तो भूपालो अस्मि ।
२८. वराहे मारेन्ता चोरा कस्सके पीळेन्ता पापकम्मनि करोन्ति ।
२९. सीलं रक्खन्ता पुज्जकम्मनि करोन्ता मनुस्सा सग्गं पप्पोतुं आकङ्खन्ति ।
३०. अकुसलं पहाय पापं परिवज्जेत्वा विहरन्ता नरा सप्पुरिसा भवन्ति ।

९. पालीत भाषांतर करा

१. तू झाडांवरून फळे गोळा करून बाजारास पाठवतो.
२. धर्म देत असलेल्या बुद्धांना ऐकून मी आनंदित होतो.*
३. धान्य जमवण्यासाठी विचार करत असलेला मी, शेतकऱ्यासह शेताकडे जातो.
४. गाणी गात असणारे तुम्ही, आकाशात उडत असणारे पक्षी पाहता.
५. गावात शेतकऱ्यांना पीडत असलेल्या दुष्ट मनुष्याला मी उपदेश करतो.
६. आम्ही बागेत झाडे लावण्यासाठी खडे खणतो.

७. आम्ही विहारात दिवे लावत असणाऱ्या माणसाला ओळखतो.
८. नाविकांसह बेटावर पोहचण्यासाठी तुम्ही समुद्र पार करतात.
९. द्वीपावर शासन करत असणारा राजा जिंकतो.
१०. आम्ही गावात राहत असलेल्या श्रमणांकडून धर्म शिकण्यासाठी आरंभ करतो.
११. सत्याला शोधात असणारा विद्वान नगराकडून नगराकडे जातो.
१२. झोपत असलेल्या कुत्र्याला पायाने टाळून मुलगा घरी धावतो.
१३. स्वर्गात जन्मण्यासाठी अपेक्षा करत असणारे विद्वान, दुष्कृत्य करण्यासाठी घाबरतात.
१४. मनुष्यलोक सोडून दुष्ट माणसे नरकात जन्मतात.
१५. डोंगरातून तपस्व्याला आमंत्रित करून राजा चीवर देतो.
१६. सत्य जाणण्यासाठी प्रयत्न करत असणारे उपासक श्रमण होतात.
१७. धर्म देत असलेल्या श्रमणाला ऐकण्यासाठी इच्छा करत असणारे उपासक विहारात जमतात.
१८. आम्ही डोळ्यांनी पाहतो, कानांनी ऐकतो, कायेने स्पर्श करतो.
१९. मी द्वीपांचे पालन करत असणारा राजा आहे.
२०. चोरांशी चर्चा करत असणारे तुम्ही, दुष्ट माणसे आहात.
२१. चांगली माणसे जगाचे रक्षण करण्यासाठी, झाडे लावण्यासाठी आरंभ करतात.
२२. धर्म ऐकल्यानंतर चोर दुष्कृत्य टाळण्याची इच्छा करतो.
२३. गावांकडून येत असणाऱ्या शेतकऱ्यांना विकण्यासाठी व्यापारी दुकानांत कपडे ठेवतात.
२४. आजारी माणूस मनुष्यलोकात देवांचा दूत आहे.
२५. दुष्ट माणसांना अनुशासन करत असलेली सद्गुणी माणसे जगात आहेत.
२६. पाण्यातून कमळे गोळा करून वैद्य धर्म ऐकण्यासाठी विहाराकडे जातो.
२७. चोर बुद्धांना पाहून, आनंदी होऊन, बाण फेकून देतो.*
२८. दुष्कृत्य टाळण्यासाठी इच्छा करत असलेला मी, शील पाळतो.
२९. विहारातून येत असणाऱ्या श्रमणांना दान देण्यासाठी आम्ही भात शिजवतो.
३०. व्यापाऱ्यांबरोबर सोने शोधत असणारे तुम्ही, बेटावरून बेटाकडे जाता.

पाठ - १४

१. भविष्यकालः-

भविष्यकालात् क्रियापदाच्या मूल धातूस किंवा धातुसाधितास 'इ' स्वर जोडून किंवा न जोडता, 'स्स' हा प्रत्यय लावून त्यापुढे वर्तमानकाळाप्रमाणेच प्रत्यय जोडले जातात.

धातुसाधित - पच - शिजवणे

एकवचन		
पठम पु.	(सो) पचिस्सति	- तो शिजवेल.
मज्झिम पु.	(त्वं) पचिस्ससि	- तू शिजवशील.
उत्तम पु.	(अहं) पचिस्सामि	- मी शिजवेन.
अनेकवचन		
पठम पु.	(ते) पचिस्सन्ति	- ते शिजवतील.
मज्झिम पु.	(तुम्हे) पचिस्सथ	- तुम्ही शिजवाल
उत्तम पु.	(मयं) पचिस्साम	- आम्ही शिजवू.

धातुसाधित - चोरे - चोरणे

	एकवचन	अनेकवचन
पठम पु.	(सो) चोरेस्सति	(ते) चोरेस्सन्ति
मज्झिम पु.	(त्वं) चोरेस्ससि	(तुम्हे) चोरेस्सथ
उत्तम पु.	(अहं) चोरेस्सामि	(मयं) चोरेस्साम

धातुसाधित - किणा - खरेदी करणे, विकत घेणे

	एकवचन	अनेकवचन
पठम पु.	(सो) किणिस्सति	(ते) किणिस्सन्ति
मज्झिम पु.	(त्वं) किणिस्ससि	(तुम्हे) किणिस्सथ
उत्तम पु.	(अहं) किणिस्सामि	(मयं) किणिस्साम

२. खालील रूपांकडे विशेष लक्ष द्यावे.

गच्छति	- गमिस्सति	= (तो) जाईल.
आगच्छति	- आगमिस्सति	= (तो) येईल.
ददाति	- ददिस्सति/दस्सति	= (तो) देईल.
तिट्ठति	- ठस्सति	= (तो) उभा राहील.
करोति	- करिस्सति	= (तो) करेल.

सराव - १४

३. मराठीत भाषांतर करा

१. सो पव्वतम्हा उदेन्तं चन्दं पस्सितुं पासादं आरुहिस्सति ।
२. भूपालो चोरेहि दीपं रक्खितुं अमच्चेहि सह मन्तेस्सति ।
३. अहं समुदं तरित्वा दीपं पापुणित्वा भण्डानि विक्किणिससामि ।
४. तुम्हे विहारं उपसङ्गमन्ता मग्गे पुष्फानि विक्किणन्ते मनुस्से पस्सिस्सथ ।
५. उदकं औतरित्वा वत्थानि धोवन्तो कस्सको नहायित्वा गेहं आगमिस्सति ।
६. गामे विहरन्तो त्वं नगरं गन्त्वा रथं आनेस्ससि ।
७. पुञ्जं कातुं इच्छन्ता तुम्हे सप्पुरिसा पापमित्ते ओवदिस्सथ ।
८. धम्मं सोतुं उय्याने निसीदन्तानं उपासकानं अहं पानीयं दस्सामि ।
९. मयं भूपाला धम्मेन दीपे पालेस्साम ।
१०. रुक्खं पातेत्वा फलानि खादितुं इच्छन्तं असप्पुरिसं अहं अक्कोसामि ।
११. दानं ददमाना सीलं रक्खन्ता मयं समणेहि धम्मं उग्गण्हिस्साम ।
१२. धावन्तम्हा सकटम्हा पतन्तं दारकं दिस्वा त्वं वेज्जं आनेसि ।
१३. सच्चं अधिगन्तुं उस्सहन्तो तापसो तथागतं पस्सितुं आकङ्कति ।
१४. बुद्धे पसीदित्वा उपासको देवपुत्तो हुत्वा सग्गलोके उप्पज्जति ।
१५. उदेन्तं सुरियं दिस्वा ब्राह्मणो गेहा निक्खम्म वन्दति ।
१६. दीपं पप्पोतुं आकङ्कमाना मयं समुदं तरितुं नाविकं परियेसाम ।
१७. अमच्चस्स दूतं पहिणितुं इच्छन्तो भूपालो अहं अस्मि ।
१८. पुञ्जकम्मामि करोन्तानं वाणिजानं धनं अत्थि ।
१९. मयं गीतानि गायन्ते नच्चन्ते कुमारे ओलोकेस्साम ।
२०. पापं परिवज्जेत्वा कुसलं करोन्ते सप्पुरिसे देवा पुजेस्सन्ति ।
२१. सच्चं भासन्ता असप्पुरिसे अनुसासन्ता पण्डिता उपासका भविस्सन्ति ।
२२. त्वं धज्जेन पत्तं पूरेत्वा आचरियस्स दस्ससि ।
२३. रुक्खमूले निसीदित्वा चीवरं सिब्बन्तं समणानं अहं उपसङ्गमिस्सामि ।
२४. अहं सयन्तस्स पुत्तस्स कायं आमसन्तो मज्जस्मि निसीदामि ।

२५. उय्यानेसु रुक्खे रोपेतुं समणा मनुस्से अनुसासन्ति ।

४. पालीत भाषांतर करा

१. मी बुद्धांकडून धर्म शिकून धर्माने जगात जगेन.*
२. मी मंत्र्यांसह धर्माने द्वीपाचे पालन करण्यासाठी राजाला सल्ला देईन.
३. आसनावर वस्त्र ठेवून मुलगा आंगोळीसाठी पाण्यात उतरेल.
४. तुम्ही धर्म ऐकून तथागतांवर प्रसन्न व्हाल.
५. फळे गोळा करत असणारे, वनात फिरत असणारे ते, पाणी पिण्याची इच्छा करतील.
६. शहराजवळ जात असणारे शेतकरी रस्त्यावर धावणाऱ्या रथांना पाहतील.
७. उगवत असणारा सूर्य जगाला प्रकाशित करेल.
८. बागेत झाडे चंद्राच्या प्रकाशात न्हातील.
९. विद्वानाला प्रश्न विचारत असणाऱ्या (तुझ्या) मुलांना पाहून, तू आनंदित होशील.
१०. मुले झाडांवर फळे खात असणारे पोपट पाहण्यासाठी इच्छा करतील.
११. आम्ही बेटावरून येत असणारे वैद्य आहोत, तुम्ही बेटाकडे जात असणारे शिक्षक आहात.
१२. तो पैसे घेऊन वस्तू खरेदी करण्यासाठी दुकानाकडे जाईल.
१३. मुलगा पाण्याने पात्र भरून भात खात असलेल्या याचकास देईल.
१४. पुण्य प्राप्त करण्याची इच्छा करत असणारी माणसे, जगात लोकांसाठी झाडे लावतील.
१५. धन शोधत असणारी दुष्ट माणसे गावांत धर्माने राहणाऱ्या शेतकऱ्यांना त्रास देतील.
१६. डोंगरातील झाडांवर फळे आहेत.
१७. कुशल कर्म करत असणारी चांगली माणसे श्रमणांकडून धर्म शिकतील.
१८. विद्वान द्वीपांवर शासन करित असलेल्या राजांना सल्ला देतात.
१९. समुद्राकडून येत असणाऱ्या मच्छिमारांकडून तुम्ही मासे खरेदी कराल.
२०. धर्म शिकण्याची इच्छा करत असणारे आम्ही बुद्धांजवळ जाऊ.*
२१. बागेकडे येत असणाऱ्या कोल्हाला पाहून मुले घाबरतील.
२२. मंत्र्यांसह गावाकडे येत असणाऱ्या राजाला बघण्यासाठी ते जातील.
२३. तू धर्माने जगत असणारा चांगला माणूस आहेस.
२४. चोचीने फळ उचलत असणाऱ्या पोपटाला मी पाहतो.
२५. शील पालन करत असणारे आम्ही, चांगली माणसे बनू.

पाठ - १५

१. क्रियापदाची हेतू - फल (संभावना) किंवा संकेतार्थी रूपे:-

हेतू-फल रूप मुख्यत्वे करून संभाव्यता आणि सल्ला दर्शविते. 'जर - तर', 'असे होऊ शकते' इत्यादी शब्दांद्वारा ही संकल्पना दर्शविली जाते. क्रियापदाच्या मूल धातूस किंवा पायाभूत रूपाला 'एय्य' प्रत्यय जोडून हे रूप साधले जाते.

पायाभूत रूप - पच - शिजवणे

एकवचन

पठम पु.	(सो) पचेय्य	= (जर) तो शिजवेल.
मज्झिम पु.	(त्वं) पचेय्यासि	= (जर) तू शिजवशील
उत्तम पु.	(अहं) पचेय्यामि	= (जर) मी शिजवेल

अनेकवचन

पठम पु.	(ते) पचेय्युं	= (जर) ते शिजवतील.
मज्झिम पु.	(तुम्हे) पचेय्याथ	= (जर) तुम्ही शिजवाल
उत्तम पु.	(मयं) पचेय्याम	= (जर) आम्ही शिजवले

मज्झिम पुरुष आणि उत्तम पुरुषाची रूपे वर्तमानकाळासारखीच आहेत, हे लक्षात घ्यायला हवे.

२. खालील संयोजकादि (जोडणारी) अव्यये वाक्यरचनेत उपयोगी होतात.

सचे/यदि = जर

च = आणि

पि = सुद्धा, देखील

न = न, नाही

विय = (त्या) सारखा

३. वाक्य प्रयोगाची उदाहरणे:-

एकवचन

१. सचे सो भत्तं पचेय्य, अहं भुज्जेय्यामि ।

जर तो भात शिजवेल तर मी खाईन.

२. सचे त्वं इच्छेय्यासि अहं चोरं पुच्छेय्यामि ।

जर तू इच्छिलेस तर मी चोरास विचारेन.

३. यदि अहं नगरे विहरेय्यामि, सो पि नगरं आगच्छेय्य ।
जर मी नगरात राहीन तर तो सुद्धा नगरास येईल.

अनेकवचन

१. सचे ते भत्तं पचेय्युं, मयं भुज्जेय्याम।
जर ते भात शिजवतील तर आम्ही खाऊ.
२. सचे तुम्हे इच्छेय्याथ, मयं चोरे पुच्छेय्याम।
जर तुम्ही इच्छिले तर आम्ही चोरांना विचारू.
३. यदि मयं नगरे विहरेय्याम, ते पि नगरं आगच्छेय्युं।
जर आम्ही नगरात राहिलो तर ते सुद्धा नगरास येतील.

सराव - १५

४. मराठीत भाषांतर करा

१. सचे त्वं धम्मं सुणेय्यासि, अद्धा त्वं बुद्धस्स सावको भवेय्यासि ।
२. यदि ते गीतानि गायितुं उग्गण्हेय्युं, अहं पि उग्गण्हेय्यामि ।
३. सचे त्वं बीजानि पहिणेय्यासि, कस्सको तानि खेत्ते वपेय्य ।
४. सचे तुम्हे पदुमानि ओचिनेय्याथ, कुमारा तानि बुद्धस्स पुजेय्युं ।
५. सचे त्वं मूलं गण्हेय्यासि, अहं दुस्सं आददेय्यामि ।
६. यदि मयं भूपालेन सह मन्तेय्याम, अमच्चा न आगच्छेय्य ।
७. सचे तुम्हे रुक्खे रोपेय्याथ, दारका फलानि भुज्जेय्युं ।
८. सचे मयं सप्पुरिसा भवेय्याम, पुत्ता पि सप्पुरिसा भवेय्युं ।
९. सचे भूपाला धम्मेन दीपे पालेय्युं, मयं भूपालेसु पसीदेय्याम ।
१०. सचे कस्सको गोणं विक्किणेय्य, वाणिजो तं किणेय्य ।
११. सचे मनुस्से पीळेन्ता असप्पुरिसा गामं आगच्छेय्युं, अहं ते ओवदेय्यामि ।
१२. यदि अमच्चा पापं परिवज्जेय्युं, मनुस्सा पापं न करेय्युं ।
१३. सचे तुम्हे पब्बतं आरुहेय्याथ, आहिण्डन्ते मिगे च रुक्खेसु चरन्ते मक्कटे च उड्ढेन्ते सकुणे च पस्सेय्याथ ।
१४. सचे त्वं पत्तेन पानीयं आनेय्यासि, पिपासितो (तहानलेला) सो पिवेय्य ।
१५. कुसलकम्मामि कत्वा तुम्हे मनुस्सलोके उप्पज्जितुं उस्सहेय्याथ ।
१६. सचे सो वेज्जो भवेय्य, अहं तं (त्याला) रोदन्तं दारकं पस्सितुं आनेय्यामि ।

१७. यदि पुत्तो पापं करेय्य, अहं तं ओवदेय्यामि ।
 १८. सचे अमच्चो पण्डितं आचरियं आनेय्य, मयं धम्मं उग्गण्हेय्याम ।
 १९. सचे अहं हत्थेन सुवं फुसितुं उस्सहेय्यामि, सो गेहा उप्पतेय्य ।
 २०. यदि सो वेज्जं पक्कोसितुं इच्छेय्य, अहं तं आनेय्यामि ।

५. पालीत भाषांतर करा

१. जर तू मुलांची दुष्कर्म लपवशील तर ते चोर होतील./जर तू मुलांद्वारा केली जाणारी पापकर्म लपवशील तर ते चोर होतील.
२. जर तुम्ही सद्गुणी मनुष्य बनण्यासाठी इच्छिता तर दुष्कर्म त्यागा.
३. जर आपण डोळ्यांनी पाहू तर जगातील वस्तू पाहू.
जर आपण मनानी पाहू तर चांगले आणि वाईट पाहू.
४. जर तू गाणे गाण्यासाठी सुरुवात करशील तर मुले नाचण्यासाठी सुरुवात करतील.
५. जर आम्ही मनुष्य लोकातून निघालो तर मनुष्य लोकात जन्मण्यासाठी भिणार नाही.
६. जर देव मनुष्य लोकात जन्मतील तर ते पुण्यकर्म करतील.
७. जर तुम्ही सत्य शोधाल तर विहारात राहत असलेल्या बुद्धांकडे जाल.*
८. जर तुम्ही व्यापाऱ्याला समजवाल तर तो सद्गुणी पुरुष होईल.
९. जर मी श्रमणाला बोलावले तर तो धर्म शिकवण्यासाठी घरी येईल.
१०. जर तू सत्पुरुष असशील तर वनात हिंडत असणाऱ्या बैलांना मारणार नाहीस.
११. जर तुम्ही शेतात काम कराल तर तुम्ही धान्य व संपत्ती प्राप्त कराल.
१२. जर राजाबेटावर धर्मनिराज्य करण्यासाठी इच्छा करेल तर तो विद्वान आणि मंत्र्यांबरोबर चर्चा करेल.
१३. जर तू शेतात काम करशील तर नांगरणाऱ्या शेतकऱ्यांना पाहशील.
१४. मी माकडांसह बागेत खेळत असणारी मुले पाहतो.
१५. जर ते गाणी गात असणाऱ्या पक्ष्यांना पाहण्यासाठी इच्छा करतील तर ते बागेत जातील.
१६. जर तुम्ही धर्म ऐकाल तर तुम्ही नीतीने जगू शकाल.
१७. जर तू पापी मित्रांना सोडशील तर तू चांगला माणूस होशील.
१८. जर मंत्री चांगला माणूस नसेल तर आम्ही त्याच्याकडे जाणार नाही.
१९. जर झाडावर फळे असतील तर मी ती काढण्यासाठी झाडावर चढेन.
२०. जर मी फळे गोळा करेन तर तू मित्रांसह खाशील.

पाठ - १६

१. क्रियापदाची आज्ञार्थी रूपे:-

क्रियापदाचे आज्ञार्थ रूप आज्ञा, आदेश, प्रार्थना, आशीर्वाद, मंगलकामना, इच्छा इ. व्यक्त करतात.

पायाभूत रूप - पच - शिजवणे

एकवचन

पठम पु.	(सो) पचतु	- (त्याने) शिजवावे
मज्झिम पु.	(त्वं) पच, पचाहि	- (तू) शिजव
उत्तम पु.	(अहं) पचामि	- (मी) शिजवावे

अनेकवचन

पठम पु.	(ते) पचन्तु	- (त्यांनी) शिजवावे
मज्झिम पु.	(तुम्हे) पचथ	- (तुम्ही) शिजवा
उत्तम पु.	(मयं) पचाम	- (आम्ही) शिजवू, शिजवावे

मज्झिम पुरुष अनेकवचन व उत्तम पुरुष एक आणि अनेक वचनी रूपे वर्तमानकाळांतील रूपासारखीच आहेत.

‘मा’ हा नकारार्थी संयोजक शब्द अनुज्ञा रूपाबरोबर वापरतात.

२. वाक्य प्रयोगाची उदाहरणे:-

एकवचन

१. सो वाणिजानं भत्तं पचतु ।
त्याने व्यापाऱ्यांसाठी भात शिजवावा.
२. त्वं रथेन नगरं गच्छ/गच्छाहि ।
तू रथाने नगरास जावे/जा.
३. अहं धम्मं उग्गण्हामि ।
मी धर्म शिकावा.

अनेकवचन

१. ते वाणिजानं भत्तं पचन्तु ।
त्यांनी व्यापाऱ्यांसाठी भात शिजवावा.

२. तुम्हे रथेन नगरं गच्छथ ।
तुम्ही नगरास रथाने जावे/जा.
३. मयं धम्मं उगगण्हाम ।
आम्ही धर्म शिकावा.
- ‘मा’ ह्या नकारार्थी संयोजक शब्दाचा वापर:-
१. मा तुम्हे सच्चं परिवज्जेथ ।
तुम्ही सत्य सोडू नये.
२. मा ते उय्यानम्हि पुप्फानि ओचिनन्तु ।
त्यांनी बागेतून फुले तोडू नयेत.

सराव - १६

३. मराठीत भाषांतर करा

१. भूपाला धम्मेन दीपं पालेन्तु ।
२. मा मनुस्सो भायतु, सचे सो सच्चं जानाति, भासतु ।
३. तुम्हे पापं करोन्ते पुत्ते ओवदथ ।
४. सुगतो धम्मं देसेतु, सावका च उपासका च विहारस्मि निसीदन्ति ।
५. मा ते पापकम्मानी कत्वा मनुस्सलोकम्हा चवित्वा नरके उप्पज्जन्तु ।
६. मा चोरा कस्सकानं गोणे मारेन्तु ।
७. मा त्वं सुनखं आमसाहि, सो तं डसेय्य ।
८. तुम्हे दीपे जालेत्वा विहारस्मि रूपानि ओलेकेथ ।
९. तुम्हे असप्पुरिसे आमन्तेत्वा धम्मेन जीवितुं अनुसासथ ।
१०. पुत्त, मा त्वं पापमित्ते उपसङ्कम ।
११. सचे तुम्हे सच्चं भासितुं उस्सहेय्याथ, तुम्हे सप्पुरिसा भवेय्याथ ।
१२. सचे त्वं पासाणे खिपेय्यासि, काका च सकुणा च आकासं उप्पतेय्युं ।
१३. मा दारक पानीयं पिवित्वा पत्तं भिन्द ।
१४. मा सुवण्णं चोरेत्वा गच्छन्ता चोरा समुद्दं तरन्तु ।
१५. उपासका, मा पुत्ते अक्कोसाहि, समणेहि सद्धिं मन्तेत्वा पुत्ते अनुसासाहि ।

४. पालीत भाषांतर करा

१. द्वीप पाळत असणारा राजा, धर्माने लोकांचे संरक्षण करो.
२. बागेत खेळत असणारी मुले, पडत असणारी पाने जमा करोत.

३. शेतकरी आणि व्यापारी राजाच्या बागेत जमा होवोत.
४. सिंह, हरणे आणि पक्षी पाहण्यासाठी मुले डोंगर चढोत.
५. जर तुम्ही हरणांचे रक्षण करू इच्छिता तर वनातली झाडे तोडू नका.
६. मुलगा जिन्यावरून उतरू नये, तो पडेल.
७. शेतकरी शेते नांगरून बी पेरो, त्याने बकरे मारू नयेत.
८. चोचीने फळे घेऊन पोपटांनी उडावे.
९. मुलांनो, तुम्ही पापे करू नका, धर्माने रहा.
१०. बुद्धांच्या शिष्यांना दान आणि चीवर मिळावे.*
११. मुले घरातून निघून पर्वतातून उगवत असणाऱ्या चंद्राला पाहोत.
१२. मुलांनो, शिकाऱ्याबरोबर जंगलात जाऊन हरणे मारू नका.
१३. तुम्ही घरी धावत जाऊन शेत नांगरणाऱ्या शेतकऱ्यांसाठी पाणी आणा.
१४. राजाच्या दूतास प्रश्न विचारू नका.
१५. उपासकांनो, तुम्ही अकुशलास टाळून कुशल कर्म करण्याचा प्रयत्न करा.

पाठ - १७

१. भूतकाल:-

अकारान्त क्रियापदाची भूतकाली रूपे:-

पायाभूत रूप:-

पच - शिजवणे

एकवचन

पठम पु.	(सो) अपचि, पचि	- (त्याने) शिजवला
मज्झिम पु.	(त्वं) अपचि, पचि	- (तू) शिजवला
उत्तम पु.	(अहं) अपचिं, पचिं	- (मी) शिजवला

अनेकवचन

पठम पु.	(ते) अपचिसु, पचिसु	- (त्यांनी) शिजवला
मज्झिम पु.	(तुम्हे) अपचिथ, पचिथ	- (तुम्ही) शिजवला
उत्तम पु.	(मयं) अपचिम्ह, पचिम्ह	- (आम्ही) शिजवला

अपचि, अपचिसु इ. मधला 'अ' हा नकारार्थी पूर्वप्रत्यय नाही. तो भूतकाल दर्शविणारा (ऐच्छिक) पूर्वप्रत्यय आहे याची नोंद घ्यावी.

ज्या क्रियापदांच्या शेवटी 'ना' असतो त्यांचीही भूतकाली रूपे वरील प्रमाणेच होतात.

एकारान्त क्रियापदांची रूपे:-

पायाभूत रूप - चोरे - चोरणे

एकवचन

पठम पु.	(सो) चोरेसि, चोरयि	- (त्याने) चोरले
मज्झिम पु.	(त्वं) चोरेसि	- (तू) चोरले
उत्तम पु.	(अहं) चोरेसिं, चोरयिं	- (मी) चोरले

अनेकवचन

पठम पु.	(ते) चोरेसुं, चोरयिसु	- (त्यांनी) चोरल
मज्झिम पु.	(तुम्हे) चोरयित्थ	- (तुम्ही) चोरल
उत्तम पु.	(मयं) चोरयिम्ह	- (आम्ही) चोरले

२. वाक्य प्रयोगाची उदाहरणे:-

एकवचन

१. भूपालो दीपे चरि/अचरि | - राजा द्वीपावर फिरला.
समणो धम्मं देसेसि | - श्रमणाने धर्मोपदेश दिला.
२. त्वं भण्डानि विक्किणि | - तू वस्तू विकल्या.
त्वं पुष्फानि पूजेसि | - तू फुलांनी पूजा केली.
३. अहं पब्बतं आरुहिं | - मी डोंगर चढलो.
अहं दीपं जालेसिं/जालयिं | - मी दिवा लावला.

अनेकवचन

१. भूपाला दीपेसु चरिसु/अचरिसु | - राजे द्वीपावर फिरले.
समणा धम्मं देसेसुं/देसयिसु | - श्रमणांनी धर्मोपदेश दिला.
२. तुम्हे भण्डानि विक्किणित्थ | - तुम्ही वस्तू विकल्या.
तुम्हे पुष्फानि पूजयित्थ | - तुम्ही फुलांनी पूजा केली.
३. मयं पब्बते आरुहिम्ह | - आम्ही पर्वत चढलो.
मयं दीपे जालयिम्ह | - आम्ही दिवे लावले.

सराव - १७

३. मराठीत भाषांतर करा

१. कस्सको खेत्तं कसित्वा नहायितुं उदकं ओतरि |
२. उग्गण्हन्तानं दारकानं दातुं आचरिया कुसुमानि आहरिसु |
३. उपासका आसनेहि उट्टहित्वा धम्मं देसेतुं उपसङ्कमन्तं समणं वन्दिसु |
४. नगरेसु कम्मनि कत्वा वेतने लभितुं आकङ्कमाना नरा गामेहि निक्खमिसु |
५. आचरियो आसनं दुस्सेन छादेत्वा समणं निसीदितुं निमन्तेसि |
६. कुमारो द्वारं विवरित्वा रुक्खम्हा ओरुहन्ते वानरे पस्समानो अट्टासि |
७. पण्डितो गोणे चोरेत्वा अकुसलं करोन्ते नरे पक्कोसित्वा ओवदि |
८. याचकस्स पुत्ता रुक्खेहि पतन्तानि फलानि संहरित्वा आपणस्मि विक्किणिंसु |

९. कस्सको धञ्जं मिनित्वा वाणिजस्स विक्किणित्तुं पहिणि ।
१०. धम्मं उग्गण्हित्वा समणो भवित्तुं आकङ्कमानो अमच्चो आचरियं परियेसमानो बुद्धं उपसङ्गमि ।
११. सचे तुम्हे गामं पापुणेय्याथ मित्ते ओलोकेय्याथ ।
१२. पण्डितम्हा पञ्हे पुच्छित्वा सच्चं जानित्तुं मातुलो उस्सहि ।
१३. पासाणम्हि ठत्वा अजं खादन्तं सीहं दिस्वा वानरा भायिसु ।
१४. रुक्खमूले निसीदित्वा गितानि गायन्तानं कुमारानं कायेसु पण्णानि च पुप्फानि च पतिसु ।
१५. तुम्हे धनं संहरमाना मा समुद्धं तरित्वा दीपं गच्छथ ।
१६. आपणस्मि भण्डानि विक्किणन्तस्स वाणिजस्स रथो अत्थि ।
१७. अहं पुत्तस्स दात्तुं दुस्सं सिब्बन्तो गीतं गायिं ।
१८. सूकरा च सुनखा च खेत्ते आवाटे खणिसु ।
१९. पुरिसा रुक्खमूले निसीदित्वा तापसेन भासमानं सुणिसु ।
२०. लुद्धकेन सद्धिं वने आहिण्डन्ते पुत्ते आमन्तेत्वा कस्सका अक्कोसिसु ।
२१. मा त्वं सुवण्णपत्तं विक्किणित्वा खग्गे किणाहि ।
२२. सो भण्डानि च खेत्तं च गोणे च पुत्तानं दत्त्वा गेहं पहाय समणो भवित्तुं चिन्तेसि ।
२३. धम्मेन जीवन्ता सप्पुरिसा मिगे न मारेसुं ।
२४. अहं सोपानं आरुहिं, ते सोपानम्हा ओरुहिसु ।
२५. सहायका उदकं ओतरित्वा नहायन्ता पदुमानि ओचिनिंसु ।

४. पालीत भाषांतर करा

१. मुलाने कमळे पाण्याने शिंपडून त्यांनी बुद्धांना पूजिले.*
२. वेतन प्राप्त करून, बाजाराकडे जाऊन, माणसांनी वस्तू खरेदी केल्या.
३. मच्छिमारांनी समुद्राहून मासे आणून शेतकऱ्यांना विकले.
४. जर तू आंधोळ करण्यासाठी जाशील तर मुलांचे कपडे धू.
५. पोपट व कावळे झाडांवरून आकाशात उडाले.
६. झाडाखाली कुत्र्याबरोबर खेळत असणाऱ्या मुलांना रागावू नका.
७. राजास पाहण्यासाठी जमा होऊन बागेत बसत असलेल्या लोकांशी मी बोललो.
८. घरात प्रवेश करत असणाऱ्या सापाला पाहून आम्ही घाबरलो.
९. मित्रासह भात खात असलेल्या पुत्रास मी पाणी दिले
१०. पापकर्मे करू नका, मनुष्य लोकातून निघून स्वर्गात प्रवेश मिळवण्यासाठी चांगले कर्म करा.

पाठ - १८

१. आकारान्त स्त्रीलिंगी नामाची विभक्ति रूपे:-

वनिता = महिला

	एकवचन	अनेकवचन
पठमा	वनिता	वनिता, वनितायो
दुतिया	वनितां	वनिता, वनितायो
ततिया	वनिताय	वनिताहि, वनिताभि
चतुर्थी	वनिताय	वनितां
पञ्चमी	वनिताय	वनिताहि, वनिताभि
छट्टी	वनिताय	वनितां
सप्तमी	वनिताय, वनितायं	वनितासु
आलपन	वनिते	वनिता, वनितायो

२. वरीलप्रमाणेच विभक्ति रूपे होणारी नामे:-

(बहुतेक आकारान्त नामे स्त्रीलिंगी असतात.)

कञ्जा/दारिका	- मुलगी	वालुका	- वाळू
गङ्गा	- गंगा नदी	मञ्जूसा	- पेटी, डबी
नावा	- जहाज, नाव	माला	- हार, माळ
अम्मा	- आई, माता	सुरा	- मद्य, दारू
पञ्जा	- प्रज्ञा, बुद्धी	साखा	- फांदी, शाखा
साला	- सभागृह	देवता	- देवता
भरिया	- भार्या, पत्नी	परिसा	- लवाजमा
सभा	- सभा	सद्धा	- श्रद्धा
कथा	- संभाषण, व्याख्यान	गीवा	- मान
लता	- वेल	जिव्हा	- जीभ
गुहा	- गुंफा	पिपासा	- तहान
छाया	- सावली	खुदा	- भूक, क्षुधा

३. शब्दसंग्रह - क्रियापदे:-

सक्कोति	- शकतो, शक्य करतो	परिवारेति	- सोबत करतो,
निवारेति	- निवारतो, रोखतो, थांबवतो		घेरतो, वेढतो
कुञ्जति	- रागवतो, क्रोधित होतो	अनुबन्धति	- पाठलाग करतो
पोसेति	- वाढवतो, पोसतो	नमस्सति	- नमस्कार करतो
निलीयति	- लपवितो	वायमति	- प्रयत्न करतो
मोदति	- आनंद अनुभवतो	सल्लपति	- संभाषण करतो
सुखं विन्दति	- सुख अनुभवतो	पटियादेति	- तयार करतो
दुःखं विन्दति	- दुःख अनुभवतो		
पक्खिपति	- ठेवतो, मांडतो		

सराव - १८

४. मराठीत भाषांतर करा

१. सचे सभायं कञ्जायो कथेय्युं अहं पि कथेस्सामि ।
२. दारिकायो पुप्फानि ओचिनित्वा सालायं निसीदित्वा मालायो करिसु ।
३. वनिता रुक्खस्स साखायो छिन्दित्वा आकट्ठि ।
४. भरिया मज्जूसासु वत्थानि च सुवण्णं च ठपेसि ।
५. दारिका पासादस्स छायायं निसीदित्वा वालुकाय कीळिसु ।
६. भरियाय कथं सुत्वा पसीदित्वा कस्सको सप्पुरिसो अभवि ।
७. देवतायो पुज्जानि करोन्ते धम्मेन जीवन्ते मनुस्से रक्खन्तु ।
८. पब्बतस्मिं गुहासु वसन्ता सीहा वालुकाय कीळन्ते मिगे मारेसुं ।
९. अम्मा दारिकाय कुज्जित्वा हत्थेन पहरि ।
१०. वनितायो सद्धाय भत्तं पचित्वा विहारं नेत्वा समणानं पूजेसुं ।
११. तुम्हे मा सुरं पिवथ, मा गिलाना (रोगी) भवितुं उस्सहथ ।
१२. धम्मेन धनं संहरमाना पज्जाय पुत्ते पोसेन्ता नरा मनुस्सलोके सुखं विन्दन्ति ।
१३. सचे तुम्हे नावाय गङ्गं तरेय्याथ दीपस्मि वसन्ते तापसे दिस्वा आगन्तुं सक्किस्सथ ।
१४. परिसं परिवारेत्वा पासादम्हा निक्खमन्तं भूपालं दिस्वा वनितायो मोदन्ति ।
१५. कञ्जायो सालायं सन्निपतित्वा कुमारेहि सद्धिं सल्लपिसु ।
१६. खुदाय पीळेन्तं गिलानं याचकं दिस्वा अम्मा भत्तं अददि/अदासि ।
१७. गुहायं निलीयित्वा सुरं पिवन्ता चोरा सीहं पस्सित्वा भायिसु ।

१८. वराहे मारेत्वा जीवन्तो नरो गिलानो हुत्वा दुःखं विन्दति ।
 १९. वाणिजस्स आपणे मञ्जूसायं मूलं (पैसे) अत्थि ।
 २०. समणा मनुस्से पापा निवारेत्वा सप्पुरिसे कातुं वायमन्ति ।

५. पालीत भाषांतर करा

१. विहारास जाण्यासाठी माझ्या आईला मार्ग विचारत असलेला मनुष्य रस्त्यात उभा होता.
२. महिलेने श्रद्धेने भात तयार करून श्रमणांसाठी विहारास नेला.
३. धर्माने जगत असणारा तू, धन मिळवू शकतोस.
४. घराच्या सावलीत बसलेल्या मुलींनी वेलीच्या फांद्या तोडल्या.
५. दुराचारी माणसांनी त्यांच्या मद्य पिणाऱ्या मुलांना उपदेश केला नाही.
६. टोपली आणि पैसे घेऊन मुलगी धान्य खरेदी करण्यासाठी बाजारास गेली.
७. जर तुम्ही दिवे पेटवाल, तर उपासक विहारातल्या वस्तू बघतील.
८. हे भल्या पुरुषांनो, तुम्ही धर्म शिकून धर्माने जगण्याचा प्रयत्न करा.
९. जर तुम्ही प्रयत्न कराल तर पाप टाळून पुण्य करू शकाल.
१०. गुहेत झोपणाऱ्या सिंहाला पाहून महिला पळाली.

पाठ - १९

१. भूतकाळवाचक धातुसाधित विशेषण रूप (कृदन्त):-

भूतकाळवाचक धातुसाधित विशेषण रूप (कृदन्त) बहुधा क्रियापदाच्या मूळ धातूस 'इ' सह किंवा 'इ' शिवाय 'त' जोडून केले जाते.

पचति	- पच् + इ + त	= पचित	- शिजवलेले
भासति	- भास् + इ + त	= भासित	- बोललेले
याचति	- याच् + इ + त	= याचित	- मागितलेले
देसेति	- दिस् + इ + त	= देसित	- उपदेश/देशना दिलेले
पूजेति	- पूज् + इ + त	= पूजित	- पूजलेले
गच्छति	- गम् + त	= गत	- गेलेले
हनति	- हन् + त	= हत	- (ठार) मारलेले
नयति/नेति	- नी + त	= नीत	- नेलेले

काही धातूना 'न' प्रत्यय जोडूनही भूतकाळवाचक धातुसाधित विशेषण रूप (कृदन्त) होते.

छिन्दति	- छिद् + न	= छिन्न	- कापलेले
भिन्दति	- भिद् + न	= भिन्न	- तोडलेले
निसीदति	- नि + सद् + न	= निसिन्न	- बसलेले
तरति	- तृ + न	= तिण्ण	- (पोहून) गेलेले, पार केलेले

२. भूतकाळवाचक धातुसाधित विशेषण रूप (कृदन्त):-

भूतकाळवाचक धातुसाधित विशेषण रूपे (कृदन्त) जेव्हा सकर्मक क्रियापदापासून बनतात, तेव्हा त्यांना कर्मणी अर्थ असतो, पण जेव्हा ती अकर्मक क्रियापदापासून बनतात तेव्हा त्यांना कर्तरी अर्थ असतो. त्यांची विभक्ति रूपे 'पुल्लिंग' व 'नपुंसकलिंग' मध्ये अकारान्त नामाप्रमाणे व 'स्त्रीलिंग' मध्ये आकारान्त नामाप्रमाणे होतात.

उदा.

पचति, छिन्दति, निमन्तेति ही सकर्मक क्रियापदे आहेत.

- पचितो ओदनो - शिजवलेला भात (कर्मणी अर्थ)
 छिन्नं पण्णं - तुटलेले पान (कर्मणी अर्थ)
 निमन्तिता कञ्जा - संबोधित केली गेलेली कन्या (कर्मणी अर्थ)

गच्छति, पतति, तिष्ठति ही अकर्मक क्रियापदे आहेत.

- मनुसो गतो (होति) - मनुष्य गेलेला आहे. (कर्तरी अर्थ)
 पुष्पं पतितं (होति) - फूल पडलेले आहे. (कर्तरी अर्थ)
 कञ्जा ठिता (होति) - कन्या उभी राहिलेली आहे. (कर्तरी अर्थ)

३. काही भूतकाळवाचक धातुसाधित विशेषण रूपे (कृदन्त) येथे दिली आहेत.

कसति	- कसित, कट्ट	पिवति	- पीत
पुच्छति	- पुच्छित, पुट्ट	चवति	- चुत
पचति	- पचित, पक्क	हनति	- हत
डसति	- दट्ट	निक्खमति	- निक्खन्त
फुसति	- फुट्ट	जानाति	- जात
पविसति	- पविट्ट	सुणाति	- सुत
आमसति	- आमसित, आमट्ट	मिनाति	- मित
लभति	- लद्ध, लभित	गण्हाति	- गहित
आरभति	- आरद्ध	किणाति	- कीत
भवति	- भूत	पापुणाति	- पत्त
भुञ्जति	- भुञ्जित, भुत्त	करोति	- कत
वपति	- वुत्त	तिट्ठति	- ठित
वसति	- वुत्थ	हरति	- हट
आसिञ्चति	- आसित्त	कुञ्जति	- कुद्ध
खिपति	- खित्त	ददाति	- दिन्न
धोवति	- धोवित, धोत	पसीदति	- पसन्न
पजहति	- पहीन	पस्सति	- दिट्ट (दृश)
विवरति	- विवट	मुञ्चति	- मुत्त

४. वाक्य प्रयोगाची उदाहरणे:-

१. उपासकेहि विहारं पविट्टो बुद्धो दिट्ठो होति ।
उपासकांद्वारा विहारात (दु.वि.) प्रविष्ट बुद्ध पाहिले गेले.
२. ते बुद्धेन देसितं धम्मं सुणिंसु ।
त्यांनी बुद्धांद्वारा उपदेशित केलेला धर्म ऐकला.*
३. दारिकाय आहतानि भण्डानि अम्मा पिटकेसु पक्खिपि ।
मुलीद्वारा आणल्या गेलेल्या वस्तू आईने टोपल्यांमध्ये ठेवल्या.
४. वाणिजो पतितस्स रुक्खस्स साखायो छिन्दि ।
पडलेल्या झाडाच्या फांद्या व्यापाऱ्याने तोडल्या.
५. मयं उदकेन आसित्तेहि पुप्फेहि बुद्धं पूजेम ।
पाण्याने शिंपडलेल्या फुलांनी आम्ही बुद्धांची पूजा करू.*
६. कस्सकेन कसिते खेत्ते सूकरो सयति ।
शेतकऱ्याने कसलेल्या शेतात डुक्कर झोपते.

सराव - १९**५. मराठीत भाषांतर करा**

१. अम्माय मञ्जूसायं पक्खित्तं सुवण्णं दारिका न गण्हि ।
२. धोतानि वत्थानि गहेत्वा भरिया उदकम्हा उत्तरि ।
३. कस्सकेहि उय्याने रोपितेसु रुक्खेसु फलानि भविंसु ।
४. बुद्धा देवेहि च नरेहि च पूजिता होन्ति ।
५. उदकेन पूरितं पत्तं गहेत्वा वनिता गेहं आगता होति ।
६. अधम्मेन दीपं पालेन्तेन भूपालेन पीळिता मनुस्सा कुद्धा होन्ति ।
७. पक्कं (पिकलेले) फलं तुण्डेन गहेत्वा उड्डेन्तं सुवं अहं अपस्सि ।
८. उदेन्तो सुरियो ब्राह्मणेन नमस्सितो होति ।
९. अम्माय जालितं दीपं आदाय पुत्तो विहारं पविट्टो होति ।
१०. वनिताय दुस्सेन छादिते आसने समणो निसीदित्वा सन्निपतिताय परिसाय धम्मं देसेसि ।
११. कस्सकेन खेत्तं आनीता गोणा तिणं खादन्ता आहिण्डंसु ।
१२. वाणिजा मञ्जूसासु ठपितानि दुस्सानि न विक्किणिसु ।
१३. सचे त्वं सच्चं जानेय्यासि मा पुत्तं अक्कोस ।

१४. नावाय निक्खन्ता नरा समुद्धं तरित्वा दीपं पापुणित्वा भरियाहि सद्धिं कथेन्ता मोदन्ति ।
१५. मग्गे ठिते वाणिजस्स सकटे अहं कञ्जाय आनीतानि भण्डानि ठपेसिं ।
१६. धम्मेन लद्धेन धनेन पुत्ते पोसेत्वा जीवन्ता मनुस्सा देवताहि रक्खिता होन्ति ।
१७. सावकेहि च उपासकेहि च परिवारितो बुद्धो विहारस्स छायाय निसिन्नो होति ।
१८. अम्माय पापेहि निवारिता पुत्ता सप्पुरिसा हुत्वा धम्मं सुणन्ति ।
१९. कस्सके पीळेन्ता चोरा पण्डितेन अनुसासिता सप्पुरिसा भवितुं वायमन्ता उपासकेही सद्धिं उय्याने रुक्खे रोपेन्ति ।
२०. वनिता पुत्ताय पटियादितम्हा भत्तम्हा खुदाय पीळितस्स याचकस्स थोकं (थोडेसे) दत्त्वा पानीयं च ददि/अदासि ।
२१. सभायं निसीदित्वा दारिकाय गायितं गीतं सुत्वा कञ्जायो मोदिसु ।
२२. अमच्चेन निमन्तिता पुरिसा सालयं निसीदितुं असक्कोन्ता उय्याने सन्निपतिसु ।
२३. कस्सकेहि खेत्तेसु वुत्तेहि बीजेहि थोकं सकुणा खादिसु ।
२४. कुमारेहि रुक्खमूले निलीयित्वा सयन्तो सप्पो दिट्ठो होति ।
२५. वाणिजेन दीपम्हा आहटानि वथानि किणितुं वनितायो इच्छन्ति ।
२६. सचे भूपालो धम्मेन मनुस्से रक्खेय्य ते कम्मनि कत्वा दारके पोसेन्ता सुखं विन्देय्युं ।
२७. पुत्तेन याचिता अम्मा मित्तानं ओदनं पटियादेसि ।
२८. अमच्चेन पुट्टं पज्जं अधिगन्तुं असक्कोन्तो चोरानं दूतो चिन्तेतुं आरभि ।
२९. चोरेहि गुहायं निलीयितानि भण्डानि पस्सित्वा वानरा तानि (त्यांना) आदाय रुक्खे आरुहिसु ।
३०. अहं परियेसितं धम्मं अधिगन्त्वा मोदामि ।

६. पालीत भाषांतर करा

१. सभेस आलेला माणूस मंत्र्यांबरोबर बोलण्यासाठी समर्थ झाला नाही.
२. आईद्वारा दिलेले पैसे घेऊन मुलगा दुकानाकडे धावला.
३. घोड्यांद्वारा ओढल्या गेलेल्या रथात राजा बसलेला आहे.
४. शेतकऱ्यांनी विद्वानाशी चर्चा करून दूताला राजाकडे पाठवले.
५. मुले उघड्या दारातून बाहेर निघाली.
६. महिलांनी पाण्यात उतरून, वस्त्रे धुवून, आंघोळ केली.
७. देव आणि मनुष्यांकडून बुद्ध आणि (त्यांचे) शिष्य वंदित असतात.
८. व्यापाऱ्याने महिलांद्वारा शिवलेले कपडे विकले.

९. मी मुलीद्वारा वनातून आणलेली फुले आणि फळे घेतली नाहीत.
१०. कुत्र्याद्वारा पाठलाग केलेल्या मुली वेगाने घरी धावल्या.
११. मुलीद्वारा केले गेलेले दुष्कर्म पाहून आचार्यानि तिला समज दिली.
१२. आम्ही महिलांद्वारा तयार केले गेलेले दिवे जाळले नाहीत.
१३. शेतकऱ्याद्वारा तोडलेल्या फांद्या तू डोंगरातून ओढू नकोस.
१४. केलेल्या कामाचे वेतन न मिळवणारी महिला रागावलेली आहे.
१५. फांदीवर बसलेल्या मुलाकडून फळे मागू नकोस.
१६. ब्राम्हणाद्वारा रागावली गेलेली, रडत असणारी महिला दारात बसलेली आहे.
१७. आईद्वारा बोलावली गेलेली मुलगी भात खाण्यासाठी घरी धावली.
१८. वेली तोडण्यासाठी प्रयत्न करणाऱ्या माणसांनी फांद्या ओढण्यासाठी आरंभ केला.
१९. धर्माने उपजीविका करणारा, शेते नांगरणारा शेतकरी, बायको व मुलांसह सुख अनुभवतो.
२०. देवलोकातून निघून गेलेल्या देवता, मनुष्य लोकात जन्म घेऊन, बुद्धांद्वारा उपदेशित धम्म ऐकत असताना आनंदित होतात.*
२१. भिक्षुद्वारा उपदेशित चोर सदाचारी झाले.
२२. शेतकऱ्याद्वारा लावल्या गेलेल्या झाडांवर फळे नव्हती.
२३. कुत्र्याने चावलेली मुलगी घराकडे पळून रडली.
२४. वैद्याद्वारा मंत्री ज्ञात नव्हता.
२५. झाडाखाली बसलेल्या मुली वाळूशी खेळल्या.
२६. हे पुत्रांनो, मद्य पिऊ नका.
२७. माता मुलांना दुष्कर्मापासून रोखतात.
२८. तहानेने पीडित कुत्र्यास मी पाणी दिले.
२९. येत असणाऱ्या शिकाऱ्याला पाहत असणारे आम्ही, झाडांमधे लपलो.
३०. श्रद्धेने भोजन तयार करून आम्ही भिक्षूंना दिले.

पाठ - २०

१. इकारान्त स्त्रीलिंगी नामाची विभक्ति रूपे:-

भूमि - पृथ्वी - जमीन

	एकवचन	अनेकवचन
पठमा	भूमि	भूमी, भूमियो
दुतिया	भूमिं	भूमी, भूमियो
ततिया	भूमिया	भूमीहि (भूमीभि)
चतुर्थी	भूमिया	भूमीनं
पंचमी	भूमिया	भूमीहि (भूमीभि)
छट्टी	भूमिया	भूमीनं
सत्तमी	भूमिया, भूमियं	भूमीसु
आलपन	भूमि	भूमी, भूमियो

ईकारान्त स्त्रीलिंगी नामेसुद्धा वरील प्रमाणेच बदलतात. अपवाद फक्त पठमा व आलपन एकवचनी रूपात होतो, ती ईकारान्तीच राहतात.

२. शब्द संग्रह:-

इकारान्त स्त्रीलिंगी नामे:-

अङ्गुलि	- बोट
अटवि	- जंगल
रत्ति	- रात्र
दोणि	- छोटी नाव
युवति	- युवती
यट्टि	- काठी
असनि	- वीज
नाळि	- माप
रस्मि	- किरण
इद्धि	- ऋद्धि
सम्मज्जनि	- केरसुणी, झाडू

ईकारान्त स्त्रीलिंगी नामे:-

नदी	- नदी
नारी/इत्थी	- नारी/स्त्री
तरुणी	- तरुणी, युवती
भगिनी	- बहीण
वापी	- टाकी, विहीर
पोक्खरणी	- पुष्करणी, तळे, तलाव
कदली	- केळी
ब्राह्मणी	- ब्राम्हणाची बायको
गावी	- गाय
राजिनी/देवी	- राणी
कुमारी	- कुमारी

३. क्रियापदे:-

व्याकरोति	- स्पष्ट करतो
पत्थेति	- आकांक्षा करतो, आशा करतो, प्रार्थना करतो
विस्सज्जेति	- खर्च करतो
आरोचेति	- माहिती देतो
मुञ्चति	- मुक्त करतो
नीहरेति	- बाहेर काढतो
पेसेति	- पाठवतो
पटिच्छादेती	- झाकतो, लपवतो
वेठेति	- गुंडाळतो
विहेठेति	- त्रास देतो

सराव - २०**४. मराठीत भाषांतर करा**

१. भूपालो राजिनिया सद्धिं नावाय नदिं तरन्तो उदके चरन्ते मच्छे ओलोकेन्तो अमच्चोहि सद्धिं कथेति ।
२. पानीयं पिवित्वा दारिकाय भूमियं निक्खित्तो पत्तो भिन्नो होति ।
३. कस्सकानं गावियो अटवियं आहिण्डित्वा खेत्तं आगमिंसु ।
४. रत्तिया समुद्धस्मि पतिता चन्दस्स रस्मियो ओलोकेत्वा तरुणियो मोदिंसु ।
५. उपासका इद्धिया आकासे गच्छन्तं तापसं दिस्वा पसन्ना होन्ति ।
६. भगिनिया सद्धिं पोक्खरणिया तीरे ठत्वा सो पदुमानि ओचिन्तितुं वायमि ।
७. नारियो वापीसु नहायितुं वा (किंवा) वत्थानि धोवितुं वा न इच्छिसु ।
८. युवतिया पुट्टं पज्जं व्याकातुं असक्कोन्तो अहं ताय (तिच्या) सद्धिं सल्लपितुं आरभिं ।
९. असप्पुरिस्सेन पुत्तेन कतं पापकम्मं पटिच्छादेतुं अम्मा न उस्सहि ।
१०. भगिनिया दुस्सेन वेठेत्वा मज्जस्मिं ठपितं भण्डं इत्थी मज्जूसायं पक्खिपि ।
११. मा तुम्हे मग्गे सयन्तं कुक्कुरं विहेठेथ ।
१२. सप्पुरिसो अमच्चो धनं विस्सज्जेत्वा याचकानं वसितुं सालायो गामेसु करित्वा भूपालं आरोचेसि ।
१३. कुमारो सुवं हत्थम्हा मुञ्चित्वा तं उट्टेन्तं पस्समानो रोदन्तो रुक्खमूले अट्टासि ।

१४. सद्धाय दानं ददमाना कुसलं करोन्ता सप्पुरिसा पुन (पुन्हा) मनुस्सलोके उप्पजितुं पत्थेन्ति ।

१५. कुमारो मञ्जूसं विवरित्वा साटकं नीहरित्वा अम्माय पेसेसि ।

५. पालीत भाषांतर करा

१. राजाच्या उद्यानातील सरोवरांमध्ये कमळे आणि मासे आहेत.
२. युवतींनी तळ्यातून कमळे वेचून जमिनीवर ठेवली.
३. राणी नावेने नदी पार करून आलेल्या भगिनींशी बोलली.
४. मी शेतामध्ये गायीचा पाठलाग करणाऱ्या कुत्र्याला पाहिले.
५. फळे व फुले तोडण्यासाठी स्त्रिया आणि मुली झाडे चढल्या नाहीत.
६. तुम्ही स्नान करण्यासाठी नदीकडे जाऊन, विजेचा कडकडाट ऐकून घाबरलात.
७. तुम्ही मित्रांसह केलेले दुष्कर्म लपवू नका.
८. जर तुम्ही कपडे खरेदी करण्यासाठी पैसे खर्च केले तर आईला माहिती द्या.
९. कमल-पत्रांत गुंडाळलेली कमळे, सभागृहात बसलेल्या युवतींसाठी पाठवा.
१०. महिलांनी सभेत विचारलेल्या प्रश्नांचे स्पष्टीकरण आम्ही करू शकतो.

पाठ - २१

१. वर्तमानकाळ वाचक धातुविशेषण रूप (चालू):-

हा पाठ अकराव्या पाठाचा पुढचा भाग आहे, म्हणून त्या पाठाबरोबर अभ्यास करावा.

अकराव्या पाठात आपण शिकलो की वर्तमानकाळ वाचक धातुविशेषण रूप करताना पुल्लिंग आणि नपुंसकलिंगामध्ये अकारान्त क्रियापदांना 'न्त'/ 'मान' लावतात.

उदा.

पच + न्त = पचन्त

पच + मान = पचमान

आणि त्यांची विभक्ति लावून बनवली गेलेली रूपे या दोन लिंगांमध्ये (पुल्लिंग, नपुंसकलिंग) अकारान्त नामांसारखी चालतात.

आणखी, हे पण लक्षात घेतले पाहिजे, की बहुधा ज्या क्रियापदांचा शेवट 'ए' आणि 'अय' ने होतो, त्यापैकी ज्याचा शेवट 'ए' असतो त्याला 'न्त' लागतो, तर ज्याच्या शेवटी 'अय' असतो त्याला 'मान' लागतो.

उदा.

चोरे + न्त = चोरेन्त

चोरय + मान = चोरयमान

ज्या क्रियापदाच्या शेवटी 'ना' असतो त्यांना सामान्यपणे 'न्त'/ 'मान' दोन्ही लावतात, पण तसे करताना 'ना' चा 'न' होतो.

उदा.

किणा + न्त = किणन्त

किणा + मान = किणमान

सुणा + न्त = सुणन्त

सुणा + मान = सुणमान

शेवटी 'न्त' लावलेली वर्तमानकाळ वाचक धातुविशेषण रूपे ही, 'मान' शेवटी असलेल्या रूपांपेक्षा पाली वाङ्मयामध्ये अधिक सातत्याने आढळतात.

२. स्त्रीलिंगी वर्तमानकाळ वाचक धातुविशेषण रूपे क्रियापदास 'न्ती'/'माना' लावून साधली जातात.

उदा.

पच + न्ती	= पचन्ती
पच + माना	= पचमाना
चोरे + न्ती	= चोरेन्ती
चोरय + माना	= चोरयमाना
किणा + न्ती	= किणन्ती
किणा + माना	= किणमाना

जेव्हा 'न्ती' हा प्रत्यय लागतो तेव्हा स्त्रीलिंगी वर्तमानकाळवाचक धातुविशेषण रूप ईकारान्ती स्त्रीलिंगी नामाप्रमाणे चालते. आणि जेव्हा 'माना' लावला जातो तेव्हा ते आकारान्ती स्त्रीलिंगी नामाप्रमाणे चालते.

	एकवचन	अनेकवचन
पठमा	- पचन्ती	- पचन्ती, पचन्तियो
दुतिया	- पचन्ति	- पचन्ती, पचन्तियो
ततिया	- पचन्तिया	- पचन्तीहि, पचन्तीभि
चतुथी	- पचन्तिया	- पचन्तीनं
पंचमी	- पचन्तिया	- पचन्तीहि, पचन्तीभि
छट्टी	- पचन्तिया	- पचन्तीनं
सत्तमी	- पचन्तिया, पचन्तियं	- पचन्तीसु
आलपन	- पचन्ती	- पचन्ती, पचन्तियो

३. वाक्य प्रयोगाची उदाहरणे:-

एकवचन

१. अम्मा भत्तं पचन्ती कञ्जाय सद्धिं कथेति ।
भात शिजवत असणारी आई मुलीशी बोलते.
२. कञ्जा भत्तं पचन्ति अम्मं पस्सति ।
भात शिजवत असणाऱ्या आईला कन्या पाहते.
३. कञ्जा भत्तं पचन्तिया अम्माय उदकं देति ।

भात शिजवत असणाऱ्या आईला कन्या पाणी देते.

अनेकवचन

१. भत्तं पचन्तियो अम्मायो कञ्जाहि सद्धिं कथेन्ति ।

भात शिजवत असणाऱ्या आई मुलींशी बोलतात.

२. कञ्जायो भत्तं पचन्तियो अम्मायो पस्सन्ति ।

भात शिजवत असणाऱ्या आईना कन्या पाहतात.

३. कञ्जायो भत्तं पचन्तीनं अम्मानं उदकं देन्ति ।

भात शिजवत असणाऱ्या आईना कन्या पाणी देतात.

वरील प्रमाणे वर्तमानकाळवाचक धातुविशेषण रूप सर्व विभक्त्यांमध्ये, ते ज्या नामाचे विशेषण असते त्या नामाच्या लिंग, वचन आणि विभक्तीप्रमाणे चालते.

सराव - २१

४. मराठी भाषांतर करा

१. खेत्ते फलानि चोरेन्ती दारिका कस्सकं दिस्वा भायित्वा धावितुं आरभि ।
२. बुद्धस्स सावकेन देसितं धम्मं सुत्वा युवति सच्चं अधिगन्तुं इच्छन्ती अम्माय सद्धिं मन्तेसि ।
३. सयन्तं सुनखं आमसन्ती कुमारी गेहद्वारे निसिन्ना होति ।
४. राजिनी नारीहि पुट्टे पज्जे व्याकरोन्ती सभायं निसिन्ना परिसं आमन्तेत्वा कथं कथेसि ।
५. अटविं गन्त्वा रुक्खं छिन्दित्वा साखायो आकङ्कन्तियो इत्थियो सिगाले दिस्वा भायिसु ।
६. गेहद्वारे निसीदित्वा दुस्सं सिब्बन्ती भगिनी गीतं गायति ।
७. असप्पुरिसो पापकम्मनि पटिच्छादेत्वा उपासकेहि सद्धिं सल्लपन्तो विहारस्मि आसने निसिन्ना होति ।
८. साटकेन वेठेत्वा निलीयितं सुवण्णं पस्सितुं आकङ्कमाना युवति ओवरकस्स (खोली) द्वारं विवरि ।
९. सचे त्वं मूलं विस्सज्जेतुं इच्छेय्यासि, मा वत्थं किणाहि ।
१०. सचे तुम्हे भूपालस्स दूतं पेसेथ अमच्चे पि आरोचेथ ।
११. कस्सको छिन्ना साखायो खेत्तम्हा नीहरित्वा अटवियं पक्खिपि ।
१२. पोक्खरणिया तीरे ठत्वा कदलिफलं खादन्ती कञ्जा भगिनिया दिन्नं पदुमं गण्ढि ।

१३. अम्हाकं (आमचे) हत्थपादेसु वीसति (वीस) अङ्गुलियो सन्ति ।
१४. रत्तिया गेहा निक्खमित्तं भायन्ती कञ्जा द्वारं न विवरि ।
१५. सच्चे त्वं यद्धिया कुक्कुरं पहरेय्यासि सो डसेय्य ।
१६. मयं सप्पुरिसा भवितुं आकङ्कमाना समणे उपसङ्कम्म धम्मं सुत्वा कुसलं कातुं आरभिम्ह ।
१७. पापकम्मेहि अनुबन्धिता असप्पुरिसा चोरा निरये (नरक) उप्पज्जित्वा दुक्खं विन्दन्ति ।
१८. मा पुञ्जं परिवज्जेत्वा पापं करोथ, सचे करेय्याथ मनुस्सलोकम्हा चवित्वा दुक्खं विन्दिस्सथ ।
१९. सचे तुम्हे सग्गे उप्पज्जित्वा मोदितुं पत्थेथ पुञ्जानि करोथ ।
२०. सच्चं जातुं उस्सहन्ता ब्राह्मणा सहायकेहि सह मन्तयिंसु ।
२१. नारिया पञ्जरे (पिंजरा) पक्खिता सुका कदलिफलं खादन्ता निसिन्ना होन्ति ।
२२. गोणं विहेठेतुं न इच्छन्तो वाणिजो सकटम्हा भण्डानि नीहरित्वा भूमियं निक्खपित्वा कस्सकं आरोचेसि ।
२३. अटवियं विहरन्ता मिगा च गोणा च वराहा च सीहम्हा भायन्ति ।
२४. समणा सद्धाय उपासकेहि दिन्नं भुज्जित्वा सच्चं अधिगन्तुं वायमन्ता सीलानि रक्खन्ति ।
२५. रत्तिया निक्खन्ता दोणि नदिं तरित्वा पभाते (प्रभात) दीपं पापुणि ।
२६. गेहस्स छायाय ठत्वा दारिकाय भूमियं निक्खित्तं ओदनं सुनखो खादितुं आरभि ।
२७. भरियाय नाळिया मितं धञ्जं आदाय कस्सको आपणं गतो होति ।
२८. उड्ढेन्ते काके दिस्वा वालुकाय च उदकेन च कीळन्ती दारिका हसमाना धावि ।
२९. रथं पाजेतुं (चालविणे) उग्गण्हन्तो पुरिसो दक्खो (हुपार) रथाचरियो भवितुं वायमि ।
३०. विवटम्हा द्वारम्हा निक्खन्ता कुमारा पञ्जरेहि मुत्ता सकुणा विय (सारखा) उय्यानं धाविंसु ।

५. पालीत भाषांतर करा

१. पलंगावर बसलेल्या मुलीने, आईद्वारा दिलेले दूध प्यायले.
२. पाणी आणण्यासाठी घागरी (घट) घेऊन बोलत असणाऱ्या स्त्रिया नदीवर गेल्या.
३. पक्ष्याला त्रास देण्यासाठी इच्छा न करणाऱ्या स्त्रीने त्याला पिंजऱ्यातून सोडले.
४. झाडावरून फळे तोडू न शकणाऱ्या (असक्कोति) बालिकेने शेतकऱ्याला बोलावले.
५. रडत असणाऱ्या बालकाच्या पात्रात दूध नाही (नत्थि).

६. झाडाखाली गात असणाऱ्या मुलींनी नाचण्यासाठी सुरुवात केली.
७. शिकारी आणि त्याच्या कुत्र्यांद्वारा पाठलाग केली गेलेली हरणे वनाकडे पळाली.
८. नफा मिळविण्यासाठी इच्छा करत असणाऱ्या स्त्रियांनी दुकानांमधे कपडे विकले.
९. दिवे जाळण्यासाठी, तेल विकत घेण्यासाठी, मुलगा दुकानातून-दुकानाकडे गेला.
- १० मी झाडाच्या सावलीत बसलेल्या मुलीसाठी पेटी दिली.
११. झाडावरून वेल ओढत असणाऱ्या मुली हसल्या.
१२. स्त्रिया आणि मुलांना त्रास देत असणारी ती दुष्ट माणसे आहेत.
१३. आम्ही डोळ्यांनी जमीनीवर पडत असणारी सूर्याची किरणे पाहतो.
१४. घरात शिरत असणाऱ्या सापाला महिलेने काठीने प्रहार करून मारले.
१५. फळे व फुले पेट्यांमधे टाकत असणाऱ्या बहिणी (घराच्या) उघड्या दारात बसल्या.
१६. जर तू पाण्याबाहेर येऊन मुलाला सांभाळशील तर मी तळ्यात उतरून आंघोळ करेन.
१७. आम्ही पापकर्मे करीत असलेल्या स्त्रियांना रागावून सभागृह सोडले.
१८. बागेत फिरत असणाऱ्या गायी व हरणांना तुम्ही वेधू नका, राजा व राणी रागावतील.
१९. राजा आणि मंत्र्यांनी बेटावर राहत असणाऱ्या लोकांना पीडू नये.
२०. रस्त्यावर फिरत असणाऱ्या, भुकेने पीडित असलेल्या कुत्र्यांसाठी मी भात दिला.

पाठ - २२

१. भविष्यकाळ वाचक कर्मणि धातुसाधितः-

भविष्यकाळ वाचक कर्मणि धातुसाधित किंवा ज्याला संभावित क्रियारूप असेही म्हणतात ते क्रियापदास 'तब्ब'/'अनीय' जोडून तयार होते, बहुधा 'तब्ब' जोडताना 'इ' सह जोडला जातो. सदर रूपे पुल्लिंग आणि नपुंसकलिङ्गात अकारान्त नामाप्रमाणे तर स्त्रीलिङ्गात आकारान्त नामाप्रमाणे चालतात. ह्या रूपांनी जरूर/आवश्यक/करण्यायोग्य असा अर्थबोध होतो.

उदा.

पचति - पचितब्ब/पचनीय

भुञ्जति - भुञ्जितब्ब/भोजनीय

करोति - कातब्ब/करणीय

२. वाक्य प्रयोगाची उदाहरणे:-

१. अम्मा पचितब्बं/पचनीय तण्डुलं (तांदूळ) पिटके ठपेसि ।
आईने शिजवण्यायोग्य तांदूळ टोपल्यात ठेवले.
२. दारिकाय भुञ्जितब्बं/भोजनीयं ओदनं अहं न भुञ्जिस्सामि ।
मुलीद्वारा खाण्यायोग्य भात मी खाणार नाही.
३. कस्सकेन कातब्बं/करणीयं कम्मं कातुं त्वं इच्छसि ।
शेतकऱ्याद्वारा करण्यायोग्य काम करण्यासाठी तू इच्छितोस.

सराव - २२

३. मराठीत भाषांतर करा

१. उपासकेहि समणा वन्दितब्बा होन्ति ।
२. मञ्जूसाय निक्खित्तब्बं सुवण्णं मा मञ्चस्मिं ठपेहि ।
३. सप्पुरिसा पूजनीये पूजेन्ति, असप्पुरिसा तथा (तसे) न करोन्ति ।
४. भूपालेन रक्खित्तब्बं दीपं अमच्चा न सम्मा (चांगले) पालेन्ति ।
५. मनुस्सेहि धम्मो उग्गण्हितब्बो, सच्चं अधिगन्तब्बं होति ।
६. कुमारीहि आहटानि पुप्फानि उदकेन आसिञ्चित्तब्बानि होन्ति ।
७. चोरेन गण्हितं भगिनिया धनं परियेसित्तब्बं होति ।
८. उय्याने रोपिता रुक्खा न छिन्दितब्बा होन्ति ।
९. धोतत्त्वानि दुस्सानि गहेत्वा युवतियो हसमाना पोक्खरणिं ओतरिंसु ।

१०. समणेहि ओवदितब्बा कुमारा विहारं न गमिंसु ।
११. कस्सकेन कसितब्बं खेत्तं विक्किणित्तुं वाणिजो उस्सहि ।
१२. आपणेषु ठपितानि विक्किणित्तब्बानि भण्डानि किणित्तुं ते न इच्छिंसु ।
१३. अम्मा खादनीयानि च भोजनीयानि च पटियादेत्वा दारकानं देति ।
१४. मनुस्सेहि दानानि दातब्बानि, सीलानि रक्खित्तब्बानि, पुज्जानि कातब्बानि ।
१५. गोणानं दातब्बानि तिणानि कस्सको खेत्तम्हा आहरि ।
१६. मिगा पानीयं उदकं परियेसन्ता अटवियं आहिण्डिंसु ।
१७. दारिकायं दातुं फलानि आपणाय वा खेत्तम्हा वा आहरित्तब्बानि होन्ति ।
१८. कथेतब्बं वा अकथेतब्बं वा अजानन्तो असप्पुरिसो मा सभायं निसीदतु ।
१९. तुम्हे भूपाला, अमच्चेहि च पण्डितेहि च समणेहि च अनुसासितब्बा होथ ।
२०. उपासकेन पुट्टो पज्जो पण्डितेन व्याकातब्बो होति ।
२१. भूपालस्स उय्याने वसन्ता मिगा च सकुणा च लुद्धकेहि न हन्तब्बा होन्ति ।
२२. कुसलं अजानित्वा पापं करोन्ता कुमारा न अक्कोसितब्बा, ते समणेहि च पण्डितेहि च सप्पुरिसेहि च अनुसासितब्बा ।
२३. अस्सपुरिसा परिवज्जेतब्बा, मा तुम्हे तेहि सद्धिं (त्यांच्या बरोबर) गामे आहिण्डथ ।
२४. सुरा न पातब्बा, सच्चे पिवेय्याथ तुम्हे गिलाना भविस्सथ ।
२५. धम्मेन जीवन्ता मनुस्सा देवेहि रक्खित्तब्बा होन्ति ।

४. पालीत भाषांतर करा

१. रात्री लोकांद्वारा दिवे जाळले गेले पाहिजेत.
२. व्यापाऱ्याने शेतकऱ्यांसाठी विकण्यायोग्य घोडे आणले.
३. डोळ्यांद्वारा वस्तू पाहिल्या पाहिजेत, जिभेद्वारा रसाचा स्वाद घेतला पाहिजे.
४. कुत्र्याला काठयांनी व दगडांनी मारू नये.
५. द्वीपामधील माणसे राजा व त्याच्या मंत्र्यांद्वारा रक्षण्यायोग्य आहेत.
६. बागेत फिरत असणाऱ्या माणसांद्वारा फुले तोडण्यायोग्य नाहीत.
७. शेतकऱ्याद्वारा पत्नीसह धान्य मोजले गेले पाहिजे.
८. माणसांनी पाप करणे योग्य नाही.
९. बैलांना व बकऱ्यांना गवत व पाणी दिले गेले पाहिजे.
१०. आचार्यांच्या भगिनीद्वारा सभा संबोधित केली गेली पाहिजे.
११. गुहांमध्ये झोपत असणाऱ्या सिंहांजवळ माणसांनी जाऊ नये.
१२. आईचे कपडे मुलीद्वारा धुतले गेले पाहिजेत.

पाठ – २३

प्रयोजक(प्रेरणाथक) क्रियापदे:-

प्रयोजक क्रियापदे मूल धातूस किंवा त्याच्या पायाभूत रूपास 'ए', 'अय', 'आपे' 'आपय' प्रत्यय जोडून केली जातात. काही बाबतीत मूल धातुमधला स्वर असे प्रत्यय जोडताना दीर्घ होतो. 'ए' कारान्त व 'अय' कारान्त धातुंना निश्चितपणे 'आपे' व 'आपय' प्रत्यय लावून प्रयोजक क्रियापद तयार केले जाते. उदा.

पचति	- पाचेति/पाचयति/पाचापेति/ पाचापयति
भुञ्जति	- भोजेति/भोजापेति
चोरेति	- चोरापेति/चोरापयति
किणाति	- किणापेति/किणापयति
करोति	- कारेति/कारापयति
ददाति/देति	- दापेति/दापयति

प्रयोजक क्रियापद असलेल्या वाक्यांमध्ये जो प्रतिनिधी म्हणून कार्य करतो, तो दुतिया किंवा ततिया विभक्तिमध्ये दर्शविला जातो.

२. वाक्य प्रयोगाची उदाहरणे:-

१. अम्मा भगिनिं भत्तं पाचापेति ।
आई बहिणीकडून भात शिजवून घेते.
२. भूपालो समणे च याचके च भोजापेसि ।
राजाने श्रमणांना व याचकांना जेवू घातले.
३. चोरो मित्तेन ककचं चोरापेत्वा वनं धावि ।
मित्राद्वारा करवत चोरी करवून चोर वनाकडे पळाला.
४. वेज्जो पुत्तेन आपणम्हा खीरं किणापेसि ।
वैद्याने पुत्राकडून बाजारातून दूध विकत आणविले.
५. उपासका अमच्चेन समणानं विहारं कारापेसुं ।
उपासकांनी श्रमणांसाठी मंत्र्याकडून विहार बांधवून घेतले.
६. युवती भगिनिया आचरियस्स मूलं दापेत्वा सिप्पं उग्गण्हि ।
तरुणी भगिनीकडून आचार्याला पैसे देववून शिल्प शिकली.
७. ब्राह्मणो चोरं/चोरेन सच्चं भासापेतुं वायमि ।

ब्राम्हणाने चोराकडून सत्य वदविण्यासाठी प्रयत्न केला.

सराव - २३

३. मराठीत भाषांतर करा

१. अम्मा समणेहि असप्पुरिसे पुत्ते अनुसासापेसि ।
२. तुम्हे मनुस्से पीळन्ते चोरे आमन्तापेत्वा ओवदथ ।
३. वाणिजो कस्सकेन रुक्खे छिन्दापेत्वा/छेदापेत्वा सकटेन नगरं नेत्वा विक्किणि ।
४. समणो उपासके सन्निपातापेत्वा धम्मं देसेसि ।
५. मातुलो कुमारेहि पुप्फानि च फलानि च ओचिनापेसि ।
६. दारिका सुनखं पोक्खरणिं ओतरापेसि ।
७. अमच्चो वाणिजे च कस्सके च पक्कोसापेत्वा पुच्छिस्सति ।
८. कञ्जाहि आहतानि पुप्फानि वनितायो आसिञ्चापेसुं ।
९. भरियाय कातब्बं कम्मं अहं करोमि ।
१०. लुद्धको मित्तेन मिगं विज्झित्वा मारापेसि ।
११. ब्राह्मणो आचरियेन कुमारिं धम्मं उग्गण्हापेसि ।
१२. अम्मा दारिकं खीरं पायेत्वा मञ्चे सयापेसि ।
१३. वाणिजा अस्सेहि भण्डानि गाहापेत्वा विक्किणितुं नगरं गमिसु ।
१४. वनिता सहायकेन रुक्खस्स साखायो आकट्ठापेत्वा गेहं नेसि ।
१५. अम्मा पुत्तेन गेहं आगतं समणं वन्दापेसि ।
१६. उपासका समणे आसनेसु निसीदापेत्वा भोजापेसुं ।
१७. भगिनी भिन्नपत्तस्स खण्डानि आमसन्ती रोदन्ती गेहद्वारे अट्ठासि ।
१८. उदकं आहरितुं गच्छन्तियो नारियो सल्लपन्तियो रुक्खमूलेसु पतितानि कुसुमानि ओलोकेत्वा मोर्दिसु ।
१९. लुद्धको तुण्डेन फलं ओचिनितुं वायमन्तं सुवं सरेन विज्झि ।
२०. सप्पुरिसेन कारापितेसु विहारेसु समणा वसन्ति ।

४. पालीत भाषांतर करा

१. दुष्ट माणूस त्याच्या पुत्रांद्वारा पश्यांना वेधवितो.
२. उपासक श्रमणाद्वारा धर्मोपदेश देववतील.
३. महिला त्यांच्या मुलांकडून बुद्धांच्या शिष्यांना वंदन करवून घेतात.*
४. युवती तिच्या बहिणीद्वारा सभेत भाषण करवेल.

५. शेतकऱ्याने झाड खड्ड्यात पाडवले.
६. तुम्ही फुलांना पाण्याने शिंपडवून घ्याल.
७. राजाने मंत्र्यांकडून विहार बांधवून घेतला.
८. राजाने बांधवून घेतलेल्या प्रासादात राणी राहिल.
९. व्यापाऱ्याने त्याच्या पत्नीकडून वस्तू पेटीत ठेवविल्या.
१०. ब्राम्हणाने बुद्धांच्या शिष्यांकडून आपल्या लोकांना अनुशासित करविले.*

पाठ - २४

१. उकारान्त स्त्रीलिंगी नामांची विभक्ति रूपे:-

धेनु - गाय

	एकवचन	अनेकवचन
पठमा	धेनु	धेनू, धेनुयो
दुतिया	धेनुं	धेनू, धेनुयो
ततिया	धेनुया	धेनूहि, धेनूभि
चतुर्थी	धेनुया	धेनूनं
पञ्चमी	धेनुया	धेनूहि, धेनूभि
छट्टी	धेनुया	धेनूनं
सप्तमी	धेनुया, धेनुयं	धेनूसु
आलपन	धेनु	धेनू, धेनुयो

२. वरील प्रमाणे प्रत्यय लागणारी आणखी काही नामे

यागु	- (भाताची) पेज	कणेरु	- हत्तीण
कासु	- खड्डा	धातु	- मूलद्रव्य, देहावशेष, अस्थी
विज्जु	- वीज	सस्सु	- सासू
रज्जु	- दोर, दोरखंड	वधु	- सून
दद्दु	- खरूज (चर्मरोग)		

३. शब्द संग्रह - क्रियापदे

थकेति	- बंद करतो	नासेति	- नष्ट करतो
भजति	- सोबत करतो	ओभासेति	- प्रकाशित करतो
सम्मज्जति	- झाडतो	बन्धति	- बांधतो
विभजति	- विभाजन करतो, वाटतो	भज्जति	- तोडतो, फोडतो
मापेति	- बांधतो, निर्मितो	विहिंसति	- ईजा करतो, पीडा देतो
छट्टेति	- फेकतो	पत्थरति	- पसरवतो

सराव - २४

४. मराठीत भाषांतर करा

१. वधू सस्सुया धेनुं रज्जुया बन्धित्वा खेत्तं नेसि ।
२. अम्मा यागुं पचित्वा दारकानं दत्वा मञ्चे निसीदि ।
३. युवतिया हत्थेसु च अङ्गुलीसु च दद्दु अत्थि ।
४. मयं अटवियं चरन्तियो कणेरुयो अपस्सिम्ह ।
५. इत्थी युवतिया भत्तं पाचापेत्वा दारिकानं थोकं थोकं विभजि ।
६. तुम्हे विज्जुया आलोकेन गुहायं सयन्तं सीहं पस्सिस्थ ।
७. युवतिया हत्थेसु कुमारेहि दिन्ना मालायो सन्ति ।
८. वधू खेत्ते कासूसु पतितानि फलानि संहरि ।
९. ब्राह्मणो बुद्धस्स धातुयो विभजित्वा भूपालानं अददि/अदासि ।
१०. वधू सस्सुया पादे वन्दि ।
११. युवतिया गेहं सम्मज्जितब्बं होति ।
१२. देवतायो सकलं विहारं ओभासेन्तियो बुद्धं उपसङ्गमिंसु ।
१३. अटवीसु वसन्तियो कणेरुयो साखायो भज्जित्वा खादन्ति ।
१४. अहं रुक्खस्स छायायं निसिन्नानं धेनूनं च गोणानं च तिणानि अददि/अदासिं ।
१५. इत्थी मग्गे गच्छन्तिं अम्मं पस्सित्वा रथम्हा ओरुय्ह तं वन्दिता रथस्मि आरोपेत्वा गेहं नेसि ।
१६. वधू गेहस्स द्वारं थकेत्वा नहायितुं नदिं उपसङ्गमित्वा युवतीहि सद्धिं सल्लपन्ती नदिया तीरे अट्टासि ।
१७. भूपालो मनुस्से विहिंसन्ते चोरे नासेत्वा दीपं पालेसि ।
१८. अम्मा असप्पुरिसे भजमाने पुत्ते समणेहि ओवादापेसि ।
१९. सप्पुरिसेन किणित्वा आहटेहि भण्डेहि छट्टेतब्बं नत्थि ।
२०. मा तुम्हे गामे वसन्ते कस्सके विहिंसथ ।

५. पालीत भाषांतर करा

१. आईने पेटीत ठेवलेले सोने घेवून मुलीला दिले.
२. सुनेने माळा आणि फळांद्वारे देवांना पूजले.
३. जर तू खडे खणशील, तर मी झाडे लावीन.
४. तुम्ही शेतास जाऊन धान्य घरी आणा.
५. हत्तिणी केळीची झाडे खात असताना वनात हिंडल्या.

६. नावेने नदी पार करत असणाऱ्या मुर्लीना मी पाहिले.
७. तरुणींनी खड्ड्यात पडलेल्या फांद्या खेचल्या.
८. सूर्याचे किरण जगाला प्रकाशित करतात.
९. गाणी गात असणाऱ्या बहिणी आंगोळीसाठी तळ्याकडे गेल्या.
१०. स्त्रीने गायीला दोराने बांधून शेताकडे आणले.
११. सून सासूसह बुद्धधातूस वंदन करण्यासाठी अनुराधपूरला गेली.
१२. शील आणि प्रज्ञा जगातल्या लोकांची मने प्रकाशमान करोत.

पाठ - २५

१. इकारान्त पुल्लिङ्गी नामाची विभक्ति रूपे:-

अग्नि - आग

	एकवचन	अनेकवचन
पठमा	अग्नि	अग्नी, अग्नीयो
दुतिया	अग्निं	अग्नी, अग्नीयो
ततिया	अग्निना	अग्नीहि, अग्नीभि
चतुर्थी	अग्निनो, अग्निस्स	अग्नीनं
पञ्चमी	अग्निना, अग्निम्हा, अग्निस्मा	अग्नीहि, अग्नीभि
छट्टी	अग्निनो, अग्निस्स	अग्नीनं
सप्तमी	अग्निस्मि, अग्निम्हि	अग्नीसु
आलपन	अग्नि	अग्नी, अग्नीयो

२. काही इकारान्त पुल्लिङ्गी नामे:-

मुनि/इसि	- मुनि/ऋषि	कपि	- माकड
कवि	- कवी	अहि	- साप
अरि	- शत्रू	दीपि	- चित्ता
भूपति	- राजा	रवि	- सूर्य
पति	- पती, मालक	गिरि	- टेकडी
गहपति	- गृहस्थ	मणि	- रत्न
अधिपति	- सरदार, नेता	असि	- तलवार
अतिथी	- पाहुणा	रासि	- ढीग
व्याधि	- रोग	पाणि	- तळहात
उदधि	- सागर	कुच्छि	- कूस, उदर, पोट
निधि	- (गुप्त) खजिना	मुट्टि	- मूठ, हातोडा
वीहि	- भात (पीक)		

सराव - २५

३. मराठीत भाषांतर करा

१. मुनयो सीलं रक्खन्ता गिरिम्हि गुहासु वसिंसु ।
२. आचरियेन सद्धिं विहरन्तो कवि इसि होति ।
३. भूपति असिना अरिं पहरित्वा मारेसि ।
४. पति भरियाय पटियादितं ओदनं भुञ्जित्वा खेत्तं अगमि ।
५. सप्पुरिसा गहपतयो भरियाहि च पुत्तेहि च गेहेसु वसन्ता सुखं विन्दन्ति ।
६. निधिं परियेसन्तो अधिपति सहायकेहि सद्धिं दीपं अगच्छि ।
७. अतिथिनं ओदनं पचन्ती इत्थी अग्गिं जालेसि ।
८. व्याधिना पीळितो नरो मञ्चे सयति ।
९. गहपति विहीनं रासिं मिनन्तो भरियाय सद्धिं कथेसि ।
१०. दारिका गिरिम्हा उदेन्तं रविं ओलोकेन्ती हसन्ति ।
११. भूपतिनो मुट्ठिम्हि मणयो भवन्ति ।
१२. अरि कविनो सोणं यट्ठिया पहरित्वा धावि ।
१३. कवि पतिना दिन्नं मणिं पाणिना गण्हि ।
१४. नारियो पतीहि सद्धिं उदधिं गन्त्वा नहायितुं आरभिसु ।
१५. अधिपति अतिथिं खादनीयेहि च भोजनीयेहि च भोजापेसि ।
१६. भूपतिना कातब्बानि कम्मनि अधिपतयो न करिस्सन्ति ।
१७. मुनीहि परियेसितब्बं धम्मं अहं पि उग्गण्हितुं इच्छामि ।
१८. अहं दीपं जालेत्वा उदकेन आसित्तानि पदुमानि बुद्धस्स पूजेमि ।
१९. त्वं गिरिम्हि वसन्ते दीपयो ओलोकेतुं लुद्धकेन सह गिरिं आरुहसि ।
२०. देवी परिसाय सह सभायं निसिन्ना होति ।
२१. गहपतयो पञ्हे पुच्छितुं आकङ्कमाना इसिं उपसङ्कमिंसु ।
२२. गहपतीहि पुट्ठो इसि पञ्हे व्याकरि ।
२३. नारिया धोतानि वत्थानि गण्हन्ते कपयो दिस्वा कुमारा पासाणेहि ते पहरिंसु ।
२४. उय्याने आहिण्डित्वा तिणं खादन्तियो गावियो च गोणा च अजा च अटविं पविसित्वा दीपिं दिस्वा भायिंसु ।
२५. गहपतीहि मुनयो च अतिथयो च भोजेतब्बा होन्ति ।
२६. अम्मा मञ्जूसाय पक्खित्वा रक्खिते मणयो दारिकाय च वधुया च अददि/ अदासि ।

२७. यदि तुम्हे भूपतिं उपसङ्गमेय्याथ मयं रथं पटियादेस्साम ।
 २८. गहपति चोरं गीवाय गहेत्वा पादेन कुच्छिं पहरि ।
 २९. सकुणेहि कतानि कुलावकानि (घरटी) मा तुम्हे भिन्दथ ।
 ३०. गीतं गायन्ती युवति गाविं उपसङ्गम्म खीरं दुहितुं (धार काढणे) आरभि ।
 ३१. बुद्धस्स धातुयो वन्दितुं मयं विहारं गमिम्ह ।
 ३२. मयं कञ्जायो धम्मसालं सम्मज्जित्वा किलञ्जासु (गालिचा) निसीदित्वा धम्मं सुणिम्ह ।
 ३३. मयं लोचनेहि रूपानि पस्साम, सोतेहि (कानानी) सद्दं सुणाम, जिह्वाय रसं सादियाम ।
 ३४. ते अटविया आहिण्डन्तियो गावियो रज्जूहि बन्धित्वा खेतं आनेसुं ।
 ३५. भरिया व्याधिना पीळितस्स पतिनो हत्थं आमसन्ती तं (त्याला) समस्सासेसि ।
 ३६. गहपति अतिथिना सद्धिं सल्लपन्तो सालाय निसिन्नो हीति ।
 ३७. मुनि सच्चं अधिगन्त्वा मनुस्सानं धम्मं देसेतुं पव्वतम्हा ओरुय्ह गामे विहारे वसति ।
 ३८. रज्जुया बन्धिता गावी तत्थ तत्थ (इकडे तिकडे) आहिण्डितुं असक्कोन्ती रुक्खमूले तिणं खादति ।
 ३९. देवी भूपतिना सद्धिं रथेन गच्छन्ती अन्तरामग्गे (वाटेवर) कसन्ते कस्सके पस्सि ।
 ४०. मा तुम्हे अकुसलं करोथ, सचे करेय्याथ सुखं विन्दितुं न लभिस्सथ ।

४. पालीत भाषांतर करा

१. पर्तीनी बेटाहून पत्नींसाठी रत्ने आणली.
२. व्याधी जगात राहत असणाऱ्या लोकांना पीडतात.
३. स्त्रीने जमीनीवर बसून मापाने भात मोजले.
४. दुष्कर्म करत असणारे गृहस्थ ऋषींना पूजत नाहीत.
५. जर तुम्ही खजिना खोदलात तर तुम्हाला रत्ने मिळतील.
६. पत्नीने धुण्यायोग्य कपडे मी धुतले.
७. आईने तयार केलेली पेज आम्ही प्यायलो.
८. तू नगराहून येत असणाऱ्या पाहुण्यांसाठी भात व पेज शिजवण्यासाठी आग पेटव.
९. गृहस्थाने घरात प्रवेश केलेल्या चोरावर तलवारीने प्रहार केला.
१०. युवतीने झाडाच्या सावलीत उभ्या असणाऱ्या गाईसाठी गवत दिले.

११. माकडे झाडांवर राहतात, सिंह गुहांमध्ये झोपतात, साप जमिनीवर फिरतात.
१२. जर तू शहरातून वस्तू खरेदी करून आणशील तर मी त्या (तानि) शेतकऱ्यांना विकेन.
१३. हे दुष्ट माणसा, जर तू पुण्य करशील तर तू सुख भोगशील.
१४. माझ्या आईच्या घरी पेट्यांमध्ये रत्ने आणि सोने आहे.
१५. मुनीने जमिनीवर बसलेल्या राजाच्या परिजनांसाठी धर्मोपदेश केला.
१६. श्रमण, ऋषी व कवी सद्गुणी लोकांद्वारा सन्मानित होतात.
१७. नेत्याद्वारा रक्षिलेला खजिना आम्हाला मिळेल.
१८. बागेत लावलेल्या झाडांच्या फांद्या तोडू नका.
१९. पिंजऱ्यातून सोडलेले पक्षी आकाशात उडाले.
२०. सिद्धीने नदी ओलांडत असणाऱ्या ऋषींना आम्ही पाहिले नाही.

पाठ - २६

१. ईकारान्त पुल्लिंगी नामाची विभक्ति रूपे:-

पक्खी - पक्षी

	एकवचन	अनेकवचन
पठमा	पक्खी	पक्खी, पक्खिनो
दुतिया	पक्खिनं, पक्खिं	पक्खी, पक्खिनो
ततिया	पक्खिना	पक्खीहि, पक्खीभि
चतुथी	पक्खिनो, पक्खिस्स	पक्खीनं
पञ्चमी	पक्खिना, पक्खिम्हा, पक्खिस्सा	पक्खीहि, पक्खीभि
छट्ठी	पक्खिनो, पक्खिस्स	पक्खीनं
सत्तमी	पक्खिनि, पक्खिम्हि, पक्खिस्सिं	पक्खीसु
आलपन	पक्खी	पक्खी, पक्खिनो

टीप: वरील विभक्ति रूपे अग्गि (ईकारान्त पुल्लिंगी नाम) च्या विभक्ति रूपापेक्षा फक्त पठमा, दुतिया व आलपनात वेगळी आहेत. इतर त्यासारखीच आहेत. अपवाद फक्त सत्तमी एक वचनातील 'पक्खिनि' आहे.

२. काही ईकारान्त पुल्लिंगी नामे:-

हत्थी/करी	- हत्ती	दाठी	- सुळे असलेला हत्ती
सामी	- सरदार, पती, स्वामी	दीघजीवी	- दीर्घजीवी
सेट्टी	- शेठ, सावकार	बली	- बलवान
सुखी	- आनंदित	वड्ढकी	- सुतार
मन्ती	- मंत्री	सारथी	- सारथी
सिखी	- मोर	कुट्टी	- कुष्ठी, कुष्ठरोगी
पाणी	- प्राणी	पापकारी	- पापी

सराव - २६

३. मराठीत भाषांतर करा

१. पक्खी गायन्तो साखायं निसीदति ।
२. गाविं रज्जुया मुञ्चमाना अम्मा खेत्ते ठिता होति ।
३. कञ्जायो सभायं नच्चन्तियो गायिसु ।
४. सेट्ठी महन्तं (पुष्कळ) धनं विस्सज्जेत्वा समणानं विहारं कारापेसि ।
५. हत्थिनो च कणेरुयो च अटवियं आहिण्डन्ति ।
६. पापकारी पापानि पटिच्छदेत्वा सप्पुरिसो विय (सारखे) सभायं निसिन्नो सेट्ठिना सद्धिं कथेसि ।
७. सप्पुरिसा दीघजीविनो होन्तु, पुत्ता सुखिनो भवन्तु ।
८. वाणिजो नगरम्हा भण्डानि किणित्वा पिटकेसु पक्खिपित्वा रज्जुया बन्धित्वा आपणं पेसेसि ।
९. सारथिना आहटे रथे वड्ढकी निसिन्नो होति ।
१०. सब्बे पाणिनो दीघजीविनो न भवन्ति/होन्ति ।
११. अम्मा वड्ढकिना गेहं कारापेत्वा दारिकाहि सह तथ (तेथे) वसि ।
१२. मयं मणयो वत्थेन वेठेत्वा मज्जूसायं निक्खिपित्वा भरियाणं पेसयिम्ह ।
१३. मुनि पापकारिं पक्कोसापेत्वा धम्मं देसेत्वा ओवदि ।
१४. बलिना भूपतिनो दिन्नं करिं ओलोकेतुं तुम्हे सन्निपतित्थ ।
१५. अहं सेट्ठी कुट्ठिं पक्कोसापेत्वा भोजनं दापेसिं ।
१६. सचे गिरिम्हि सिखिनो वसन्ति, ते (त्याना) पस्सितुं अहं गिरिं आरुहितुं उस्सहिस्सामि ।
१७. भूपति सप्पुरिसो अभवि/अहोसि; मन्तिनो पापकारिनो अभविंसु/अहेसुं ।
१८. बलिना कारापितेसु पासादेसु सेट्ठिनो पुत्ता न वसिंसु ।
१९. सब्बे पाणिनो सुखं परियेसमाना जीवन्ति, कम्मनि करोन्ति ।
२०. सामी मणयो च सुवण्णं च किणित्वा भरियाय अदादि/अदासि ।
२१. असनिसद्वं (विजेचा आवाज) सुत्वा गिरिम्हि सिखिनो नच्चितुं आरभिंसु ।
२२. मा बलिनो पापकारी होन्तु/भवन्तु ।
२३. सप्पुरिसा कुसलं करोन्ता, मनुस्सेहि पुज्जं कारेन्ता, सुखिनो भवन्ति ।
२४. कवि असिना अरिं पहरी कविं पहरितुं असक्कोन्तो अरि कुद्धो अहोसि ।
२५. कपयो रुक्खेसु चरन्ता पुष्फानि च छिन्दिंसु ।

४. पालीत भाषांतर करा

१. दुष्ट शिकान्याद्वारा पाठलाग केलेले हत्ती वनात पळाले.
२. पतीद्वारा दिलेली वस्त्रे कुष्ठरोग्याने घेतली.
३. वनात राहत असणारे चित्ते, गुहांमध्ये राहत असणाऱ्या सिंहांना घाबरत नाहीत.
४. गाणे गात असणारी मुले सभागृहात मुर्लीबरोबर नाचली.
५. आईनी आपल्या मुर्लीसह पुष्पासनावर (पुष्पासने) कमळे पसरविली.
६. जर मुले मद्य पितील तर मुली रागावून गाणार नाहीत.
७. शेतात चरत असणाऱ्या गाईंना त्रास देणाऱ्या दुष्टाला शेतकरी रागावला.
८. श्रेष्ठीने मुलांसाठी सुताराकडून महाल बांधविला.
९. धर्माने द्वीपावर राज्य करत असणाऱ्या चांगल्या राजाचे देवता रक्षण करोत.
१०. सर्व प्राणी सुखी दीर्घायुषी होवोत.

पाठ - २७

१. उकारान्त पुल्लिङ्गी नामाची विभक्ति रूपे:-

गरु - शिक्षक, गुरु

	एकवचन	अनेकवचन
पठमा	गरु	गरू, गरवो
दुतिया	गरुं	गरू, गरवो
ततिया	गरुना	गरूहि, गरूभि
चतुर्थी	गरुनो, गरुस्स	गरूनं
पंचमी	गरुना	गरूहि, गरूभि
छट्टी	गरुनो, गरुस्स	गरूनं
सप्तमी	गरुम्हि, गरुस्मि	गरूसु
आलपन	गरु	गरू, गरवो

२. काही उकारान्त पुल्लिङ्गी नामे:-

भवखु	- भिक्षू	आखु	- उंदीर
बंधु	- भाऊबंध, नातेवाईक	उच्छु	- ऊस
तरु	- झाड	वेळु	- वेळू, बांबू
बाहु	- बाहू, हात	कटच्छु	- पळी, चमचा
सिंधु	- समुद्र, सागर	सत्तु	- शत्रू, वैरी
फिरसु	- कुन्हाड	सेतु	- पूल
पसु	- पशू	केतु	- पताका, झेंडा
		सुसु	- पिल्लू, बाळ

ऊकारान्त पुल्लिङ्गी नामाची विभक्ति रूपे:-

विदू - विद्वान

	एकवचन	अनेकवचन
पठमा	विदू	विदू, विदुनो
दुतिया	विदुं	विदू, विदुनो
आलपन	विदू	विदू, विदुनो

‘विदू’ ची इतर विभक्ति रूपे ‘गरु’ च्या विभक्ति रूपासारखी आहेत.

४. काही ऊकारान्त पुल्लिङ्गी नामे:-

पभू	- प्रमुख व्यक्ती
सब्बञ्जू	- सर्वज्ञ
विञ्जू	- ज्ञाता, जाणकार
वदञ्जू	- उदार, परोपकारी
अत्थञ्जू	- दाता, दयाळू
मत्तञ्जू	- संयमी

सराव - २७

५. मराठीत भाषांतर करा

१. भिक्खवो तथागतस्स सावका होन्ति ।
२. बन्धवो अम्मं पस्सितुं नगरम्हा गामं आगमिंसु ।
३. चोरो अरञ्जे तरवो छिन्दितुं फरसुं आदाय गच्छि/अगमि ।
४. सीहा च दीपयो च अटवियं वसन्ते पसवो मारेत्वा खादन्ति ।
५. सप्पुरिसा विञ्जुनो भवन्ति ।
६. भूपति मन्तीहि सद्धिं सिन्धुं तरित्वा सत्तवो पहरित्वा जिनिंतुं उस्सहि ।
७. अम्मा कटच्छुना दारिकं ओदनं भोजापेसि ।
८. हत्थिनो च कणेरुयो च उच्छवो आकट्ठित्वा खादिंसु ।
९. भूपतिस्स मन्तिनो सत्तूनं केतवो आहरिंसु ।
१०. सेतुम्हि निसिन्नो बन्धु तरुनो साखं हत्थेन आकट्ठि ।
११. उय्याने रोपितेसु वेळसु पक्खिनो निसीदित्वा गायन्ति ।

१२. सचे पभुनो अत्थञ्जू होन्ति मनुस्सा सुखिनो गामे विहरितुं सक्कोन्ति ।
 १३. सब्बञ्जू तथागतो धम्मेन मनुस्से अनुसासति ।
 १४. मत्तञ्जू सप्पुरिसा दीघजीविनो च सुखिनो च भवेय्युं ।
 १५. विञ्जूहि अनुसासिता मयं कुमारा सप्पुरिसा भवितुं उस्सहिम्ह ।
 १६. मयं रविनो आलोकेन आकासे उड्ढेन्ते पक्खिनो पस्सितुं सक्कोम ।
 १७. तुम्हे पभुनो हुत्वा धम्मेन जीवितुं वायमेय्याथ ।
 १८. अहं धम्मं देसेन्तं भिक्खुं जानामि ।
 १९. अहयो आखवो खादन्ता अटविया वम्मिकेसु (वारूळ) वसन्ति ।
 २०. वनिताय सस्सु भगिनिया उच्छवो च पदुमानि च अददि/अदासि ।

७. पालीत भाषांतर करा

१. पूल ओलांडून शत्रुने द्वीपात प्रवेश केला.
 २. तुम्ही कुऱ्हाडींनी बांबू तोडू नका, करवतीने कापा.
 ३. राजाच्या मंत्र्यांनी पुलावर व वृक्षांवर पताका बांधल्या.
 ४. पशुंनी पिल्लांना उंदीर खाऊ घातले.
 ५. जाणकार माणसे प्रमुख व्यक्ती झाल्या.
 ६. भिक्षू द्वीपावर राज्य करत असणाऱ्या राजाचा नातेवाईक होता.
 ७. शत्रुद्वारा तोडलेली झाडे समुद्रात पडली.
 ८. मुलीला चावण्याचा प्रयत्न करत असणाऱ्या कुत्र्याला आईने मुठीने मारले.
 ९. राजे द्वीपात राहत असणाऱ्या श्रमण, ब्राम्हण, मनुष्य व पशुंना सांभाळतात.
 १०. आईच्या बहिणीने बांबूने उंदरास मारले.
 ११. शिक्षकाने हत्तीच्या पिलांसाठी ऊस पाठविले.
 १२. घरात शिरण्यासाठी प्रयत्न करत असणाऱ्या वानराला पाहून पतीने दार बंद केले.

पाठ - २८

१. 'उ'/'अर' -कारान्त पुल्लिङ्गी नामाची विभक्ति रूपे:-

काही नामांच्या धातूसाधितांचा शेवट 'उ'/'अर' ह्या दोन प्रत्ययांनी होतो. अशी नामे कारक किंवा नाते दर्शवितात.

सत्थु/सत्थर - शिक्षक (शाब्दिक अर्थ - शास्ता, जो उपदेश देतो तो)

	एकवचन	अनेकवचन
पठमा	सत्था	सत्थारो
दुतिया	सत्थारं	सत्थारो
ततिया	सत्थारा	सत्थारेहि, सत्थूहि
चतुर्थी	सत्थु, सत्थुनो, सत्थुस्स	सत्थारानं, सत्थूनं
पंचमी	सत्थारा	सत्थारेहि, सत्थूहि
छट्टी	सत्थु, सत्थुनो, सत्थुस्स	सत्थारानं, सत्थूनं
सत्तमी	सत्थरि	सत्थारेसु, सत्थूसु
आलपन	सत्था, सत्थ	सत्थारो

२. वरील प्रमाणेच चालणारे काही शब्द.

कत्तु - करणारा, कर्ता	जेतु	- जेता, विजेता
गन्तु - जाणारा	विनेतु	- शिस्तीची शिकवण देणारा, अनुशासक
सोतु - श्रोता, ऐकणारा	विञ्जातु	- जाणकार
दातु - दाता, देणारा	भत्तु	- पती
नेतु - नेता	नत्तु	- नातू
वत्तु - वक्ता		

टीप :- 'भत्तु' व 'नत्तु' ही नाते दर्शविणारी नामे आहेत. तरी ती संस्कृत भाषेप्रमाणेच कारक म्हणून 'सत्था' या नामाप्रमाणे चालतात.

३. नाते दर्शविणारी काही पुल्लिंगी नामे:-

उदा. 'पितु' (पिता) आणि 'भातु' (भाऊ) थोडे वेगळे चालतात.

पितु/पितर - पिता, भातु/भातर - भाऊ

	एकवचन	अनेकवचन
पठमा	पिता भाता	पितरो भातरो
दुतिया	पितरं भातरं,	पितरो भातरो
ततिया	पितरा भातरा,	पितरेहि,पितूहि भातरेहि,भातूहि
चतुत्थी	पितु, पितुनो, पितुस्स भातु, भातुनो, भातुस्स	पितरानं, पितूनं भातरानं, भातूनं
पंचमी	पितरा भातरा,	पितरेहि, पितूहि भातरेहि, भातूहि
छट्ठी	पितु, पितुनो, पितुस्स भातु, भातुनो, भातुस्स	पितरानं, पितूनं भातरानं, भातूनं
सत्तमी	पितरि भातरि,	पितरेसु, पितूसु भातरेसु, भातूसु
आलपन	पिता, पित, भाता, भात	पितरो, भातरो

४. नाते दर्शविणाऱ्या स्त्रिलिंगी नामाची विभक्ति रूपे खालीप्रमाणे आहेत.

मातु/मातर - माता, आई

	एकवचन	अनेकवचन
पठमा	माता	मातरो
दुतिया	मातरं	मातरो
ततिया	मातरा, मातुया	मातरेहि, मातूहि
चतुत्थी	मातु, मातुया, माताय	मातरानं, मातूनं, मातानं
पंचमी	मातरा, मातुया	मातरेहि, मातूहि
छट्ठी	मातु, मातुया, माताय	मातरानं, मातूनं, मातानं
सत्तमी	मातरि, मातुया, मातुयं	मातरेसु, मातूसु
आलपन	माता,मात, माते	मातरो

'धीतु' (मुलगी) आणि 'दुहितु' (मुलगी) सुद्धा वरील प्रमाणेच चालतात.

सराव - २८

५. मराठीत भाषांतर करा

१. सत्या भिक्खूनं धम्मं देसेन्तो रुक्खस्स छायाय निसिन्नो होति ।
२. पुञ्जानि कत्तारो भिक्खूनं च तापसानं च दानं देन्ति ।
३. सचे सत्या धम्मं देसेय्य विञ्जातारो भविस्सन्ति ।
४. भूपति दीपस्मि जेता भवतु ।
५. पिता धीतरं आदाय विहारं गन्त्वा सत्थारं वन्दापेसि ।
६. विञ्जातारो लोके मनुस्सानं नेतारो होन्तु/भवन्तु ।
७. भाता पितरा सद्धिं मातुया पचितं यागुं भुञ्जि ।
८. भत्ता नत्तारेहि सह कीळन्तं कपिं दिस्वा हसन्तो अट्टासि (उभा राहिला) ।
९. सेतुं कत्तारो वेळवो बन्धित्वा नदिया तीरे ठपेसुं ।
१०. सिन्धुं तरित्वा दीपं गन्तारो सत्तूहि हता होन्ति ।
११. भरिया भत्तु साटके रजकेन धोवापेसि ।
१२. नेतुनो कथं सोतारो उय्याने निसिन्ना सुरियेन पीळिता होन्ति ।
१३. दातारेहि दिन्नानि वत्थानि याचकेहि न विक्किणितब्बानि होन्ति ।
१४. रोदन्तस्स नत्तुस्स कुञ्जित्वा वनिता तं (त्याला) हत्थेन पहरि ।
१५. विनेतुनो ओवदं (सल्ला) सुत्वा बन्धवो सप्पुरिसा अभविंसु/अहेसुं ।
१६. गेहेसु च अटवीसु च वसन्ते आखवो आहयो खादन्ति ।
१७. नत्ता मातरं यागुं याचन्तो भूमियं पतित्वा रोदति ।
१८. तुम्हे भातरानं च भगिनीनं च मा कुञ्जथ ।
१९. दीपं गन्तारेहि नावाय सिन्धु तरितब्बो होति ।
२०. पुब्बका (प्राचीन) इसयो मन्तानं (मंत्र) कत्तारो च मन्तानं पवत्तारो (पठण) च अभविंसु/अहेसुं ।
२१. मत्तञ्जू दाता नत्तारानं थोकं थोकं मोदके (मिष्टान्न) ददिंसु/अदंसु ।
२२. अत्थञ्जू नेतारो मनुस्से सप्पुरिसे करोन्ता विनेतारो भवन्ति ।
२३. माता धीतरं ओवदन्ती सीसं (डोके) चुम्बित्वा बाहुं आमसित्वा समस्सासेसि ।
२४. वदञ्जू ब्राह्मणो खुदाय पीळिते याचके दिस्वा पहूतं (भरपुर, खुप) भोजनं दापेसि ।
२५. सारथिना आहटे वेळवो गहेत्वा वट्टकी सालं मापेसि ।

६. पालीत भाषांतर करा

१. वडिल व आई भावाबरोबर बहिणीला पाहण्यासाठी गेले.
२. पापकारी, सुखी (व) दीर्घायुषी होणार नाहीत.
३. राजा त्याच्या दलासह विजयी होवो.
४. आईचा भाऊ मामा असतो.
५. माझ्या भावांच्या शत्रूंनी, झाडांवर व बाबूंवर पताका बांधल्या.
६. घर बांधणाऱ्याने नातवांना वेळू दिले.
७. भावाने मुलीला चमच्याने भात दिला.
८. बुद्ध देवांचा आणि मनुष्यांचा शास्ता आहे.
९. तुम्ही सत्यवादी व्हा.
१०. चांगले पती त्यांच्या पत्नींप्रति देवतांसारखे कारुणिक असतात.
११. द्वीपाचे शासन करण्यासाठी चांगली माणसे बलवान मंत्री होवोत.
१२. बलवान राजे विजयी झाले.

पाठ - २९

१. 'इ'कारान्ती नपुंसकलिङ्गी नामाची विभक्ति रूपे:-

अट्टि - हाड, बी

	एकवचन	अनेकवचन
पठमा	अट्टि	अट्टी, अट्टीनि
दुतिया	अट्टिं	अट्टीं, अट्टीनि
ततिया	अट्टिना	अट्टीहि, अट्टीभि
चतुर्थी	अट्टिनो, अट्टिस्स	अट्टीनं
पंचमी	अट्टिना	अट्टीहि, अट्टीभि
छट्टी	अट्टिनो, अट्टिस्स	अट्टीनं
सत्तमी	अट्टिनि, अट्टिम्हि, अट्टिस्मि	अट्टीसु
आलपन	अट्टि	अट्टी, अट्टीनि

टीप :- सदर विभक्ति रूपे पठमा, दुतिया व आलपन सोडता इकारान्त पुल्लिङ्गी नाम 'अग्गि' सारखीच आहेत.

२. काही इकारान्त नपुंसकलिङ्गी नामे:-

वारि	- पाणी	दधि	- दहि
अक्खि	- डोळा	अच्चि	- ज्योत
सप्पि	- तूप	सत्थि	- मांडी

३. उकारान्त नपुंसकलिङ्गी नामाची विभक्ति रूपे:-

चक्खु - डोळा

	एकवचन	अनेकवचन
पठमा	चक्खु	चक्खू, चक्खूनि
दुतिया	चक्खुं	चक्खू, चक्खूनि
आलपन	चक्खु	चक्खू, चक्खूनि

इतर उकारान्त पुल्लिङ्गी नामे 'गरु' सारखीच आहेत.

४. काही उकारान्त नपुंसकलिङ्गी नामे:-

धनु	- धनुष्य	दारु	- जळावण, लाकूड, सरपण
मधु	- मध	अम्बु	- पाणी
अस्सु	- अश्रू	वसु	- संपत्ति
जाणु/जण्णु	- गुडघा	वत्थु	- जमीन, तळ, जागा, वास्तु

५. शब्द संग्रह - क्रियापदे:-

अनुकम्पति	- अनुकंपा अनुभवतो
वाचेति	- शिकवतो
सम्मिस्सेति	- मिसळतो, एकत्र करतो
पब्बजति	- प्रव्रज्या घेतो
विप्पकिरती	- विखरतो, विस्कटतो (भूतकाळ वाचक धातूसाधित; विप्पकिण्ण)
पराजेति	- पराभव करतो
अनुगच्छति	- अनुसरतो
पथेति	- आशा करतो, इच्छा करतो
समिज्जति	- पूर्ण करतो, यशस्वी होतो
पवत्तेति	- प्रवर्तितो, चालना देतो, फिरवतो, चालवतो
(अस्सूनि) पवत्तेति	- अश्रू ढाळतो, रडतो
विभजति	- विभागतो, विश्लेषण करतो

सराव - २९

६. मराठीत भाषांतर करा

१. गेहं पविसन्तं अहिं दिस्वा कञ्जा भायित्वा अस्सूनि पवत्तेन्ती रोदितुं आरभि ।
२. दीपिना हताय गाविया अट्टीनि भूमियं विप्पकिण्णानि होन्ति ।
३. नदिया वारिना वत्थानि धोवन्तो पिता नहापेतुं पुत्तं पक्कोसि ।
४. त्वं सप्पिना च मधुना च सम्मिस्सेत्वा ओदनं भुज्जिस्ससि ।
५. मयं खीरम्हा दधिं लभाम ।
६. भिक्खु दीपस्स अच्चिं ओलोकेन्तो अनिच्चसज्जं (अनित्यबोध) वट्ठेन्तो निसीदी ।
७. पापकारि लुद्धको धनुं च सरे च आदाय अटविं पविट्ठो ।

८. सत्तु अमच्चस्स सत्थिं असिना पहरित्वा अट्ठिं छिन्दि ।
९. अहं सप्पिना पचितं ओदनं मधुना भुञ्जितुं न इच्छामि ।
१०. नत्ता हत्थेहि च जण्णूहि च गच्छन्तं याचकं दिस्वा अनुकम्पमानो भोजनं च वत्थं च दापेसि ।
११. दारूनि संहरन्तियो इत्थियो अटवियं आहिण्डन्ती गायिसु ।
१२. अम्बूम्हि जातानि पदुमानि न अम्बुना उपलित्तानि (लिंपलेले) होन्ति ।
१३. मनुस्सा नानाकम्मानि कत्वा वसुं संहरित्वा पुत्तदारे पोसेतुं उस्सहन्ति ।
१४. भत्ता मातुया अक्खीसु अस्सूनि दिस्वा भरियाय कुञ्चि ।
१५. पिता खेत्तवत्थूनि पुत्तानं च नत्तारानं च विभजित्वा विहारं गन्त्वा पब्बजि ।
१६. पक्खीहि खादितानं फलानं अट्ठीनि रुक्खमूले पतितानि होन्ति ।
१७. आचरियो सिस्सानं (शिष्य) सिप्पं (शिल्प, कला) वाचेन्तो ते अनुकम्पमानो धम्मेन जिवितुं अनुसासि ।
१८. बोधिसत्तो समणो मारं पराजेत्वा बुद्धो भवि/अहोसि ।
१९. बुद्धं पस्सित्वा धम्मं सोतुं पत्थेन्ता नरा धम्मं चरितुं वायमन्ति ।
२०. सचे सप्पुरिसानं सब्बा पत्थना (इच्छा) समिज्जेय्युं मनुस्सा लोके सुखं विन्देय्युं ।
२१. व्याधिना पीळिता माता अस्सूनि पवत्तेन्ती धीतुया गेहं आगन्त्वा मज्जे सयित्वा यागुं याचि ।
२२. मातरं अनुकम्पमाना धीता खिप्पं (लगेच) यागुं पटियादेत्वा मातुया मुखं धोवित्वा यागुं पायेसि ।
२३. पितरा पुट्टं पज्जं भत्ता सम्मा (बरोबर, योग्य) विभजित्वा उपमाय (उपमा) अत्थं व्याकरि/व्याकासि ।
२४. लुद्धको अटविया भूमियं धज्जं विप्पकिरित्वा मिगे पलोभेत्वा (प्रलोभन) मारेतुं उस्सहि ।
२५. धज्जं खादन्ता मिगा आगच्छन्तं लुद्धकं दिस्वा वेगेन (वेगाने) धाविसु ।

७. पालीत भाषांतर करा

१. त्याने अरण्यामधे, चित्त्याने मारलेल्या प्राण्यांची हाडे पाहिली.
२. तुम्ही नदीच्या पाण्याने आंघोळ कराल.
३. तरूण कन्येच्या डोळ्यांत अश्रू आहेत.
४. शेतकरी तूप आणि दही व्यापाऱ्यांना विकतो.
५. दिव्यांच्या ज्योती वाऱ्याने (वातेन) नाचल्या.
६. शत्रुच्या पायांवर चर्मरोग आहे.
७. भ्रमर फुलांना न दुखावता त्यांच्यातून मध गोळा करतो.
८. जंगलातून सरपण आणत असताना स्त्री नदीत पडली.
९. शेतात व बागेत झाडे लावून माणसे संपत्ती जमविण्यासाठी प्रयत्न करतात.
१०. पतीने शहरातून पत्नीसाठी रत्न आणले.

पाठ - ३०

१. 'वन्तु' व 'मन्तु' अन्त विशेषणांची विभक्ति रूपे:-

'वन्तु' आणि 'मन्तु' प्रत्यय लावून बनवलेली गुणवाचक विशेषणांची रूपे तिन्ही लिंगामध्ये चालतात. ही रूपे ते ज्या नामाची विशेषता कथन करतात त्याच्या लिंग, वचन आणि विभक्ति प्रमाणे असतात.

पुल्लिंग:-

गुणवन्तु - गुणवान

	एकवचन	अनेकवचन
पठमा	गुणवा, गुणवन्तो	गुणवन्तो, गुणवन्ता
दुतिया	गुणवन्तं	गुणवन्तो, गुणवन्ते
ततिया	गुणवता, गुणवन्तेन	गुणवन्तेहि, गुणवन्तेभि
चतुर्थी	गुणवतो, गुणवन्तस्स	गुणवतं, गुणवन्तानं
पञ्चमी	गुणवता, गुणवन्तम्हा, गुणवन्तस्मा	गुणवन्तेहि, गुणवन्तेभि
छट्टी	गुणवतो, गुणवन्तस्स	गुणवतं, गुणवन्तानं
सत्तमी	गुणवति, गुणवन्ते, गुणवन्तम्हि, गुणवन्तस्मिं	गुणवन्तेसु
आलपन	गुणवा, गुणव, गुणवन्त	गुणवन्तो, गुणवन्ता

टीप :- सदर विभक्ति रूपे आणि 'न्त' ने अंत होणारी वर्तमानकाळातील धातू विशेषण रूपे (पाठ ११) यांच्यातील साम्य लक्षात घ्यावे. जी विशेषणे 'मन्तु' ने अंत होतात त्यांची विभक्ति रूपे चक्खुमा, चक्खुमन्तो अशी होतात.

२. नपुंसकलिंग:-

ओजवन्तु - पोषक

	एकवचन	अनेकवचन
पठमा	ओजवन्तं	ओजवन्तानि
दुतिया	ओजवन्तं	ओजवन्तानि

इतर रूपे, 'वन्तु' व 'मन्तु' प्रत्ययाने अंत होणाऱ्या पुल्लिंगी विशेषणाप्रमाणेच होतात.

स्त्रीलिंगः-

गुणवती/गुणवन्ती आणि चक्रवृमती/चक्रवृमन्ती ही 'वन्तु' व 'मन्तु' ने अंत होणाऱ्या विशेषणाची स्त्रीलिंगी रूपे आहेत. त्यांची विभक्ति रूपे 'कुमारी' प्रमाणे; अर्थात ईकारान्त स्त्रीलिंगी नामाप्रमाणे होतात.

२. 'वन्तु' व 'मन्तु' नी अंत होणारी काही विशेषणे.

धनवन्तु	- धनवान	चक्रवृमन्तु	- डोळस
भगवन्तु	- भाग्यवान, बुद्ध	बलवन्तु	- बलवान
यसवन्तु	- प्रसिद्ध	पञ्चवन्तु	- प्रज्ञावंत
कुलवन्तु	- कुलवान	पुञ्जवन्तु	- पुण्यवंत, सुदैवी
सोतवन्तु	- श्रोता, ऐकणारा	फलवन्तु	- फळ प्राप्त, फळांनी बहरलेले
सीलवन्तु	- शीलवान	हिमवन्तु	- हिमालय
सद्धावन्तु	- श्रद्धावान	वण्णवन्तु	- रंगीत
सतिमन्तु	- सजग, जागरूक	भानुमन्तु	- सूर्य, तेजस्वी
बन्धुमन्तु	- भरपूर नातेवाईक असलेला	बुद्धिमन्तु	- बुद्धिवान

सराव - ३०**३. मराठीत भाषांतर करा**

१. बलवन्तेहि भूपतीहि अरयो पराजिता होन्ति ।
२. मयं चक्रवृहि भानुमन्तस्स सुरियस्स रस्मियो ओलोकेतुं न सक्कोम ।
३. भिक्खवो भगवता देसितं धम्मं सुत्वा सतिमन्ता भवितुं वायमिंसु ।
४. सीलवन्ता उपासका भगवन्तं वन्दित्वा धम्मं सुत्वा सतिमन्ता भवितुं वायमिंसु ।
५. पञ्चवन्तेहि इच्छितं पत्थितं समिज्झिस्सति ।
६. कुलवतो भाता भगवता सह मन्तेतो भूमियं पत्थरिताय किलज्जायं निसिन्नो अहोसि ।
७. फलवन्तेसु तरूसु निसिन्ना पक्खिनो फलानि खादित्वा अट्टीनि भूमियं पातेसुं ।
८. हिमवति बहू पसवो च पक्खी च उरगा च वसन्ति ।
९. सीलवन्ता धम्मं सुत्वा चक्रवृमन्ता भवितुं उस्सहिस्सन्ति ।
१०. गुणवतो बन्धु सीलवति पञ्चं पुच्छि ।
११. गुणवती युवति सीलं रक्खन्ती मातरं पोसेसि ।

१२. यसवतिया बन्धवो बलवन्तो पभुनो अभविंसु ।
 १३. धनवन्तस्स सप्पुरिसस्स भरिया पुञ्जवती अहोसि ।
 १४. सीलवन्तेसु वसन्ता असप्पुरिसा पि गुणवन्ता भवेय्युं ।
 १५. सीलवतियो मातरो पुत्ते गुणवन्ते कातुं उस्सहन्ति ।
 १६. बुद्धिमा पुरिसो पापं करोन्ते पुत्ते अनुसासितुं पञ्जवन्तं भिक्खुं पक्कोसि ।
 १७. कुलवतो नत्ता सीलवता भिक्खुना धम्मं सुत्वा पसीदित्वा गेहं पहाय भिक्खूसु पब्बजि ।
 १८. बलवन्ता पभुनो गुणवन्तो भवन्तु ।
 १९. धनवन्ता बलवन्ता कदाचि करहचि (क्वचित) गुणवन्ता भवन्ति ।
 २०. हिमवन्तस्मा आगतो पञ्जवा इसि सीलवतिया मातुया उय्याने अतिथि अहोसि ।
 २१. दुब्बलं सीलवतिं इत्थिं दिस्वा अनुकम्पमाना धनवती तं (तिला) पोसेसि ।
 २२. हिमवति फलवन्ता तरवो न छिन्दितब्बा होन्ति ।
 २३. धम्मस्स विञ्जातारो यसवन्ता भवितुं न उस्सहन्ति ।
 २४. बन्धुमा बलवा होति, धनवा बन्धुमा होति ।
 २५. सीलवती राजिनी गुणवतीहि इत्थीहि सद्धिं सालायं निसीदित्वा यसवतिया कञ्जाय कथं सुणि ।
 २६. गुणवा पुरिसो रुक्खम्हा ओजवन्तानि फलानि ओचिनित्वा विहारे वसन्तानं सीलवन्तानं भिक्खूनां विभजि ।
 २७. बलवतिया राजिनिया अमच्चा धम्मेन दीपे मनुस्से पालेसुं ।
 २८. यसवन्तीनां नारीनां धीतरो पि यसवन्तियो भविस्सन्ति ।
 २९. पञ्जवन्तिया युवतिया पुट्टो धनवा पञ्हं व्याकातुं असक्कोन्तो सभायं निसीदि ।
 ३०. भानुमा सुरियो मनुस्सानं आलोकं देति ।

४. पालीत भाषांतर करा

१. हिमालयात राहणारे ऋषी कधीकधी (कदाचि) शहरांकडे येतात.
२. जागरूक भिक्खूनी प्रज्ञावान उपासकांना धर्मोपदेश दिला.
३. पुण्यवंत लोकांना गुणवंत मित्र व नातेवाईक असतात.
४. धनवान व्यापारी वस्तू विकत असताना गावाकडून गावाकडे जातात.
५. गुणवान युवती धनवान आचार्याची पत्नी होती.
६. बुद्धिवान भिक्खूने बलवान प्रमुखाने विचारलेल्या प्रश्नाचे उत्तर दिले.
७. गुणवान कन्येच्या हाती माळा आहेत.
८. धनवान प्रसिद्ध असतात, प्रज्ञावंत गुणवान असतात.

९. तुम्ही गुणवंतांना आणि प्रज्ञावंतांना टाळू नका.
१०. बलवान राजा शासन करीत असलेल्या प्रसिद्ध द्वीपावर बुद्ध राहत आहेत.*
११. जर शीलवान भिक्खू गावात राहत असेल तर लोक गुणवान होतील.
१२. कुलीन माणसे गुणवान व बुद्धिवान होवोत.
१३. लोक धनवानांना व बलवानांना अनुसरतील.
१४. ज्याचे खूप नातेवाईक आहेत अशा बलवान शत्रूचा प्रसिद्ध राजाने पराभव केला.
१५. डोळस लोक तेजस्वी सूर्य पाहतात.

पाठ - ३१

१. पुरुषवाचक सर्वनामांची विभक्ति रूपे:-

उत्तम पुरुष - अम्ह

	एकवचन	अनेकवचन
पठमा	अहं	मयं, अम्हे
दुतिया	मं, ममं	अम्हे, अम्हाकं, नो
ततिया	मया, मे	अम्हेहि, नो
चतुर्थी	मम, मय्हं, ममं, मे	अम्हं, अम्हाकं, नो
पंचमी	मया	अम्हेहि
छट्टी	मम, मय्हं, ममं, मे	अम्हं, अम्हाकं, नो
सत्तमी	मयि	अम्हेसु

मज्झिम पुरुष - तुम्ह

	एकवचन	अनेकवचन
पठमा	त्वं, तुवं	तुम्हे
दुतिया	तं, तवं, तुवं	तुम्हे, तुम्हाकं, वो
ततिया	त्वया, तया, ते	तुम्हेहि, वो
चतुर्थी	तव, तुय्हं, ते	तुम्हं, तुम्हाकं, वो
पंचमी	त्वया, तया	तुम्हेहि, वो
छट्टी	तव, तुय्हं, ते	तुम्हं, तुम्हाकं, वो
सत्तमी	त्वयि, तयि	तुम्हेसु

सराव - ३१

३. मराठीत भाषांतर करा

१. मम आचरियो मं वाचेन्तो पोत्थकं लिखि ।
२. मय्हं भगिनी गिलानं (आजारी) पितरं पोसेसि ।
३. दातारो भिक्खूनं दानं देन्ता अम्हे पि भोजापेसुं ।

४. तुम्हाकं धीतरो कुहिं (कोठे) गमिस्सन्ति ?
५. अम्हाकं धीतरो सत्थारं नमस्सितुं वेळुवनं गमिस्सन्ति ।
६. अम्हं कम्मनि करोन्ता दासा (सेवक) पि सप्पुरिसा भवन्ति ।
७. अम्हेहि कतानि पुञ्जानि च पापानि च अम्हे अनुबन्धन्ति ।
८. तथा कीतानि भण्डानि तव धीता मञ्जूसासु पक्खिपित्वा ठपेसि ।
९. कुलवन्ता च चण्डाला (जाती बहिष्कृत) च अम्हेसु भिक्खूसु पब्बजन्ति ।
१०. अम्हाकं उय्याने फलवन्तेसु तरूसु वण्णवन्ता पक्खिनो चरन्ति ।
११. उय्यानं आगन्त्वा तिणानि खादन्ता मिगा, अम्हे पस्सित्वा, भायित्वा अटविं धाविसु ।
१२. अम्हाकं भत्तारो नावाय उदधिं तरित्वा दीपं पापुणिसु ।
१३. अम्हं भूपतयो बलवन्ता जेतारो भवन्ति ।
१४. तुम्हाकं नत्तारो च मम भातरो च सहायका अभविसु/अहेसुं ।
१५. तुम्हेहि आहटानि चीवरानि मम माता भिक्खूनं पूजेसि ।
१६. उय्याने निसिञ्चो अहं नत्तारेहि कीळन्तं तवं अपस्सिं ।
१७. धञ्जं मिनन्तो अहं तथा सद्धिं कथेतुं न सक्कोमि ।
१८. अहं तव न कुञ्जामि, त्वं मे कुञ्जसि ।
१९. मम धनवन्तो बन्धवो विञ्जू विदुनो भवन्ति ।
२०. दीपस्स अच्चिना अहं तव छायं पस्सितुं सक्कोमि ।
२१. अम्हाकं भूपतयो जेतारो हुत्वा पासादेसु केतवो उस्सापेसुं (उभारल्या) ।
२२. भातुनो पुत्ता मम गेहे विहरन्ता सिप्यं उग्गण्हिसु ।
२३. तव दुहिता भिक्खुनो ओवादे ठत्वा पतिनो कारुणिका सखी अहोसि ।
२४. कुसलं करोन्ता नेतारो सग्गं गन्तारो भविस्सन्ति ।
२५. सचे चोरो गेहं पविसति सीसं भिन्दित्वा नासेतब्बो होति ।
२६. अम्हाकं सत्तुनो हत्थेसु च पादेसु च दद्दु अत्थि ।
२७. सीलवन्ता बुद्धिमन्तेहि सद्धिं लोके मनुस्सानं हितसुखाय नाना कम्मनि करोन्ति ।
२८. सचे सुसूनं विनेता कारुणिको होति, ते सोतवन्ता सुसवो गुणवन्ता भविस्सन्ति ।
२९. मयं खीरम्हा दधि च दधिम्हा सपिं च लभाम ।
३०. मयं सपिं च मधुं च सम्मिस्सेत्वा भोजनं पटियादेत्वा भुञ्जिस्साम ।

४. पालीत भाषांतर करा

१. आमचे पुत्र व नातू, सुखी दीर्घायुषी होवोत.

२. झाडे आमच्याकडून किंवा तुमच्याकडून तोडली जाऊ नयेत.
३. तुमच्या राजाने मंत्र्यांसह द्वीपास जाऊन शत्रूंना हरविले.
४. तू जमिनीवर विखुरलेल्या बिया मी वेचल्या.
५. आमच्या जाणकार व प्रसिद्ध गुरूने आम्हास धर्म शिकवला.
६. चोचीने फळ उचलणारा पक्षी तुझ्याद्वारा पाहिला गेला.
७. माझा नातू वैद्य होऊ इच्छितो.
८. तुम्ही हिमालय पर्वतावर गुहांमध्ये राहणारे ऋषी पाहिले.
९. आमचे पुत्र व कन्या धनवान व गुणवान होवोत.
१०. माझा नातू तुझा शिष्य होईल.
११. तू धनवान व प्रसिद्ध हो.
१२. भुंगा पाण्यात जन्मलेल्या (जात) कमळावर उभा आहे.
१३. श्रद्धावंत उपासकाने कुलवंत युवतीस फूल दिले.
१४. प्रसिद्ध युवतीच्या हातात रंगीत रत्न आहे.
१५. तेजस्वी सूर्य जगाला प्रकाशित करतो.

पाठ - ३२

१. सर्वनामांची विभक्ति रूपे:-

‘संबंधी सर्वनामे’, ‘दर्शक सर्वनामे’ व ‘प्रश्नार्थक सर्वनामे’ तिन्ही लिंगांमधे असतात. यांची ‘आलपन’ वगळून इतर सर्व विभक्ति रूपे होतात. जेव्हा सर्वनामे नामाविषयी गुणविशेष दर्शवितात तेव्हा ती विशेषणे होतात.

२. पुल्लिंगी - एकवचन:-

संबंधी सर्वनाम		दर्शक सर्वनाम	प्रश्नार्थक सर्वनाम
पठमा	यो	सो	को
दुतिया	यं	तं	कं
ततिया	येन	तेन	केन
चतुर्थी	यस्स	तस्स	कस्स, किस्स
पंचमी	यम्हा, यस्मा	तम्हा, तस्मा	कस्मा, किस्मा
छट्टी	यस्स	तस्स	कस्स, किस्स
सत्तमी	यम्हि, यस्मिं	तम्हि, तस्मिं	कम्हि, कस्मिं, किम्हि, किस्मिं

३. नपुंसकलिंगी - एकवचन:-

संबंधी सर्वनाम		दर्शक सर्वनाम	प्रश्नार्थक सर्वनाम
पठमा	यं	तं	किं
दुतिया	यं	तं	किं

इतर रूपे पुल्लिंगासारखीच होतात.

४. स्त्रीलिंगी - एकवचन:-

संबंधी सर्वनाम		दर्शक सर्वनाम	प्रश्नार्थक सर्वनाम
पठमा	या	सा	का
दुतिया	यं	तं	कं
ततिया	याय	ताय	काय
चतुत्थी	यस्सा, याय	तस्सा, ताय	कस्सा, काय
पंचमी	याय	ताय	काय
छट्ठी	यस्सा, याय	तस्सा, ताय	कस्सा, काय
सत्तमी	यस्सं, यायं	तस्सं, तायं	कस्सं, कायं

५. पुल्लिंगी - अनेकवचन:-

संबंधी सर्वनाम		दर्शक सर्वनाम	प्रश्नार्थक सर्वनाम
पठमा	ये	ते	के
दुतिया	ये	ते	के
ततिया	येहि	तेहि	केहि
चतुत्थी	येसं, येसानं	तेसं, तेसानं	केसं, केसानं
पंचमी	येहि	तेहि	केहि
छट्ठी	येसं, येसानं	तेसं, तेसानं	केसं, केसानं
सत्तमी	येसु	तेसु	केसु

६. नपुंसकलिंगी - अनेकवचन:-

संबंधी सर्वनाम		दर्शक सर्वनाम	प्रश्नार्थक सर्वनाम
पठमा	यानि, ये	तानि, ते	कानि, के
दुतिया	यानि, ये	तानि, ते	कानि, के

इतर विभक्ति रूपे पुल्लिंगासारखीच होतात.

७. स्त्रीलिंगी - अनेकवचन:-

संबंधी सर्वनाम		दर्शक सर्वनाम	प्रश्नार्थक सर्वनाम
पठमा	या, यायो	ता, तायो	का, कायो
दुतिया	या, यायो	ता, तायो	का, कायो
ततिया	याहि	ताहि	काहि
चतुर्थी	यासं, यासानं	तासं, तासानं	कासं, कासानं
पंचमी	याहि	ताहि	काहि
छट्टी	यासं, यासानं	तासं, तासानं	कासं, कासानं
सत्तमी	यासु	तासु	कासु

८. अनिश्चय वाचक प्रत्यय 'चि'

'चि' हे अव्यय प्रश्नार्थक सर्वनामाच्या विभक्ति रूपास जोडतात. त्याने काही एक, कोणतेही एक, कोणीही एकजण असा बोध होतो.

उदा.

- पुल्लिंग:-**
- कोचि पुरिसो - (कोणी) एक मनुष्य, पुरुष
 - केनचि - (कोणी) एखाद्या मनुष्याने
- नपुंसकलिंग:-**
- किञ्चि फलं - (कोणते) एक फळ
 - केनचि - (कोणत्या) एका फळाने
- स्त्रीलिंग:-**
- काचि इत्थि - (कोणती) एक स्त्री
 - कायचि इत्थिया - (कोणत्या) एखाद्या स्त्रीने

(कोणत्या) एखाद्या स्त्रीला

(कोणत्या) एखाद्या स्त्रीचे

(कोणत्या) एखाद्या स्त्रीवर

९. क्रियाविशेषणात्मक सर्वनामे:-

संबंधी क्रियाविशेषणे	दर्शक क्रियाविशेषणे	प्रश्नार्थक क्रियाविशेषणे
यत्थ - जेथे	तत्थ - तेथे	कत्थ - कोठे
यत्र - जेथे	तत्र - तेथे	कुत्र - कोठे
यतो - जेथून, ज्यामुळे	ततो - तेथून, त्यामुळे	कुतो - कोठून
यथा - जसे, जशा रीतीने	तथा - तसे, तशा रीतीने	कथं - कसे
यस्मा - कारण की	तस्मा - म्हणून	कस्मा - का
यदा - जेव्हा	तदा - तेव्हा	कदा - केव्हा
येन - जेथे	तेन - तेथे	
याव - किती वेळ, जो पर्यंत	ताव - इतका वेळ, तो पर्यंत	

१०. वाक्य प्रयोगाची उदाहरणे :-

१. यो अत्थञ्जू होति सो कुमारे अनुसासितुं आगच्छतु ।
जो दयाळू आहे, तो कुमारांना शिकविण्यासाठी येवो.
२. यं अहं आकङ्क्षमानो अहोसिं सो आगतो होति ।
ज्याची मी अपेक्षा करित होतो, तो आला आहे.
३. येन मग्गेन सो आगतो तेन गन्तुं अहं इच्छामि ।
ज्या मार्गाने तो आला, त्याने मी जाऊ इच्छितो.
४. यस्स सा भरिया होति सो भत्ता पुञ्जवन्तो होति ।
ज्याची ती पत्नी आहे, तो पती पुण्यवान आहे.
५. यस्मिं हत्थे दद्दु अत्थि तेन हत्थेन पत्तो न गण्हितब्बो होति ।
ज्या हातावर चर्मरोग आहे, त्या हाताने पात्र घेणे योग्य नाही.
६. यानि कम्मनि सुखं आवहन्ति (आणतात) तानि पुञ्जानि होन्ति ।

- जी कर्म सुख आणतात, ती पुण्यकर्म होत.
७. या भरिया सीलवती होति सा भक्तुनो पियायति ।
जी पत्नी शीलवती आहे, ती पतीस प्रिय आहे.
८. याय राजिनिया सा वापी कारापिता तं अहं न अनुस्सरामि ।
ज्या राणीने ती विहीर बांधवली होती, ती मला आठवत नाही.
९. यस्सं सभायं सो कथं पवत्तेसि तत्थ बहू मनुस्सा सन्निपतिता अभविंसु/अहेसुं ।
ज्या सभेत त्याने भाषण केले, तेथे खूप माणसे जमली होती.
१०. यासं इत्थीनं मञ्जूसासु सुवण्णं अत्थि तायो द्वारानि थकेत्वा गेहेहि निक्खमन्ति ।
ज्या स्त्रियांच्या पेट्यांमधे सोने आहे, त्या दारे बंद करून घरांबाहेर जातात.
११. यासु इत्थीसु कोधो नत्थि तायो विनीता भरियायो च मातरो च भवन्ति ।
ज्या स्त्रियांमधे क्रोध नाही, त्या विनयी पत्नी व माता होतात.
१२. यत्थ भूपतयो धम्मिका होन्ति तत्थ मनुस्सा सुखं विन्दन्ति ।
जेथे राजे धार्मिक असतात, तेथे माणसे सुख उपभोगतात.
१३. यतो भानुमा रवि लोकं ओभासेति ततो चक्खुमन्ता रूपानि पस्सन्ति ।
कारण तेजस्वी सूर्य जगाला प्रकाशित करतो, म्हणून डोळस लोक वस्तू पाहतात.
१४. यथा भगवा धम्मं देसेति, तथा तुम्हेहि पटिपज्जितब्बं ।
भगवंत जसा धर्म शिकवितात, तुम्ही तसे वागणे योग्य आहे.*
१५. यस्मा पितरो रुक्खे रोपेसुं, तस्मा मयं फलानि भुञ्जाम ।
कारण वडिलांनी झाडे लावली, म्हणून आम्ही फळे खातो.
१६. यदा अम्हे इच्छितं पत्थितं समिज्झति तदा अम्हे मोदाम ।
जेव्हा आपली इच्छित आकांक्षा पूर्ण होतात, तेव्हा आपण आनंदीत होतो.
१७. को त्वं असि? के तुम्हे होथ?
तू कोण आहेस? तुम्ही कोण आहात?
१८. केन धेनु अटविया आनीता?
गाय वनातून कोणी आणली?
१९. कस्स भूपतिना पासादो कारापितो?
राजाने प्रासाद कोणासाठी बांधून घेतला?
२०. कस्मा अम्हेहि सच्चं भासितब्बं?
आम्ही सत्य का बोलावे?
२१. असप्पुरिसेहि पालिते दीपे कुतो मयं धम्मिकं विनेतारं लभिस्साम?

- दुष्ट पुरुषांद्वारा शासित द्वीपावर आम्हाला धार्मिक मार्गदर्शक कुठे मिळेल ?
२२. केहि कतं कम्मं दिस्वा तुम्हे कुज्झथ ?
कोणी केलेले काम पाहून तुम्ही रागवता ?
२३. केसं नत्तारो तुहं ओवादे ठस्सन्ति ?
कोणाचे नातू तुझ्या सल्ल्याने राहतील ?
२४. केहि रोपितासु लतासु पुप्फानि च फलानि च भवन्ति ?
कोणी लावलेल्या वेर्लीवर फळे व फुले आहेत ?
२५. काय इत्थिया पादेसु दद्दु अत्थि ?
कोणत्या स्त्रीच्या पायावर चर्मरोग आहे ?

सराव - ३२

मराठीत भाषांतर करा

१. यस्सा सो पुत्तो होति सा माता पुज्जवति होति ।
२. यो तं दीपं पालेति सो धम्मिको भूपति होति ।
३. केन अज्ज (आज) नवं (नवीन) जीवितमग्गं न परियेसितब्बं ?
४. सचे तुम्हे असप्पुरिस्सा लोकं दूसेय्याथ (दूषित कराल) कथं पुत्तधीतरेहि सद्धिं तुम्हे वसथ ?
५. यदा भिक्खवो सन्निपतित्वा सालायं किलज्जासु निसीदिसु तदा बुद्धो पविसि ।
६. यस्मिं पदेसे बुद्धो विहरति तथ गन्तुं अहं इच्छामि ।
७. यायं गुहायं सीहा वसन्ति तं पसवो न उपसङ्गमन्ति ।
८. यो धनवा होति, तेन सीलवता भवितब्बं ।
९. सचे तुम्हे मं पज्जं पुच्छिस्सथ अहं विस्सज्जेतुं (विवरण/स्पष्टीकरण करण्यासाठी) उस्सहिस्सामि ।
१०. यथ सीलवन्ता भिक्खवो वसन्ति तथ मनुस्सा सप्पुरिसा होन्ति ।
११. कदा त्वं मातरं पस्सितुं भरियाय सद्धिं गच्छसि ?
१२. याहि रुक्खा छिन्ना तायो पुच्छितुं कस्सको आगतो होति ।
१३. कथं तुम्हे उदधिं तरितुं आकङ्कथ ?
१४. कुतो ता इत्थियो मणयो आहरिसु ?
१५. यासु मज्जूसासु अहं सुवण्णं निक्खिपिं ता चोरा चोरेसुं ।
१६. यो अज्ज नगरं गच्छति सो तरूसु केतवो पस्सिस्सति ।
१७. यस्स मया यागु पूजिता सो भिक्खु तव पुत्तो होति ।

१८. कुतो अहं धम्मस्स विज्जातारं पज्जवन्तं भिक्खुं लभिस्सामि ?
 १९. यस्मा सो भिक्खूसु पब्बजि, तस्मा सा पि पब्बजितुं इच्छति ।
 २०. यं अहं जानामि तुम्हे पि तं जानाथ ।
 २१. यासं इत्थीनं धनं सो इच्छति ताहि तं लभितुं सो न सक्कोति ।
 २२. यतो आम्हाकं भूपति अरयो पराजेसि तस्मा मयं तरूसु केतवो बन्धिम्ह ।
 २३. कदा अम्हाकं पत्थना (आशा, इच्छा) समिज्झन्ति ?
 २४. सब्बे ते सप्पुरिसा तेसं पजेहे विस्सज्जेतुं वायमन्ता सालाय निसिन्ना होन्ति ।
 २५. सचे त्वं द्वारं थकेसि अहं पविसितुं न सक्कोमि ।
 २६. अम्हेहि कतानि कम्मनि छायायो विय अम्हे अनुबन्धिन्ति ।
 २७. सुसवो मातरं रक्खन्ति ।
 २८. अहं सामिना सद्धिं गेहे विहरन्ती मोदामि ।
 २९. तुम्हाकं पुत्ता च धीतरो च उदधिं तरित्वा भण्डानि विक्किणन्ता मूलं परियेसितुं इच्छन्ति ।
 ३०. त्वं सुरं पिवसि, तस्मा सा तव कुज्झति ।

पालीत भाषांतर करा

१. जो शीलवान आहे, तो शत्रूस पराजित करेल.
२. जी कन्या सभेत बोलली, ती माझी नातेवाईक नाही.
३. जेव्हा आई घरी येईल, तेव्हा कन्या रत्ने देईल.
४. ज्या कुत्र्याला मी भात दिला, तो माझ्या भावाचा आहे.
५. आज तुम्ही भिक्षुंना वंदन करण्यासाठी घरी का आला नाहीत ?
६. जी चीवरे तुम्ही भिक्षुंना अर्पिली, ती तुम्ही कोटून मिळवलीत ?
७. मी तुला दिलेले सोने तू कोणाला दिलेस ?
८. जे तुला आवडेल ते खा.
९. जोपर्यंत तू नदीत आंघोळ करशील, तोपर्यंत मी खडकावर बसेन.
१०. जेथे विद्वान राहतात, तेथे मी राहू इच्छितो.

पाली शब्दार्थ (क्रियापदे)

(कंसात क्रियापदाचे संस्कृत पूर्वप्रत्यय व मूळ धातू दिले आहेत.)

अक्कोसति (अ + कृश्) . - रागावतो	करतो
अस्थि (अस्) - आहे	उदेति (उद्+इ) - उगवतो
अधिगच्छति (अधि+गम्) -समजून घेतो	उपसङ्गमति (उप+सं+क्रम्) -जवळ येतो
अनुकम्पति (अनु+कम्प्) -करुणा करतो	उप्पज्जति (उद्+पद्) -उपजतो, जन्मतो
अनुगच्छति (अनु+गम्) .. - अनुसरतो	उप्पतति (उद्+पद्) - उडतो, उडी घेतो
अनुबन्धति (अनु+बध्) ... - पाठलाग	उस्सहति (उद्+सह्) . - प्रयत्न करतो
करतो	उस्सापेति (उद्+श्चि) - उभारतो,
अनुसासति (अनु+शास्) - अनुशासित	फडकावितो
करतो	ओचिनाति (अव+चि) -वेचतो, जमवतो
आकङ्कति (आ+कांक्ष्) - अपेक्षा करतो	ओतरति (अव+तृ) - पाण्यात उतरतो
आकहति (आ+कृष्?) - ओढतो	ओभासेति (अव+भाष्) ... - प्रकाशित
आगच्छति (आ+गम्) - येतो	करतो
आददाति (आ+दा) - घेतो	ओरुहति (अव+रुह्) - खाली उतरतो
आनेति (आ+नी) . - आणतो, नेतृत्व	ओलोकेति (अव+लोक्) - बघतो
करतो	ओवदति (अव+वद्) - सल्ला देतो
आमन्तेति (आ+मंत्र्) - उद्देशून बोलतो	कथेति (कथ्) - बोलतो
आमसति (आ+मृश्) .. - स्पर्श करतो,	करोति (कृ) - करतो
थोपटतो	कसति (कृष्) - नांगरतो, कसतो
आरभति (आ+रभ्) .. - आरंभ करतो	किणाति (क्री) - खरेदी करतो
आरुहति (आ+रुह्) - चढतो	कीळति (क्रीड्) - खेळतो
आरोचेति (आ+रुच्) - कळवितो	कुज्झति (क्रुध्) .. - रागवितो, क्रोधित
आवहति (आ+वह्) .. - पुढे आणतो,	होतो
उघडकीस आणतो	खणति (खण्) - खणतो
आसिञ्चति (आ+सिच्) .. - शिंपडतो	खादति (खाद्) - खातो
आहरति (अ+ह्) - आणतो	खिपति (क्षिप्) - फेकतो
आहिण्डति (आ+हिण्ड्) - हिंडतो	गच्छति (गम्) - जातो
इच्छति (इश्/आप्) - इच्छितो	गण्हाति (गृह्) - घेतो
उग्गण्हाति (उद्+गृह्) - शिकतो	गायति (गइ) - गातो
उट्टहति (उद्+स्था) - उभे राहतो	चरति (चर्) - फिरतो, चालतो
उट्टेति (उद्+डी) - उडतो	चवति (च्यु) .. - मरतो, सोडून जातो
उत्तरति (उद्+तृ) - पोहून जातो, पार	चिन्तेति (चित्) - विचार करतो,

चिन्ता करतो	निवारति (नि+वृ) . - निवारण करतो,
चुम्बति (चुम्ब्) - चुंबन घेतो	थांबवतो
चोरेति (चुर्) - चोरतो	निसीदति (नि+सद्) - बसतो
छड्हेति (छड्) - फेकून देतो, सोडून देतो	नीहरेति (नि+ह्) - बाहेर काढतो
छादेति (छद्) - लपवितो, आच्छादितो,	नेति (नी) - नेतृत्व करतो, नतो
छिन्दति (छिद्) - छेदतो, कापतो	पक्कोसति (प्र+कृष्) - बोलावणे
जानाति (ज्ञा) - जाणतो	पाठवतो, बोलावतो
जालेति (ज्वल्) ... - जाळतो, पेटवतो	पक्खिपति (प्र+क्षिप्) - ठेवतो
जिनाति (जि) - जिंकतो	पचति (पच्) - शिजवतो
जीवति (जीव्) - जगतो	पजहति (हा) .. - परित्याग/अस्वीकार
ठपेति (स्था) - ठेवतो	कर्तो
डसति (डस्) - डसतो, चावतो	पटिच्छादेति (प्रति+छद्) .. - झाकतो,
तरति (तृ) .. - ओलांडतो, पार करतो	लपवतो
तिट्ठति (स्था) ... - उभे राहतो, राहतो	पटियादेति (प्रति+यत्) - तयार
थकेति (स्थग्) - बंद करतो	कर्तो, बनवतो
ददाति/देति (दा) - देतो	पतति (पत्) - पडतो
दस्सति (दृश्) - पाहतो	पत्थरति (प्र+स्तृ) - पसरवतो, अंथरतो
दुहति (दुह्) - दूध काढतो	पत्थेति (प्र+अर्थ्) - आशा करतो
दूसेति (दूष्) - दूषित करतो, विघडवतो	पप्पोति (पापुणाति) - प्राप्त करतो
देसेति (दिश्) . - प्रवचन देतो, देशना	पब्बजति (प्र+व्रज्) ... - प्रव्रज्या घेतो,
देतो	प्रव्रज्जित होतो
धावति (धाव्) - धावतो	पराजेति (परा+जि) - पराजित करतो
धोवति (धोव्) - धुतो	परियेसति (परि+इष्) - परिशोध घेतो
नच्चति (नृत्) - नाचतो	परिवज्जेति (परि+वृज्) - टाळतो,
नमस्सति (नमस्) . - नमस्कार करतो,	नाकारतो
पूजितो, वन्दितो	परिवारेति (परि+वृ) - बरोबर राहतो,
नहायति (स्ना) - स्नान करतो	संगत देतो
नासेति (नश्) - नाश करतो	पलोभेति (प्र+लुभ्) ... - प्रलोभन देतो
निक्खमति (निस्+क्रम्) ... - त्यागतो,	पवत्तेति (प्र+वृत्) .. - प्रवर्तित करतो,
निष्क्रमण करतो	फिरवतो
निक्खिपति (नि+क्षिप्) - फेकून देतो,	पविसति (प्र+विश्) ... - प्रवेश करतो
खाली ठेवतो	पसीदति (प्र+सद्) - प्रसन्न होतो,
निमन्तेति (नि+मंन्त्र्) - निमंत्रित करतो	आनंदतो
निलीयति (नि+ली) - लपतो	पस्सति (स्पश्) - पाहतो

पहरति (प्र+हृ) - प्रहार करतो	मोदति (मुद्) - आनंद घेतो
पहिणाति (प्र+हि) - (पत्र इ.) पाठवतो	याचति (यच्) - याचना करतो, मागतो
पाजेति (प्र+अज्) - चालवतो, हाकतो	रक्खति (रक्ष्) - रक्षण करतो
पातेति (पत्) - पाडतो	रोदति (रुद्) . - रडतो, विलाप करतो
पापुणाति (प्र+आप्) . - प्राप्त करतो, पोहोचतो	रोपेति (रुप्) ... - रोप लावतो, रोपण करतो
पालेति (पाल्) - पालन करतो, शासन करतो	लभति (लभ्) . - मिळवतो, स्वीकारतो
पियायति (पिय्) - प्रिय आहे, आवडतो	लिखति (लिख्) - लिहितो
पिवति (पा) - पितो	वड्ढेति (वृध्) - विकसित होतो, वाढतो
पीळेति (पीड्) - पीडतो, दमन करतो	वन्दति (वन्द्) - वंदन करतो
पुच्छति (पृच्छ) - प्रश्न विचारतो	वपति (वप्) ... - बी लावतो, बियाणे पेरतो
पूजेति (पूज्) - पूजतो, सन्मान करतो	वसति (वस्) - वसतो, राहतो
पूरेति (पृ) - भरतो	वाचेति (वच्) - शिकवतो
पेसेति (प्र+इष्) - पाठवतो	वायमति (वि+आ+यम्) - प्रयास करतो
पोसेति (पुष्) .. - पालन करतो, निगा राखतो	विक्किणाति (वि+क्री) - विकतो
फुसति (स्पर्श) - स्पर्श करतो	विज्झति (व्यध्) - वेधतो
बन्धति (बध्) - बांधतो	विन्दति (विद्) - अनुभवतो, उपभोगतो
भजति (भज्) - सोबत राहतो	विप्पकिरति (वि+प्र+कृ) . - विखरतो, पसरवतो
भञ्जति (भञ्ज्) - फोडतो	विभजति (वि+भज्) - विभागतो
भवति (भू) - होतो, असतो, उद्भवतो	विवरति (वि+वृ) - उघडतो
भायति (भी) - भितो	विस्सज्जेति (वि+सृज्) - खर्च करतो, उत्तर देतो
भासति (भाष्) - बोलतो	विहरति (वि+हृ) - राहतो, वसतो
भिन्दति (भिद्) - फोडतो, तोडतो	विहिंसति (वि+हिंस्) .. - हिंसा करतो
भुञ्जति (भुज्) - खातो, आस्वाद घेतो	विहेठेति (वि+हीड्) - सतावतो
मन्तेति (मंत्र्) .. - चर्चा करतो, सल्ला घेतो	वेठेति (वेष्ट्) - वेष्टण घालतो, वेष्टितो
मापेति (मा) - बांधतो, निर्माण करतो	व्याकरोति (वि+आ+कृ) ... - विवेचन करतो,
मारेति (मृ) - (ठार) मारतो	स्पष्टीकरण करतो
मिनाति (मा) - मोजतो	संहरति (स+हृ) - जमवितो, गोळा करतो
मुञ्चति (मुच्) - मुक्त करतो, मोकळे सोडतो	

सक्कोति (शक्) - शक्तो, सक्षम आहे	सयति (शी) - झोपतो
सन्निपतति (सं+नि+पत्) - एकत्र जमतात	सल्लपति (सं+लप्) - चर्चा करतो, संभाषण करतो
समस्सासेति (सं+आ+श्वस्) - सांत्वन करतो, धीर देतो	सादियति (स्वद्) - उपभोगतो
समिज्झति (सं+ऋध्) - (कार्य/कर्तव्य) पूर्ण करतो	सिब्बति (सीव्) - शिवतो
सम्मज्जति (सं+मृज्) - झाडतो, स्वच्छ करतो	सुणाति (श्रु) - ऐकतो
सम्मिस्सेति (सं+मिश्र्) - मिसळतो	हनति (हन्) - ठार मारतो
	हरति (ह्) - हरण करतो
	हसति (हस्) - हसतो
	होति (भू) - आहे, उद्भवतो

पाली शब्दार्थ

क्रियापदां खेरीज:-

पु. = पुल्लिंग; स्त्री. = स्त्रीलिंग; न. = नपुंसकलिंग; वि. = विशेषण; अ.
= अव्यय; क्रि.वि. = क्रिया विशेषण; स. = सर्वनाम.

अकुसल (वि.)	- अकुशल	आखु (पु.)	- उंदीर
अक्खि (न.)	- डोळा	आचरिय (पु.)	- आचार्य
अग्गि (पु.)	- आग	आपण (न.)	- दुकान
अङ्गुलि (स्त्री.)	- अंगुली, बोट	आलोक (पु.)	- प्रकाश
अच्चि (न.)	- ज्योत	आवाट (पु.)	- खड्डा
अज (पु.)	- बकरा	आसन (न.)	- आसन
अज्ज (अ.)	- आज	इत्थि (स्त्री.)	- स्त्री
अटवि (स्त्री.)	- वन	इद्धि (स्त्री.)	- ऋद्धी, सिद्धी
अट्टि (न.)	- हाड	इसि (पु.)	- ऋषि
अतिथि (पु.)	- पाहुणा	उच्छु (पु.)	- ऊस
अत्थञ्जू (पु.) - अर्थ जाणणारा, दयाळू		उदक (न.)	- पाणी
अद्धा (अ.)	- खरोखर, निश्चित	उदधि (पु.)	- सागर, समुद्र
अधिपति (पु.)	- प्रमुख	उपमा (स्त्री.) .	- उपमा (शब्दालंकार)
अनिच्च (वि.)	- अनित्य	उपलित्त (पु.)	
अन्तरा (अ.)	- दोहोच्या मध्ये	(स्त्री.)(न.) .	- लांछित, लेप लावलेला
अमच्च (पु.)	- मंत्री	उपासक (पु.) - उपासक, गृहस्थ शिष्य	
अम्बु (न.)	- पाणी	उय्यान (न.)	- उद्यान, बाग
अम्मा (स्त्री.)	- आई	उरग (पु.)	- साप
अरञ्ज (न.)	- अरण्य, वन	ओदन (पु.)	- भात
अरि (पु.)	- शत्रू	ओजवन्तु (वि.)	- पोषक
असनि (स्त्री.)	- वीज	ओवरक (पु.)	- शयन घर
असप्पुरिस (पु.)	- दुष्ट मनुष्य	ओवाद (न.)	- सल्ला
असि (पु.)	- तलवार	ककच (पु.)	- करवत
असु (न.)	- अश्रू	कञ्जा (स्त्री.)	- कन्या
अस्स (पु.)	- अश्व, घोडा	कटच्छु (पु.)	- चमचा
अहं (स.)	- मी	कणेरु (स्त्री.)	- हत्तीण
अहि (पु.)	- साप	कत्तु (पु.)	- करणारा
आकास (पु.)	- आकाश	कत्थ (क्रि.वि.)	- कोठे

कथा (स्त्री.)	- भाषण	खुदा (स्त्री.)	- क्षुधा, भुक्
कथं (क्रि.वि.)	- कसे	खेत्त (न.)	- शेत
कदली (स्त्री.)	- केळी	गङ्गा (स्त्री.)	- (गंगा) नदी
कदा (क्रि.वि.)	- केव्हा	गन्तु (पु.)	- जाणारा
कदाचि करहचि (क्रि.वि.)	- केव्हा केव्हा, कधी कधी	गरु (पु.)	- गुरु
कपि (पु.)	- माकड	गहपति (पु.)	- गृहस्थ
कम्म (न.)	- कर्म, क्रिया	गाम (पु.)	- गाव
करी (पु.)	- हत्ती	गावी (स्त्री.)	- गाय
कवि (पु.)	- कवी	गिरि (पु.)	- गिरी, टेकडी
कस्मा (क्रि.वि.)	- कशासाठी	गिलान (पु.)	- रोगी, आजारी
काक (पु.)	- कावळा	गीत (न.)	- गीत
काय (पु.)	- काया, शरीर	गीवा (स्त्री.)	- मान
कारुणिक (वि.)	- कारुणिक	गुणवन्तु (वि.)	- गुणवंत
कासु (स्त्री.)	- खड्डा	गुहा (स्त्री.)	- गुहा
किलज्जा (स्त्री.)	- चटई, गालिचा	गेह (न.)	- घर
कुक्कुर (पु.)	- कुत्रा	गोण (पु.)	- बैल
कुच्छि (पु.) (स्त्री.)	- उदर, पोट	घट (न.)	- घट, मडके
कुट्टी (पु.)	- कुष्ठरोगी	घर (न.)	- घर
कुतो (क्रि.वि.)	- कोठून	च (अ.)	- व, आणि
कुत्र (क्रि.वि.)	- कोठे	चक्खु (न.)	- चक्षु, डोळा
कुमार (पु.)	- कुमार, मुलगा	चण्डाल (पु.)	- चांडाल
कुमारी (स्त्री.)	- कुमारी	चन्द (पु.)	- चंद्र
कुलवन्तु (वि.)	- कुलवंत	चित्त (न.)	- चित्त, मन
कुसल (वि.)	- कुशल	चीवर (न.)	- चीवर
कुसुम (न.)	- कुसुम, फूल	चोर (पु.)	- चोर
कुहिं (वि.)	- कोठे	छाया (स्त्री.)	- छाया, सावली
केतु (पु.)	- पताका, झेंडा	जाणु/जणु (न.)	- गुडघा
खग्ग (पु.)	- खड्ग	जल (न.)	- जल, पाणी
खण्ड (न.)	- खंड, भाग	जात (पु.)	
खादनीय (न.)	- खाद्य	(स्त्री.) (न.)	- जन्मलेला
खिप्पं (क्रि.वि.)	- लवकर	जिव्हा (स्त्री.)	- जिह्वा, जीभ
खीर (न.)	- दूध	जेतु (पु.)	- विजेता
		तण्डुल (न.)	- तांदूळ

ततो (क्रि.वि.)	- म्हणून	दूत (पु.)	- दूत, संदेशवाहक
तत्थ (क्रि.वि.)	- तेथे	देव (पु.)	- देव
तत्र (क्रि.वि.)	- तेथे	देवता (स्त्री.)	- देवता
तथा (क्रि.वि.)	- त्याप्रमाणे, अशा प्रकारे	देवि (स्त्री.)	- राणी
तथागत (पु.)	- तथागत, बुद्ध	दोणि (स्त्री.)	- होडी, बोट
तदा (क्रि.वि.)	- तेव्हा	द्वार (न.)	- दार, दरवाजा
तरु (पु.)	- तरू, झाड	धञ्ज (न.)	- धान्य
तरुणी (स्त्री.)	- तरुणी, युवती	धन (न.)	- धन, संपत्ती
तस्मा (क्रि.वि.)	- म्हणून	धनु (न.)	- धनुष्य, तीर
तापस (पु.)	- तपस्वी, ऋषि	धम्म (पु.)	- धम्म, धर्म, स्वभाव
ताव (क्रि.वि.)	- तोपर्यंत	धातु (स्त्री.) ...	- देहावशेष, मूलद्रव्य, अस्थी
तिण (न.)	- तृण, गवत	धीतु (स्त्री.)	- (स्वतःची) मुलगी
तीर (न.)	- तीर, तट, किनारा	धीवर (पु.)	- मच्छिमार
तुण्ड (न.)	- चोच	धेनु (स्त्री.)	- धेनु, गाय
तेल (न.)	- तेल	न (अ.)	- नाही
त्वं (स.)	- तू	नगर (न.)	- नगर, शहर
दक्ख (वि.)	- दक्ष	नदी (स्त्री.)	- नदी
दद्दु (स्त्री.) (न.)	- चर्मरोग	नयन (न.)	- नयन, डोळा
दधि (न.)	- दही	नर (पु.)	- नर, माणूस, मनुष्य
दाठी (पु.)	- सुळेवाला हत्ती	नरक (न.)	- नरक
दातु (पु.)	- दाता	नव (वि.)	- नव, नवीन
दान (न.)	- दान	नाना (अ.)	- नाना, वेगवेगळे, अनेक
दारक (पु.)	- (लहान) मुलगा	नारी (स्त्री.)	- नारी, स्त्री
दारु (न.)	- जळण, लाकूड	नाळि (स्त्री.)	- मापटे, माप
दास (पु.)	- दास, सेवक	नावा (स्त्री.)	- जहाज
दीघजीवी (पु.)	- दीर्घायुषी	नाविक (पु.)	- नाविक, नावाडी
दीप (पु.)	- द्वीप, बेट, दीपक, दिवा	निधि (पु.)	- कोष, खजिना
दीपि (पु.)	- चित्ता	निवास (पु.)	- निवास, घर
दुक्खं (क्रि.वि.)	- दुःख	नेतु (पु.)	- नेता, पुढारी
दुब्बल (वि.)	- दुर्बल, असहाय	पक्खी (पु.)	- पक्षी
दुस्स (न.)	- कपडा	पञ्जर (पु.) (न.)	- पिंजरा
दुहितु (स्त्री.)	- कन्या, मुलगी	पञ्जा (स्त्री.)	- प्रज्ञा

पञ्च (पु.)	- प्रश्न	पुष्पासन (न.)	- पुष्पासन
पण्डित (पु.)	- विद्वान	पुब्बक (पु.) (स्त्री.) (न.)	- प्राचीन
पण्ण (न.)	- पर्ण, पान	पुरिस (पु.)	- पुरुष, माणूस, नर
पति (पु.)	- पती	पोक्खरणी (स्त्री.)	- पुष्करणी, तलाव
पत्त (पु.)	- पात्र, भिक्षापात्र	पोत्थक (न.)	- पुस्तक
पत्थना (स्त्री.) - आशा, अपेक्षा, प्रार्थना		फरसु (पु.)	- कुन्हाड
पदुम (न.)	- पद्म, कमळ	फल (न.)	- फळ
पब्बत (पु.)	- पर्वत, डोंगर	बन्धु (पु.)	- नातेवाईक
पभात (न.)	- प्रभात, सकाळ	बलवन्तु (पु.)	
पभू (पु.)	- प्रमुख व्यक्ति	(स्त्री.) (न.)	- बलवान, शक्तिशाली
पसु (पु.)	- पशू	बली (पु.)	- बलवान
परिसा (स्त्री.)	- परिजन, लवाजमा, परीषद	बहु (वि.)	- खूप, अनेक
पवत्तु (पु.) ..	- पारायण/पाठ करणारा	बीज (न.)	- बीज, बी
पहूत (वि.)	- खूप, अधिक	बुद्ध (पु.)	- बुद्ध
पाणि (पु.)	- हात, तळहात	बुद्धि (स्त्री.)	- बुद्धी
पाणी (पु.)	- प्राणी	ब्राह्मण (पु.)	- ब्राम्हण
पाद (पु.)	- पाय	ब्राह्मणी (स्त्री.)	- ब्राम्हणी, ब्राम्हण स्त्री
पानीय (न.)	- पिण्याचे पाणी	भगिनी (स्त्री.)	- भगिनी, बहीण
पाप (न.)	- पाप, वाईट कर्म	भगवा (पु.)	- भगवान, बुद्ध
पासाण (पु.)	- दगड	भण्ड (न.)	- वस्तू, सामान
पासाद (पु.)	- प्रासाद, महाल	भत्त (पु.) (न.)	- भात
पि (अ.)	- सुद्धा, अतिरिक्त	भत्तु (पु.)	- पती
पिटक (पु.)	- टोपली, पेटी	भरिया (स्त्री.)	- भार्या, बायको, पत्नी
पितु (पु.)	- पिता	भातु (पु.)	- भाऊ
पिपासा (स्त्री.)	- तहान	भानुमा (पु.)	- सूर्य
पिपासित (पु.)		भिक्षु (पु.)	- भिक्षु, भिक्षु
(स्त्री.) (न.)	- तहानलेला	भूपति (पु.)	- राजा
पुञ्ज (न.)	- पुण्य	भूपाल (पु.)	- राजा
पुत्त (पु.)	- पुत्र	भूमि (स्त्री.)	- भूमी, जमीन, पृथ्वी
पुत्तदार (पु.)	- मुले व पत्नी		
पुन (अ.)	- पुन्हा		
पुप्फ (न.)	- पुष्प		

भोजन (न.)	- भोजन, अन्न, जेवण	यदा (क्रि.वि.)	- जेव्हा
भोजनीय (न.)	- मऊ खाद्य (पिण्यायोग्य)	यदि (अ.)	- जर
मक्कट (पु.)	- मर्कट, माकड	यसवन्तु (पु.)(स्त्री.)(न.)	- प्रसिद्ध
मग्ग (पु.)	- मार्ग, रस्ता, पथ	यस्मा (क्रि.वि.)	- ज्या कारणामुळे
मच्छ (पु.)	- मासा	यागु (स्त्री.)	- (तांदळाची इ.) पेज, पेय पदार्थ
मञ्च (पु.)	- मंच, पलंग	याचक (पु.)	- याचक, मागणारा
मञ्जूसा (स्त्री.)	- पेटी	याव (क्रि.वि.)	- किती दूर
मणि (पु.)	- रत्न	युवति (स्त्री.)	- युवती, तरुणी
मत्तञ्जू (पु.)	- नेमस्त, संयमी	रजक (पु.)	- धोबी
मधु (न.)	- मध	रज्जु (स्त्री.)	- दोरी
मधुकर (पु.)	- मधमाशी, भुंगा	रत्ति (स्त्री.)	- रात्र
मनुस्स (पु.)	- मनुष्य	रथ (पु.)	- रथ, वाहन
मन्त (न.)	- मंत्र	रवि (पु.)	- रवी, सूर्य
मन्ती (पु.)	- मंत्री	रस (न.)	- रस, चव, स्वाद
मा (अ.) ...	- ना, नको (निषेधार्थक)	रस्मि (स्त्री.)	- प्रकाशकिरण
मातु (स्त्री.)	- माता, आई	राजिनी (स्त्री.)	- राणी
मातुल (पु.)	- मामा	रासि (पु.)	- रास, ढीग
मार (पु.)	- मार, दुष्टशक्ती	रुक्ख (पु.)	- वृक्ष, झाड
माला (स्त्री.)	- माला, माळ	रुक्खमूल (न.)	- वृक्षमूल
मिग (पु.)	- मृग, हरिण	रूप (न.)	- रूप, वस्तू
मित्त (पु.) (न.)	- मित्र	लता (स्त्री.)	- लता, वेल
मुख (न.)	- मुख, चेहरा, तोंड	लाभ (पु.)	- लाभ, फायदा
मुट्ठि (पु.)	- मूठ	लुहक (पु.)	- शिकारी
मुनि (पु.)	- मुनी	लोक (पु.)	- जग
मूल (न.)	- पैसे, मूल्य, मूल, धन	लोचन (न.)	- लोचन, डोळा
मोदक (न.)	- मिठाई, मोदक	वह्ककी (पु.)	- सुतार
यट्ठि (स्त्री.)	- काठी	वण्णवन्तु (पु.)	
यतो (क्रि.वि.)	- जेव्हापासून	(स्त्री.)(न.)	- रंगीत, रंगीबेरंगी
यत्थ (क्रि.वि.)	- जेथे	वत्तु (पु.)	- वक्ता
यत्र (क्रि.वि.)	- जेथे	वत्थ (न.)	- वस्त्र, कापड
यथा (क्रि.वि.)	- जसे	वत्थु (न.)	- मालमत्ता
		वदञ्जू (पु.)	- उदार

वधू (स्त्री.) - वधू, नवरी, सून	सत्थि (न.) - मांडी
वन (न.) - वन, जंगल	सत्थु (पु.) - शिक्षक, शास्ता
वम्मिक (पु.) (न.) - वारूळ	सद्द (पु.) - शब्द, आवाज
वराह (पु.) - वराह, डुक्कर	सध्दा (स्त्री.) - श्रद्धा
वसु (न.) - संपत्ती	सध्दि (अ.) - सह, बरोबर
वा (अ.) - किंवा	सप्प (पु.) - साप
वाणिज (पु.) - वाणी, व्यापारी	सप्पि (न.) - तूप
वात (पु.) - वात, वारा	सप्पुरिस (पु.) - सत्पुरुष
वानर (पु.) - वानर, माकड	सब्ब (पु.) (स्त्री.) (न.) - सर्व
वापी (स्त्री.) - हौद, विहीर, तळे	सबञ्जू (पु.) - सर्वज्ञ
वारि (न.) - नदी	सभा (स्त्री.) - सभा
वालुका (स्त्री.) - वाळू	समण (पु.) - श्रमण
विज्जु (स्त्री.) - वीज	समुद्द (पु.) - समुद्र
विज्जातू (पु.) - ज्ञानी	सम्मज्जनी (स्त्री.) .. - केरसुणी, झाडू
विज्जू (पु.) - विद्वान	सम्मा (अ.) - चांगले, वैध
विदू (पु.) - जाणता	सर (पु.) - शर, बाण
विनेतू (पु.) - शिस्त लावणारा	सस्सु (स्त्री.) - सासू
विय (अ.) - सारखा, प्रमाणे	सह (अ.) - सह
विहार (पु.) - विहार	सहायक (पु.) - मित्र, सहायक
वीसति (स्त्री.) - वीस (२०)	साखा (स्त्री.) - शाखा, फांदी
वीहि (पु.) - साळ, भाताचे पीक	साटक (पु.) - कपडा
वेग (वि.) - वेग	सामी (पु.) - पती
वेतन (न.) - वेतन, पगार	सारथी (पु.) - सारथी
वेळु (पु.) - वेळू, बांबु	साला (स्त्री.) - शाळा, सभागृह
व्याधि (पु.) - व्याधी, रोग	सावक (पु.) - श्रावक, शिष्य
सकट (पु.) - गाडी, छकडा	सिखी (पु.) - मोर
सकल (वि.) - सकल, पूर्ण, सर्व	सिगाल (पु.) - कोल्हा
सकुण (पु.) - पक्षी	सिन्धु (पु.) - समुद्र
सखी (स्त्री.) - सखी, मैत्रीण	सिप्प (न.) - शिल्प व शास्त्र
सग्ग (न.) - स्वर्ग	सिस्स (पु.) - विद्यार्थी, शिष्य
सचे (अ.) - जर	सीघं (क्रि.वि.) - शीघ्र,
सच्च (न.) - सत्य	लवकर
सत्तु (पु.) - शत्रू	सील (न.) - शील

सीस (न.)	- डोके	सुसु (पु.)	- लहान मूल
सीह (पु.)	- सिंह	सूकर (पु.)	- डुक्कर
सुक (पु.)	- पोपट	सेट्टि (पु.)	- श्रेष्ठी, सावकार
सुखं (क्रि.वि.)	- सुख	सेतु (न.)	- सेतू, पूल
सुखी (पु.)	- सुखी (व्यक्ति)	सोण (पु.)	- श्वान, कुत्रा
सुगत (पु.)	- सुगत, बुद्ध	सोत (न.)	- कान
सुनख (पु.)	- कुत्रा	सोतु (पु.)	- श्रोता
सुर (पु.)	- सुर, देवता	सोपान (पु.)	- सोपान, जिना
सुरा (स्त्री.)	- मद्य	हथ (पु.)	- हात
सुरिय (पु.)	- सूर्य	हथी (पु.)	- हत्ती
सुव (पु.)	- पोपट	हिमवन्तु (पु.)(स्त्री.)(न.)	- हिमालय
सुवण्ण (न.)	- सोने	हिरञ्ज (न.)	- सोने

शब्दार्थ (मराठी-पाली)

अकुशल	- अकुसल/पाप	ऐकणे	- सुणाति
अग्नि	- अग्नि	उपमा (अलंकार)	- उपमा
अनुभव करणे	- विन्दति	उगवणे	- उदेति
अंगुली, बोट	- अङ्गुलि	उद्यान	- उय्यान
अतिथी, पाहुणे	- अतिथि	उडणे	- उड्ढेति/उप्पतति
अनित्य	- अनिच्च	उदर	- कुच्छि
अनुकंपा करणे	- अनुकम्पति	उतरणे	- ओतरति/ओरुहति
अनुसरणे	- अनुगच्छति	उदार	- वदञ्जू
अनेक प्रकारे	- नाना	उपजणे	- उप्पज्जति
अपेक्षा करणे	- आकङ्क्षति/पत्थेति	उपभोगणे	- विन्दति
अरण्य/वन	- अरञ्ज/वन/अटवि	उपासक	- उपासक
अशा प्रकारे	- तथा	उघडणे	- विवरति
असणे/होणे	- अत्थि/भवति/होति	उपदेश देणे	- देसेति
अस्थी/धातु/मुलतत्व	- धातु	ऊस	- उच्छु
अश्व, घोडा	- अस्स	ऋद्धी	- इद्धि
अस्वीकार करणे	- पजहति	ऋषी/मुनी	- इसि/मुनि
आच्छादणे	- छादेति/पटिच्छादेति	ओढणे	- आकङ्क्षति
आज	- अज्ज	कन्या/युवती ...	- कञ्जा/कुमारी/युवती
आजार, रोग	- व्याधि	नको/नये	- मा
आजारी मनुष्य	- गिलान	करणारा, कर्ता	- कत्तु
आई	- अम्मा/मातु	करणे	- करोति
आणणे ..	- आनेति/आवहति/आहरति	कर्म	- कम्म
आणि	- च	काया	- काय
आसन	- आसन	कारण की	- यतो/यस्मा
आकाश	- आकास	कारुणिक	- कारुणिक
आवाज	- सद्द	कावळा	- काक
आचार्य/गुरू	- आचरिय/गरु/सत्थु	कान	- सोत
अश्रू	- अस्सु	कुमार, मुलगा	- कुमार
ओढणे	- आकङ्क्षति	कुन्हाड	- फरसु
अधिक	- पहुत	कूळ	- कुल
अनुशासक	- विनेतू	कुदळ	- कुदाल
इच्छणे	- इच्छति/पत्थेति	कसे	- कथं

किती दूर	- याव....ताव	गुणवंत/शीलवंत	- गुणवन्तु/ शीलवन्तु
कुष्ठी, कुष्ठरोगी	- कुट्टी	गृहस्थ	- गृहपति
केरसुणी	- सम्मज्जनी	गुहा	- गुहा
करवत	- ककच	घट, मडके	- घट
केळी	- कदली	घर	- घर/गेह/निवास
केव्हा केव्हा	- कदाचि/करहचि	घर सोडणे	- निक्खमति
कोठे	- यत्थ/कत्थ/कुत्थ	घरटे	- कुलावक
कोटून	- यतो/कुतो	घेणे	- गण्हाति/आददाति
कोल्हा	- सिगाल	चढणे	- आरुहति
केव्हा	- यदा/कदा	चित्त, मन	- चित्त
कमळ	- पदुम	चित्ता	- दीपि
किंवा	- वा	चांडाळ	- चण्डाल
कसणे, नांगरणे	- कसति	चीवर	- चीवर
कवी	- कवि	पळी, चमचा	- कटच्छु
किरण	- रस्मि	चंद्र	- चन्द्र
काही वेळा	- कदाचि करहचि	चर्चा करणे	- मन्तेति
काठी	- यट्ठि	चर्मरोग	- दद्दु
क्रोध करणे	- कुज्जति	चालवतो	- पाजेति
खजिना, निधी	- निधि	चुंबन घेणे	- चुम्बति
खड्डा	- आवाट/कासु	चोरणे	- चोरेति
खणणे	- खणति	चोच	- तुण्ड
विकत घणे	- किणाति	चोर	- चोर
खर्चणे	- विस्सज्जेति	चटई	- किलञ्जा
खाणे	- खादति/भुज्जति	चेहरा	- मुख
(मेजवानी) खाणे	- भुज्जति	...च्या पासून वाचणे,	
खेळणे	- कीळति	टाळणे	- परिवज्जेति
खंड (तुकडा)	- खण्ड	छाया, सावली	- छाया
गडगडाट		छेदणे, कापणे	- छिन्दति
(वादळी), वीज	- असनि	जग, लोक	- लोक
गाणे	- गायति (क्रि.) गीत (नाम)	जन्म घेणे	- उप्पजति
गाय/धेनू	- गावी/धेनु	जिंकणे	- जयति
गाव	- गाम	जोपर्यंत	- याव....ताव
गुडघा	- जाणु/जणु		

जमणे	- सन्निपतति	तयार करणे	- पटियादेति
जवळ पोहचणे	- उपसङ्गमति	तेव्हापासून	- यतो
जर	- सचे/यदि	तलवार/खड्ग	- असि/खग्ग
जाणारा	- गन्तु	तेव्हा	- तदा
जाणे	- गच्छति	तेथे	- तथ
जाणणे	- जानाति	तहान	- पिपासा
ज्योत, ज्वाला	- अच्चि	तहानलेला	- पिपासित
जिना, पायरी	- सोपान	तू/तुम्ही	- त्वं/तुम्हे
जीभ	- जिह्वा	तळहात	- पाणि
जेव्हा पासून	- यतो	तलाव	- पोक्खरणी
जगणे	- जीवति	थांबणे/उभे राहणे	- तिट्ठति
जंगल, वन ...	- अरञ्ज, वन, अटवि	दुष्ट माणूस	- असप्पुरिस
झोपणे	- सयति	दुबळा, अशक्त	- दुब्बल
झाडणे	- सम्मज्जति	दगड	- पासाण
झाड	- रुक्ख/तरु	दक्ष	- दक्ख
टोपली	- पिटक	दान	- दान
ठेवतो (सांभाळून)	- ठपेति	दहि	- दधि
ठार मारणे	- हनति/मारेति	दार, दरवाजा	- द्वार
ठेवणे (जागेवर)	- पक्खिपति	दाता	- दातु
डसणे, चावणे	- डसति	दुःख	- दुक्ख
डोळा, नयन .	- अक्खि/चक्खु/लोचन/	व्दीप, बेट	- दीप
नयन		दीर्घायुषी	- दीघजीवी
डुक्कर	- सूकर/वराह	दूत	- दूत
डागाळलेला, बरबटलेला	- उपलित्त	देणे	- ददाति/देति
तरणे, तरून जाणे	- तरति	दूध	- खीर
तट	- तीर	देव/देवता/सुर	- देव/देवता/सुर
तापस, तपस्वी	- तापस	दुषित करणे	- दूसेति
तीर, काठ	- तीर	दुकान	- आपण
तेल	- तेल	दारु	- सुरा
तोडणे	- भज्जति	धन	- धन/वसु
तृण, गवत	- तिण	धनुष्य	- धनु
तूप	- सप्पि	धम्म	- धम्म
त्यागणे, सोडणे	- निक्खमति	धान्य	- धज्ज

(दुधाची) धार काढणे	- दुहति	पहाणे	- पस्सति
धावणे	- धावति	पक्षी	- पक्खी/सकुण
धुणे	- धोवति	प्रकाश	- आलोक
धोबी	- रजक	प्रकाशणे	- ओभासेति
न, नाही	- न	प्रभात	- पभात
नगर, शहर	- नगर	प्रज्वलित करणे	- जालेति
न्हाणे	- नहायति	प्रभू (मोठा माणूस)	- पभू
नाव	- दोणि	प्रयत्न करणे	- उस्सहति/वायमति
नाचणे	- नच्चति	प्रलोभणे	- पलोभति
नवे	- नव	प्रवर्तन करणे	- पवत्तेति
नासणे	- नासेति	प्रवेश करणे	- पविसति
निर्माण करणे	- मापेति	प्रश्न	- प्ह
निमंत्रण देणे	- निमन्तेति	प्रसन्न होणे	- पसीदति
नरक	- नरक	पसरविणे (अंथरणे)	- पत्थरति
नातेवाईक	- बन्धु	प्रहार करणे	- पहरति
निवारणे	- निवारेति	प्रज्ञा	- पज्जा
नदी	- नदी/वारि	प्रज्ञावंत	- पज्जावन्तु
नाविक	- नाविक	परमार्थ	- ओवाद
नाव, जहाज	- नावा	पराजित करणे	- पराजेति
नेणे, घेऊन जाणे	- हरति	परिजन (लवाजमा)	- परिसा
नेता	- नेतु	परिव्रजा घेणे, दीक्षित होणे	- पब्बजति
नेतृत्व करणे	- नेति/नयति	पाठलाग करणे	- अनुबन्धति, अनुगच्छति
नोकर, सेवक	- दास	पाठवणे (पत्र. इ.)	- पेसेति/पहिणाति
नाना (वेगवेगळे)	- नाना	पाडणे	- पातेति
पडणे	- पतति	पिण्याचे पाणी ...	- उदक/जल/पानीय (पेय)
पत्नी	- भरिया/वधु	पात्र	- पत्त
पत्नी व पुत्र	- पुत्तदारा	पान	- पण्ण
पताका	- केतु	प्राणी	- पाणी
पती	- पति/भत्तु/सामी	पाप	- पाप
पदार्थ	- रूप	पाय	- पाद
परशु, कुऱ्हाड	- फरसु	पारायण करणारा	- पवन्तू
पर्वत, डोंगर	- पब्बत		
पशु	- पसु		

प्रासाद, महाल	- पासाद	बजावून सांगणे - अनुसासति/ओवदति
पिंजरा	- पञ्जर	बंद करणे, झाकणे
पीडणे, दमन करणे	- पीळेति	ठकेति
पिणे	- पिवति/पिबति	बांधणे
पिता, वडील	- पितु	बन्धति
प्रिय असणे, आवडणे	- पियायति	बकरा
पुण्य	- पुञ्ज/कुसल	- अज
पूर्ण करणे	- समिञ्जति	बघणे
पुत्र	- पुत्त	- ओलोकेति
पुत्री, मुलगी	- दारिका/धीतु/दुहितु	ब्राम्हण
पुन्हा	- पुन	- ब्राह्मण
पुरातन	- पुब्वक	बहू, खुप
पुल	- सेतू	- बहु
पुसणे (विचारणे)	- पुच्छति	बहुत
पुस्तक	- पोत्थक	- पहत
पुष्पासन	- पुष्पासन	बुद्ध
पेज (तांदळाची इ.)	- यागु	- तथागत/सुगत/भगवा
पेटी	- मञ्जूसा, पिटक	बसणे
पेरणे	- वपति	- निसीदति
पोट	- कुच्छि	बैल
पोपट	- सुक/सुव	- गोण
पोसणे	- पोसेति	बोलावणे
पंडित	- विदू/विञ्जू/पञ्जावन्तु	- पक्कोसति
पडणे	- पतति	बली/बलवान
प्रसिद्ध	- यसवन्तु	- बली/बलवन्तु
पूजा करणे	- पूजेति, वन्दति	बीज
प्रस्थान करणे	- निक्खमति	- बीज
पिण्याचे पाणी	- पानीय	बोलणे, भाषण देणे ..
पोषाख	- साटक, वत्थ	- कथेति/भासति
प्राप्त करणे, मिळणे	- लभति	बाहेर काढणे
फडकावणे (झेंडा)	- उस्सापेति	- नीहरेति
फळ	- फल	बरोबर, सह
फेकणे	- छड्ढेति	- सद्धिं/सह
		बाणाने मारणे
		- विञ्जति
		भरणे
		- पूरेति
		भ्राता, भाऊ
		- भातु
		भाषण देणे
		- आमन्तेति
		भिक्षा, दान
		- दान
		भिक्षु
		- भिक्खु/समण
		भिणे
		- भायति
		भाताचे पीक
		- साळ/वीहि
		भूमी
		- भूमि
		भोजन/खाद्य
		- भोजन/भोजनीय/
		खादनीय
		भात
		- भत्त/ओदन/तण्डुल
		भगिनी, बहीण
		- भगिनी
		भाषण, कथन
		- कथा
		भूक (क्षुदा)
		- खुदा
		भेदणे/भंजणे
		- भिन्दति/भञ्जति

मच्छीमार	- धीवर	रागावणे	- कुञ्जति
मधमाशी/भ्रमर, भुंगा	- मधुकर	राजा	- भूपाल/भूपति
मध	- मधु	रास (ढीग)	- रासि
मधे	- अन्तरा	रात्र	- रत्ति
मनुष्य	- मनुस्स/पुरिस/नर	रोपणे	- रोपेति
माहिती देणे	- आरोचेति	राणी	- राजिनी
माला	- माला	राज्य करतो	- पालेति
मासा	- मच्छ	रोगी	- गिलान
मी	- अहं	रस/चव	- रस
मित्र	- मित्त/सहाय(क)	रथ	- रथ
मुक्त करणे	- मुञ्चति	रडणे	- रोदति
मुख, तोंड, चेहरा	- मुख	रंगीत	- वण्णवन्तु
मूठ	- मुट्ठि	लता (वेल)	- लता
मूल	- दारक	लाभ	- लाभ
मापटे, माप	- नाळि	लाभणे/मिळविणे/स्विकारणे	- लभति
मिसळणे	- साम्मिस्सेति	लवाजमा/परिजन	- परिसा
मोजणे	- मिनाति	लवकर	- खिप्पं
आनंदित होणे	- मोदति	लिहिणे	- लिखति
मैत्रीण	- सखी	व, आणि	- च
मंच	- मञ्च	वस्त्र, कापड	- वत्थ/दुस्स/साटक
मंत्र	- मन्त	वाढणे	- वड्ढेति
मंत्री	- मन्ती	वारूळ	- वम्मिक
मान	- गीवा	वास्तू	- वत्थु
मोर	- सिखी	वाहन, बैलगाडी	- सकट
मार्ग	- मग्ग	विभाजणे	- विभजति
मिठाई	- मोदक	विवरण करणे	- व्याकरोति
म्हणून	- तस्मा	वसणे/विहार करणे .	- वसति/विहरति
मामा	- मातुल	वस्तू (सामान)	- भण्ड
मुलबाळ (व पत्नी)	- पुत्तदार	वास्तवात, निश्चित	- अद्धा
याचक	- याचक	विद्वान	- विदू/विञ्जू
येणे	- आगच्छति	वीज	- असनि
रत्न/मणी	- मणि	व्यापारी	- वाणिज
रक्षण करणे	- रक्खति	विहार	- विहार

विचार करतो	- चिन्तेति	सारथी	- सारथी
वीस (२०)	- वीसति	सासू	- सस्सु
विजेता	- जेतु	सुतार	- वड्ढकि
वानर, माकड ...	- वानर/मक्कट/कपि	सेतू, पूल	- सेतु
वाळू	- वालुका	सोने	- सुवण्ण/हिरञ्ज
वारा	- वात	सोबत राहतो	- भजति/परिवारेति
वक्ता	- वत्तु	संभाषण करणे	- सल्लपति
वंदन करणे	- वन्दति/नमस्सति	सकल, सर्व	- सकल
वेष्टन घालणे, गुंडाळणे	- वेठेति	सरपण, लाकुड	- दारु
वेचणे, गोळा करणे	- ओचिनाति/ संहरति	सम्यक, योग्य	- सम्मा
वेतन, पगार	- वेतन	सभागृह/शाला	- साला
विद्यार्थी	- सिस्स	सुखी (माणूस)	- सुखी
विखरणे	- विप्पकिरति	सुखाने	- सुखं
विकणे	- विककिणाति	स्वर्ग	- सग्ग
विकसित करणे	- वड्ढेति	सारखे (असणे)	- विय
विचार-विमर्श	- मन्तेति	सिंह	- सीह
वाटणे	- विभजति	सुरा (मद्य)	- सुरा
वस्तू	- पदार्थ	संयमी, नेमस्त	- मतञ्जू
विभाग	- खण्ड	संबोधन करणे	- आमन्तेति
व्याधी, रोग	- व्याधि	सर्वज्ञ	- सब्बञ्जू
वर्जणे, सोडणे, टाळणे	- परिवज्जेति	सरोवर	- पोक्खरणी
सिंचणे, शिंपडणे	- सिञ्चति	साप	- सप्प/अहि/उरग
स्पर्श करणे	- फुसति	सावली	- छाया
सत्य	- सच्च	सूचना देणे	- आरोचेति
समजणे	- अधिगच्छति	सोने	- हिरञ्ज, सुवण्ण
समुद्र, सागर ..	- समुद्द, उदधि, सिन्धु	सखी	- सखी
सत्पुरुष	- सप्पुरिस	सोडून देणे, मुक्त करणे ...	- मुञ्चति
सभा	- सभा	सोडणे, अस्विकार करणे ...	- पजहति
सल्ला	- ओवाद	सर्वज्ञ	- सब्बञ्जू
सल्ला देणे	- ओवदति	शिकवणे	- वाचेति
सर्व	- सब्ब	शिघ्र	- सीघं
सांत्वन करणे	- समस्सासेति	शीर्ष (डोके)	- सीस
		शिकारी, व्याध	- लुद्दक

शेत	- खेत्त	श्रेष्ठी, सावकार	- सेट्ठी
शिवणे	- सिब्वति	श्रोता	- सोतु
शिशू	- सुसु	हत्ती	- हत्थी/करी/दाठी
(परि) शोध घेणे	- परियेसति	हत्तीण	- कणेरु
शर, बाण	- सर	हरीण	- मिग
शरीर	- काय	हात	- हत्थ
शाखा	- साखा	हितचिंतक	- अत्थञ्जू
शिल्प आणि शास्त्र	- सिप्प	हिमालय	- हिमवन्तु
शकणे	- सक्कोति	हिंसा करणे	- हिंसति
शिकणे	- उग्गण्हाति	हसणे	- हसति
शिजवणे	- पचति	हाताचा तळवा	- पाणि
शिल्प	- सिप्प	होणे	- भवति/होति
शील	- सील	हिंडणे/प्रवास करणे	- आहिण्डति/ चरति
शिस्तीचा	- विनेतू	हौद, विहीर	- वापी
शत्रू	- सत्तु/अरि	हरविणे	- पराजेति अनुक्रमणिका
शक्तिशाली	- बली, बलवन्तु		
श्रद्धा	- सद्धा		
श्रावक, शिष्य	- सावक		

आचार्य श्री सत्यनारायणजी गोयन्का एवं श्रीमती इलायचीदेवी गोयन्का

श्री सत्यनारायणजी गोयन्का यांचा जन्म म्यंमा (ब्रम्हदेश) च्या मांडले शहरात सन १९२४ मध्ये झाला. दहाव्या वर्गात साऱ्या ब्रम्हदेशात सर्वप्रथम आल्यावरही पारिवारिक कारणांमुळे त्यांना पुढे शिकता आले नाही. त्यांनी लहान वयातच अनेक वाणिज्यिक व औद्योगिक संस्थांची स्थापना केली व खूप धन अर्जित केले. अनेक सामाजिक व सांस्कृतिक केंद्रांची स्थापना केली. ते सततच्या तनावामुळे तीव्र डोकेदुखी (Migraine) ने आजारी झाले, ज्याचा इलाज ब्रम्हदेशातीलच नाहीत तर विश्वातील प्रसिध्द डॉक्टरही करू शकले नाहीत. तेव्हा एकाने त्यांना विपश्यना करण्यासाठी प्रेरित केले, जे आज त्यांच्या व अनेकांच्या कल्याणाचे कारण झाले.

सयाजी ऊ बा खिन यांच्याकडून श्री गोयन्काजी सन १९५५ ला विपश्यना विद्या शिकले आणि चौदा वर्षापर्यंत त्यांच्या पायाशी बसून अभ्यास करण्यासोबतच त्यांनी बुध्दवाणीचेही अध्ययन केले. सन १९६९ मध्ये ते भारतात आले आणि त्यांनी मुंबईत पहिले शिविर घेतले. त्यानंतर शिविरांची रांगच लागली. सन १९७६ ला इगतपुरीत पहिले निवासी विपश्यना केंद्र बनले. आतापर्यंत विश्व-भरात जवळपास १७२ केंद्र बनली आहेत व रोज नवीन केंद्रांची स्थापना होत आहे. जेथे प्रशिक्षित केलेल्या जवळपास १२०० विपश्यनाचार्यांच्या सहकार्याने विश्वातील ५९ भाषांमध्ये १० दिवसांच्या शिविरा व्यतिरिक्त, अनेक केंद्रांवर २०, ३०, ४५, व ६० दिवसांची शिविरे आयोजित केली जातात. सर्व शिविरांचे संचालन निशुल्क असते. भोजन, निवास इत्यादींचा खर्च शिविराने लाभान्वित साधकांच्या स्वैच्छिक दानाने चालतो. ह्याच्या सर्वहितकारी स्वरूपाला पाहून जगातील अनेक कारागृहात व शाळांमध्येच नाही तर पोलिस, न्यायाधीश, सरकारी अधिकारी इत्यादींसाठीही शिविरे आयोजित केली जातात.

ISBN 978-81-7414-369-3

VRI - M2 6